

naše planine

9-10
1980

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 200 dinara (za inozemstvo 20 USA dolara). Cijena pojedinog broja 50 dinara (za inozemstvo 5 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Pretplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

Godište 72 (32) Rujan—Listopad 1980. Broj 9—10
Volumen 72 (32) Septembar—Oktobar 1980. No 9—10

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D R Ţ A J

Dr Ignac Munjko: Kornati — naš peti nacionalni park	201
Prof. Smilja Petričević: Zašto volimo planine	202
Bojan Tollazzi: Dan mladosti na vrhu Dinare	203
Milica Gomzi: Istarski mozaik	205
Lucija Krstulović: Oj Mosore, Mosore	207
Branimir Maltarić: Susreti	209
Slobodan Žalica: Slike iz planine	210
Daniel Vukušić: Osamljeni u planini	215
Edin Durmo: U beskraju čežnje	218
Prof. Smilja Petričević: Po Premužičevoj stazi	219
Zdenko Kereša: Dojmovi iz poljskih Tatra	220
Petar Tabak: Prilog ekologiji duha	222
Sakib Kliko: Viđenja između izvora Plive i Sane	224
Uzeir Beširović: Putem Mostarskog bataljona	227
Zdenko Marić: Uspon na Mt. Blanc	230
Mladen Trajković: Tunel kroz Učku	232
Milan Knežević: Planinarstvo u profiterskoj konfekciji	233
Darko Berljak: Prva škola za instruktore PSZ	234
Mr. Željko Kašpar: Seminar o zaštiti prirode planina	236
Ing. Mladen Garašić: Brzina izvođenja speleoloških akcija	238
Speleologija	240
Prvenstveni usponi	242
Orijentacijski sport	243
Publicistika	243
Vijesti	244

Slika na naslovnoj stranici

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

Leđena ornamentika na ledenjaku Khumbu

Foto: V. Mesarić; tisk kolora: NIŠRO Varaždin

Kornati – naš peti nacionalni park

Dr IGNAC MUNJKO, mr biologije

ZAGREB

Dana 24. srpnja 1980. Vijeće Sabora SR Hrvatske izglasalo je Zakon o proglašenju Kornata i Kornatskog otočja nacionalnim parkom. Na taj način je osigurana pravna podloga za najdjelotvorniju zaštitu ovog predivnog i osebujnog područja. Odluka Izvršnog vijeća Sabora iz 1967. godine, kada je Kornatsko područje proglašeno rezervatom prirodnog predjela, ostalo je bez efekta jer je unatoč toj odluci uzelo maha uprošćavanje flore i faune. Tako je naša Republika dobila peti nacionalni park poslije Paklenice, Risnjaka, Mljeta i Plitvičkih jezera.

Kornati su najgušća otočna skupina Jadra, a malo je gdje na Mediteranu tolik broj otoka skupljen na malenom prostoru kao ovdje. Kornatski arhipelag prema kvalifikaciji zemljopisnih stručnjaka sastoji se od 8 otoka, 109 otočića i 30 hridi, ukupno 147. Površina svih kornatskih otoka je 69 km², a površina cijelog kornatskog morskog prostora oko 230 km². Arhipelag je dug 35, a širok 13 km. Najveći otok je Kornat, po kome je dobilo ime cijelo otočje; dug je 25,2 km, s najvišim vrhom (Metline, 237 m).

Nekada (prije otprilike 20000 god.) su Dugi otok, otok Katina i Kornat činili jedan otok (dug 71,4 km), ali kako naša obala tone u more oko 1 m u 1000 godina, stoga danas imamo tri lijepa otoka, koje dijeli Mala i Vela Proversa.

Kornate naseljavaju ljudi već u neolitu (prije 7000 god.). Oni su poznavali brod, bavili se stočarstvom, te manje ribolovom i zemljoradnjom.

Iz vremena Ilira (prije 2000-4000 god.) brojni su tragovi po Kornatskim otocima, (ostaci utvrđenja, grobnice) dok je vrhunac gradevinske djelatnosti postignut u vrijeme Rimljana (vile, ribnjaci, skladišta soli). Kornatski otoci naročito su posjećeni za vrijeme seobe naroda, kada se na njih sklanjavaju stanovnici rimskih gradova i naselja sa kopna (Salona, Jadera i dr.) Kornati su često stradalni kod mnogobrojnih osvajanja Zadra (Mlečani).

PLANINARSKI PUT »KORNATI«

Planinarski put »Kornati« osnovalo je PD »OKI«, 41000 Zagreb, Žitnjak b. b., tel. 213-001/113 ili 467. Službena kartica planinarskog puta »Kornati« je PPK. Osnivanje spomenutog puta ima za cilj da planinari i drugi ljubitelji prirode obilaznjem i usponom na pojedine vrhove otoka upoznaju jednu od najljepših skupina otoka na Mediteranu. PPK ima 12 KT: Metline (237 m) i Škrile s Velom pločom na otoku Kornatu, Veli vrh (117 m) na otoku Levernatu, Katina (117 m) na otoku Katinu, Mana (72 m) na otoku Mana, Piškera (126 m) na otoku Piškera, Gubavac (174 m) na otoku Zut, Vela straža (337 m) i Muravnjak (148 m) na Dugom otoku, Korinjak (168 m) i jama Jezero na otoku Ižu,

Na vrhu Katini (116 m) u Kornatima

Foto: Dr. I. Munjko

Zbog velikog broja otočića, uvala i rtova, te velikog prostranstva, kornatski je arhipelag izvrsno poslužio za djelovanje partizana u NOR-u. Tuda su se prabacivali borci, ranjenici, ratna sprema, živežne namirnice, zbjeg itd. Svi 258 kornatskih kućica poslužilo je partizanskim potrebama. Kornati su koljekva jugoslavenskog minerstva, jer je tu 1942. god. osnovana prva minerska jedinica. Kosti svih palih boraca na području Kornata pohranjene su u kosturnici na otoku Piškeri ili Jadri. Osim toga tu su i brojna druga spomen-obilježja iz NOB-a (oko 180).

Kornati su siromašni vegetacijom i florom (dosada je poznato i opisano svega 216 biljnih vrsta), ali upravo ta njihova golet, strme vertikale, ljudi krš, plavetnilo mora i podmorskog stijenja bogatog šarolikim ukrasom, naročito crvenim i narančastim gorgonijama (korali), ostavljaju na posjetioca nezaboravan i ugodan dojam, koji će ga vući Kornatima dok je živ.

Nazine Kornatskih otoka stvorila je tijekom stoljeća mašta pastira i ribara. Mnogi nose imena iz biljnog (Blitvice, Maslinjak i dr.) i životinjskog svijeta (Orlić, Rončić, Glavoč i dr.) dok su neka šaljiva (Babina gužva, Vela Kurba i dr.)

te otočić Rutnjak kod samog Iža. Putevi su markirani i na KT nalaze se žigovi. Izdan je dnevnik PPK. Za sticanje spomen-znaka PPK potrebno je proći 6 kontrolnih točaka. Na Kornatske otoke može se doći iz Šibenika, preko otoka Murtera, Biograd-a i Zadra, preko otoka Iža i Dugog otoka, kroz Velu Proversu. Za grupe planinarske izlete na Kornate preporučujemo agenciju JTP — Turisthotel — Zadar, Ulica Ivе Lole Ribara b. b., tel. (057)24-255, teleks: 27-136 i telegram: Turist-hotel, koji za planinare već nekoliko godina uspješno organizira izlete. Postoje i redovne brodske linije Zadar — Iž — Dugi otok (Sali, Zman i Luka).

Dr Zvonimir Slepčević

Zašto volimo planine

Prof. SMILJA PETRIČEVIĆ

ZADAR

Cesto nas ljudi pitaju: Zašto volite planine? Što vidite u tome penjući se uz strme litice, viseći nad ponorom, kad možete mirno doći s druge strane? Zar vam nije bolje sjediti kod kuće pored tople peći i grijati kosti, nego smrzavati se po planini? Zar vam se nije ljepše šetati po gradu, sjediti u nekoj kavani, nego pentrati se po planini kao krdo divokozna? Što je to tako jako i snažno što vas vuče u planine? Što? Zašto? Čemu? Zbog čega... pljušte pitanja po nama kao kiša. Pitaju nas. Odgovaraju često sami na pitanja. Razmišljaju o nama — planinama.

Mišljenja su različita i neki misle da smo ludi (»Štoćete, svatko je lud na svoj način!«), što se umaramo bez razloga. Nosimo glavu u torbi. Rugamo se smrti. Izazivamo je. Neki, opet, misle da smo pametni, mudri što idemo na svježi zrak (»Bogo moj, tko njima brani?«). — Imat ćeće dobru krvnu sliku, dosta eritrocita — čujem često komentare. U najmanju ruku kao da eritrociti lete gore po zraku, pa ih hvatamo mrežom i jedemo da budemo jači. — Dobit ćeće dobru kondiciju, bit ćeće zdraviji — mudro klimaju glavom drugi (kao da se tamо zdravlje prodaje na kilograme!).

Pokušali smo i mi razmišljati o tome. Razgovarati. Raspravljati. Pitala sam prijatelje s kojima sam skoro uvijek u planini, kod kuće ili u društvu. — To je u meni — veli Petak (inače pomorac po struci), alpinist, planinar, speleolog, član GSS-a. Uvuklo mi se pod kožu i kada ne idem u planinu ja sam nesretan. U svakoj luci u kojoj bi se moj brod malo dulje zadržao, stajao bih na palubi i ako bih video planine, osjećao bih se kao lav kojeg vozikaju po pustinji, zatvorenog u kavezu. Kad budem imao sina, u naprtnjači će ga nositi u planinu, sve dok sam ne prohoda.

— Planina... ha... ja sam sin ove planine. Vezan za nju pupčanom vrpcom koja se još nije otkinula — nasmije se Veljko. — Planina... planina... Zašto?... razmišlja glasno Finac. — Ne znam, možda... možda je smisao mog kretanja po planini bijeg od ove provincijske monotonije, učmalosti, gdje se ništa novo ne dogada, gdje su svi dani prokleti, dosadno isti, a gore doživim uvijek nešto novo. — I lijepo — doda Dado, gledajući kroz moj proraz u daleke vrhunce Velebita, koji su se ocrtavali tamno prema sjeveru. — Znaš — nastavi Dado, osjećam se jadno u ovim tijesnim gradskim ulicama. Dode mi da grizem, ujedam kada sam u gradu, a tamo sam miran... — Tamo sam slobodan, bekrajno slobodan. Nisam sputan. Vezan. Po čitave dane sam među knjigama kao knjiški moljač. Gušim se u prašini starih knjiga i rukopisa, a tamo dišem. Dišem punim plućima odgova-

ra Ivan telefonski, na moje pitanje. — Tamo smo svi jednaki. Brišu se granice među nama. Svi smo prijatelji, drugari. Nema zavisti. Ljuske zlobe, pakosti. Jedan drugome ćemo uvijek pomoći — odgovaraju sestre Kosa i Rada. — Možda je moje kretanje po planini neka vrsta oslobođanja od ove prenategnost, preopterećenosti koje nam nameće današnji tempo života — odgovara Mario.

— Planina, to je moja relaksacija, rekreacija, inspiracija — odgovara Anita. Tkajem svoje tapiserije, a one su slika planine, kakvu doživljavam ja, kao umjetnik. — Planina je za mene droga o kojoj ovisim. Ne mogu bez nje. Ja sam slikar i volim planinu kao što umjetnici vole Pariz. Planina je za mene moj Montmartre — reče Tom. — Planina je moj drugi dom — odgovori kratko Tatek. Volim je kao što ptica voli svoje gnijezdo — reče Tatek i nasmije mi se. — Planina. Zašto volim planinu? Hm! Moglo bi se mnogo toga reći i napisati ma s kojeg gledišta pogledaš: političkog, etnološkog, ekološkog, strateškog, zdravstvenog, a mene nije volja sada odgovarati na to tvore pitanje, ti lijepo gledaj ispred sebe i šuti. Znaš. Planina je dio mene i ja sam dio nje — reče Duro i nastavi hodači ispred mene.

Pokušala sam pitati i neke članove našeg planinarskog društva. Odgovor je uglavnom: Ne znam! Ne mogu ti reći. Ne razmišljam o tome. Pusti me na miru i ne davi me s tim pitanjima.

Konačan rezultat svega toga je da ne možemo odgovoriti ni sebi ni drugima zašto volimo planine. Mi, djeca mora, zavojišmo planine kao stari ribar more, seljak svoje oranice i pašnjake, umjetnici Louvre, Ermitaž, Tretjakovsku galeriju, galeriju Uffici i sve ostale galerije, muzeje po kugli zemaljskoj. Jedno veliko NESTO, kako i snažno, uvuklo se u našu krv, vezalo nas čvrstim vezama za planine. Tamo gore, u planini, valjda, postoji NEKA tanana, ali čvrsta sila koja se provlači kroz nas poput neke nevioljive niti, vezuje nas međusobno u jaku, čeličnu mrežu i ona nas sve skupa odvlači i vuče gore u planinu: planina i planinarstvo postade tako dio nas i naše egzistencije u vremenu i prostoru.

Danas, u doba, kada su ljudi odalečeni jedan od drugoga, osobito u velikom gradovima, hladni, blazirani, morbidno preokupirani svojom vlastitom egzistencijom, uvučeni u sebe do apsurdnosti, a socijalnost je smanjena do krajnjih granica, mi smo naprotiv vrlo bliski jedan drugome. Nema otuđenja ni osamljenosti. Nikada nismo sami. Ne ideamo nikada u planinu sami. Uvijek smo zajedno. Sve svoje probleme, dvoumice, sumnje, boli, radosti, tuge otkrivamo jedan dru-

gome. Razotkrivamo svoj unutrašnji, intimni svijet. Često tamo gore glasno razmišljamo. što možda u gradu ili nekom drugom mjestu ne bismo nikada uradili.

Covjeka, kojeg do tada nismo nikada vidjeli, u planini nam je drug, priatelj. Dijelimo s njim posljednji komad kruha. Pijemo iz iste čaše, boce. Možda ga više nikada nećemo vidjeti. Možda će nam ostati priatelj, a ako i neće, ostat će nam u sjećanju. Ta poznanstva se tako lako ne zaboravljaju. Radaju se međusobne veze, prijateljstva, čak i brakovi.

Nemamo klubskih prostorija. Nekakva stara mletačka utvrda iz XVII stoljeća, za vrijeme II svjetskog rata bunker, a danas naše klubskе prostorije, u gradskom parku. Sa stropa otpada kreč. Smrdi viлага. S okruglog stropa žmirkava na nas maia musava žaruljica. Sva naša planinarska oprema smještena je u jednoj maloj prostorijici, a ono ostalo po našim kućama (mislim na alpinističku

opremu i opremu GSS-a). Nemamo ni bodreњa ni kuđenja publike. Ni ovacija ni zviždanja. Ne lete po nama prazne boce i papirići. Ne bacaju šešire u zrak kada mi osvojimo neki vrh. Ne dobijamo ni medalje ni ordene. Imamo samo sebe i našu planinu.

Po povratku s planine često smo umorni, ali se osjećamo duhovno pročišćeni, rasterećeni, obogaćeni za jednu spoznaju više: ostvarili smo cilj koji smo bili postavili pred sebe. Suština i bit je baš u ostvarenju toga cilja, makar malenog. Često i velikog. Ostvariti znači uspjeti. Uspjeti znači biti zadovoljan i sretan. A biti zadovoljan i sretan to je već mnogo.

To je jedno od psiholoških objašnjenja zašto volimo planine. Objašnjenja ima mnogo, kao što, uostalom, ima mnogo načina, mišljenja, pogleda na svijet, društvo, život, pa konačno i na nas planinare i našu strast koja se zove planinarstvo.

Dan mladosti na vrhu Dinare

BOJAN TOLLAZZI

SPLIT

U »Našim planinama« mnogi su pisali o Dinari i o usponima na Dinaru, među njima Mitja i ja — braća blizanci.

Ovaj uspon na vrh Dinare od 25. svibnja o. g. bio je mnogo više od uspona. Svi smo to osjećali već kada smo se počeli prikupljati ispred Doma JNA u Splitu. Bilo nas je za dva puna autobusa. Izlet je priredila planinarska sekacija pri Domu JNA u Splitu — PD »Mosor«. U gostima smo imali i planinare iz Makarske, Kaštel Kambelovca i PK »Split«. Veselo društvo, koje je zapjevalo čim su autobusi krenuli i pjevalo sve do povratka u Split.

Voda uspona, Mitja, podijelio je svima odštampane pjesme: Jugoslavijo, Za svaku tvoru riječ i Hej brigade. U selu Glavašu u podnožju Dinare dočekali su nas vojnici garnizona Knin, predvođeni poručnicima Jankovićem i Spirkovskim. Među vojnicima bio je i Slavc Župančić, slovenski alpinist, koji se 1975. uspeo na vrh Nošak (8126 m) u Hindukušu.

Stanovnici Glavaša znatiželjno nas promatraju. Njima u čast zapjevali smo, sada dobro ojačani vojničkim glasovima.

Započeli smo uspon prolalistom Pekasovom dragom, nad kojom se još uvijek gordo uzdiže, na litici izgrađena kula Gradina. Nekako mrko izgleda s obzirom da joj sunčane zrake još nisu obasjale zapadne stijene. Izlazimo iz šume na kamene padine prekrivenе kaduljom, koja miriše mirisom Mediterana, iako je more daleko. Na Bunarima i

poviše njih naidosmo na stada ovaca. Čuvaju ih psi šar-planinci, pravi »stručnjaci« za stada. Čoban poviše, a psi sa svake strane stada. Bliska zaštita, pravo borbeno osiguranje. Ima razloga — vuk s Dinare ne zna za šalu.

Poslije kamenite staze uspeli smo se na zaravan kazvalu obasjanu suncem. Noge sada gaze mekim zelenim sagom koji se prostire sve do staja ispod stijena, na dužini od gotovo 500 metara. Zelenu travu ukrašavaju tamnoplatvi zumbuli, šafrani i žuto cvijeće. Narcise još spavaju. Smjestili smo se pored kamene pojate, na zelenoj livadići okruženoj suhozidom. Divne li ljepote i nezaboravnog ugodača: planinski zrak, sunce...

Kada smo se dobro odmorili i prezalogajili, jedna je skupina krenula u selo Uništa, a druga, brojčano veća, ka vrhu Dinare. Na tom dijelu uspona postoji jedna jedina zagonetka: pogoditi smjer, kako bi se izbjegla velika i duga jaruga, koju baš s istočne strane nadvisuju strme litice, zvane Povrh kosa. Ići tom kosom, punom škrapa i oštrog kamenja, nije ugodno. Kada je snijegom pokrivena pogotovo ne jer nogu propada i može biti opasnih lomova i uganuća. Treba ići najprije pravcem Jančije glave (1584 m) pa onda pravo prema zapadu. Kada se uspneš na greben Kose, smjer kretanja je južnija skupina starih bukvi, po redu računajući od sjevera. Taj pravac vodi pravo na greben između dubokih vrtača i na jugoistočne padine vrhova Dinare. Eto malo o orijentaciji za sve

Uspon na Dinaru

Foto: S. Rojnica

onc koji će krenuti na Dinaru. Lijepa je to planina. Uspnite se, nećete zažaliti!

Kao u uvijek u poslijednjih nekoliko godina, na snijeg smo našli ispod klekotine kojom su obrasli grebeni u blizini vrhova Dinare. Kada smo se uspeli na jugoistočni vrh, na snijegom zavijenom vrhu Dinare ugledali smo planinare. Bili su to članovi PD »Dinara« iz Knina. Srdačno smo se pozdravili. Ugodno je sresti prijatelja — planinara u dolini, a na vrhu planine je osjećaj priateljstva još snažniji. Ložili su vatru, ugodno je bilo uz nju.

Da, prijatelje se dočekuje toplim srcem i vratom. Drug Josip Broz je osobito volio vatru, zato imamo u našem grbu plamene buktinje. To je bila Titova ideja. I danas nas grije Titova vatra: plamene buktinje bratstva i jedinstva. Uz kameni stup stojimo planinari rodom od »Vardara pa do Triglava...«

Svečanost u čast Dana mladosti, na najvišem vrhu SR Hrvatske, 1831 metar visokoj i snijegom zavijenoj Dinari, otvorio je domaćin, predsjednik SO Knin, prof. Tode Šeša, planinar srcem i dušom. U stavu mirno, minutom šutnje 56 planinara odalo je počast drugu Titu. U nadahnutim, toplim riječima drug Tode govorio je o legendarnoj ličnosti Josipa Broza. Mitja je pozdravio sve sudionike uspona u ime organizatora i istakao značenje Dinare za planinare Dalmacije. Drug Mrdaković pročitao je pozdravno pismo Predsjedništva SFRJ.

Poslije toga odjekivale su pjesme dinarskim vrhovima, a lagani planinski povjetarac raznosio je naše glasove širom domovine. U toj našoj svečanosti bilo je mnogo simboličke, čvrstine i svijetlih horizonta.

Na rastanku srdačno smo se oprostili od planinara iz Knina. Oni su silazili prema

svom planinarskom domu na zapadnoj strani Dinare, a mi prema Uništimu. Dinaro, doviđenja!

Došavši do padina poviše Uništa, čuli smo zvuke vojnog orkestra garnizona Knin i vidjeli mnogo naroda ispred Spomen-domu Druge Dalmatinske proleterske udarne brigade.

Kada smo prilazili selu, ususret su nam došli pioniri i mještani svrstani zajedno s planinarama u Kozaračkom kolu. S mještanimi smo se srdačno rukovali. Po treći put smo im u gostima.

I tu, u malom bosanskom selu ispod Dinare koje je bratski ugostilo dalmatinske proletere 1942. godine, upriličili smo svečanost i ispred Spomen-domu odali počast pokojnom drugu Josipu Brozu Titu. Program spontan, od srca.

Mitja se u ime planinara zahvalio na gostoprimgstvu, obećao da ćemo opet doći i darovao Mjesnoj zajednici Uništa monografiju »Ratna mornarica, pomorstvo i riječno brodarstvo Jugoslavije«. U ime mještana zahvalio se predsjednik Mjesne zajednice Milenko Golijat.

Prošlo je već davno vrijeme određeno za povratak, a mi smo još uvijek bili u Uništimu. Vozači autobusa požurivali su da kreнемo, a nama se ne ide, niti nas srdačni mještani puštaju. Samo još malo...

Ipak Split je daleko! Na rastanku svi zajedno zapjevasmo uz pratnju vojnog orkeстра: Nije meni što ja moram... Pozdravljanju nije bilo kraja. Još jednom zahvalili smo domaćinima na gostoprimgstvu, a vojnici ma i starješinama za drugarstvo na usponu.

Na kraju — još jedan pogled prema gordoj planini čije padine obasjavaju zrake zalazećeg sunca, a vrhove, snježne vrhove, obavijaju bijeli oblaci.

Istarski mozaik

Vihoraški izlet 29. studenoga 1979.

MILICA GOMZI
ZAGREB

Nije slučajno u središnjoj Istri nastao Veli Jože i zapjevao:

»Tice plahe su kričale
i šumela mrka šuma,
šuma motovunská.
Sve su naše njive strli,
krv je pala po poljani,
grudo motovunská!«

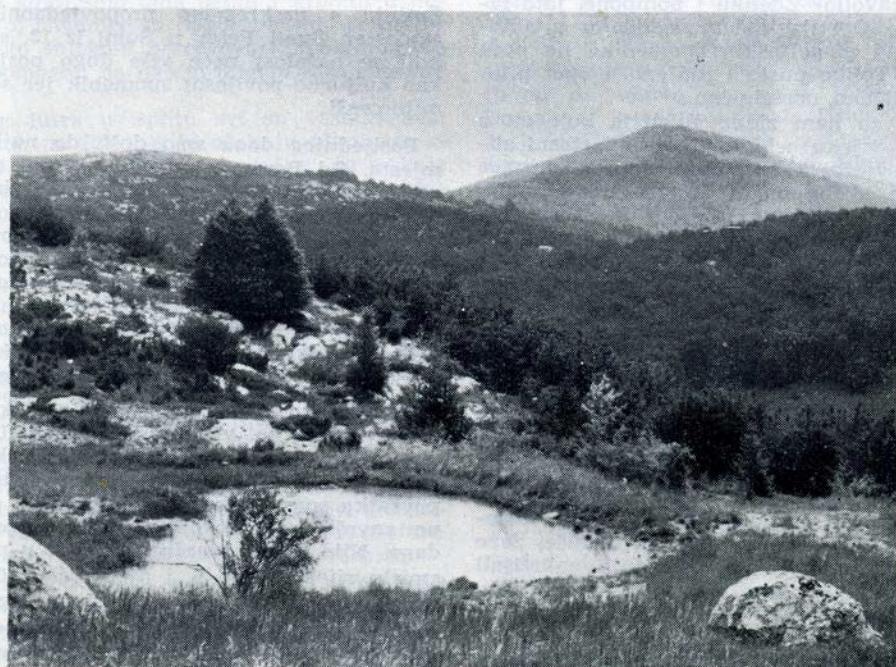
(Vladimir Nazor)

U tom graničnom području Hrvata, Romana i Germana, raskomadanom i nemirnom vjekovima, nastala je potreba za dobroćudnim, mukotrpnim gorostasom. A zar se i gradići poput Motovuna, Oprtlijia, Grožnjana, Huma, gnjezdašća na vrhovima bregova, ne čine igračkama divova? Nekadašnji ilirski kašteliri.

Krešo i Miro nas nisu slučajno poveli u taj kraj a ni mi se nismo slučajno odazvali. Naslućivali smo bajke iz davne prošlosti. Nakon zagrebačke magle i hladnoće, već u Podgorju nas je dočekao blagi, mirisni

zrak i prazna željeznička stanica. Naša »udarna ekipa« je oduševljeno počela sa sabiranjem živoga. Imao je donekle pravo naš simpatični šofer Branko: »Moram se dobro pripremiti za vožnju, ide se na takozvani planinarski izlet!«

Motovun, ilirsko naselje iz željeznog doba, zatim srednjevjekovna utvrda, dočekao nas je činilo se, nepromijenjen. Na gradskim vratima ne bijaše, doduše, oklopnika. Prodosmo jedna i druga i nadosmo se na malom popločanom trgu s kulom, zvonikom i starim kestenom punim žutog lišća pred hotelom »Kaštel«. Ugodan smještaj, uslužno osoblje i »diskač« vratiše nas na čas u dvadeseto stoljeće. Planinarska energija koju uspon na Žbevnici (1014 m) nije mogao iscrpti, oslobađala se u ludom ritmu najnovijih hitova i zadivila domoroce. A mogli smo se osjećati sigurnima. Čuvali su nas dvostruki bedemi motovunski osvijetljeni mjesecевом svjetlošću. Ispod njih more magle. Na lijepim kućama prozori zatvoreni. Žuta ruža privita uz balkon davnašnje ljepotice u krinolini. A ispod Nelly u »pumpericama« s kiticom nevena i šeboja.

Učka od Brajkovog vrha

Foto: Dr. Z. Poljak

Vrh Učke iz napuštenog sela Mala Učka

Foto: Dr. Z. Poljak

Sunce nam je bilo vjerni pratilac. Uz dolinu Mirne, iznad neobrađenih polja, šumarača i pustih obronaka. Čas se tek dalo naslutiti kroz maglu, a zatim nas zaslijepilo i ogrijalo kako to samo mediteransko sunce zna u studenom.

Nismo sreli mnogo ljudi. Ali smo sreli pritomljenog medu u mjestu Dane koji je odmah »zavolio« Zdenku i bombone, jato faza na kraj Opštije, lisicu zagledanu u autobus pokraj glagoljaških spomenika na putu za Hum. Toliko pusto i iseljeno a opet pitomo, raspričano, nostalgično...

Pričale su nam zidne slikarije koje su u srednjem vijeku oslikali domaći i strani slikari na svježoj zidnoj žbuci seoskih crkvica orkuženih grobljem ili župnih crkvi malih akropskih naselja. Ponosom nas ispunjavaju glagoljski zapisi kao znak naše etničke i kulturne prisutnosti.

Kod sela Radoslava, nedaleko Rakotola, romanička crkva sv. Nikole okružena čempresima. Pred njom visoka, lijepa pinija. Padina ispred crkve djelomično obrađena, oivičena smokvama sa suhim plodovima. Očito nema djece da ih obere. I jedna sitna privika u crnom, skvrčena poput trsja. Približila se na naš pozdrav, a mi smo se polako privikavali na dijalekt. Petnaest godina je već sama nakon smrti muža, kojeg je prenijela na groblje iznad crkve, i odlaska kćerke jedinice u Genovu. Ona je, doduše, zove sebi ali starica ostaje, obrađuje zakržljali vinograd i svake nedjelje pjeva na »meši«. S crnom maramom, neodređenih godina ali vrlo određene opredijeljenosti za upravo ovaj dio svijeta, pod jednom od fresaka nekog sljedbenika Giotta, zanesena u pjesmi, svojem životnom zadatku.

Istarske Toplice, gliste šume, glagoljaški spomenici i Hum. Najmanji grad na svijetu s najboljim kiselim kupusom na svijetu. Iznad »Humske konobe« lijep zvonik iz 16. stoljeća ugrađen u gradske bedeme, a malo daleje romanička crkva s preslicom na pročelju. Sunce se trudilo da nam produži taj čarobni dan ali je do Roča bilo još samo crveni sumrak iza obzorja. Čak su nam baterije poslužile za osvjetljavanje apsida i razgledavanje freski.

U našem »Kaštelu« smo opet imali bogat noćni program: Mirzino jato s Hrvojem u glavnoj ulozi, Kamenkov baletni nastup inspiriran palačinkama i Nejin psihološki osvrt na rano osamostaljivanje najmlađe generacije. Djeca su se, naime, zaključala u udobnim sobama i ostavila mame »čagerice« da spavaju pred vratima!

U Poreču ništa od plavetnila. Sunce je ostalo na istarskim brežuljcima. Nakon obilaska Eufrazijske bazilike s arheološkim nalazima starokršćanske prostorije za bogoslužje i lijepih romaničkih i gotičkih kuća, krenusno uz Limsku dragu do Kanfanara i Dvograda. Nakon crkvene tištine, dostojanstvenosti svetih slika i grobljanskog mira, velika i mala djeca se veselo razmiliše zidinama. Igrali smo se »skrivača« i »alpinista«, naginjali se kroz otvore, prolazili kroz lukove i uvijek se ponovo sretali. Kako je lijepo bilo živjeti ovđe prije kuge koja je nekoliko puta puštošila Istru i u 17. stoljeću iselila Dvograd. A privlačna je još i danas.

Posjetili smo i baroknu župnu crkvu u Žminju s prekrasnom propovjedaonicom i samostan Sveti Petar u Šumi iz 13. stoljeća koji se nažalost neće više dugo posjećivati kao kulturno-povijesni spomenik jer se neuimitno ruši.

Posljednjeg dana smo došli do najljepšeg mjesta. Od Berma se pješice cestom uputisemo u maglu a stigosmo do suncem obasjane i crnogoricom okružene Crkvice sv. Marije na Škriljinah. Ako groblje uopće može biti privlačno, onda je to malo uredno groblje. S trakama oko krijeva, najprivlačnije groblje. Kažu da je u okolini Berma potučena jedna horda Turaka u 16. stoljeću kada su oni na veliko harali Istrom. Sjeli smo na suhu travu i upijali mir i sunce tog nedjeljnog jutra.

Blagim zavojima dodosmo do Poklona i uputisemo se na vrh Učke pješice. Ugodan put posut šušnjem doveo nas je čak i do malo snijega. Na kuli ni daška vjetra. Na povratku smo se okupili na srnetini i dostoјno završili tih nekoliko lijepo provedenih dana. Nije to bio planinarski izlet u pravom smislu riječi. Samo 9. i djelomično 10. kontrolna točka Istarskog planinarskog puta »Labinska republika« zaista su bile osvojene. Ali je bio odmor za dušu, otkrivanje novih ljepota i vrutci ljubavi za još jedan kutač domovine.

Vickov stup na Mosoru

Foto: Ing. Z. Smerke

Oj Mosore, Mosore . . .

LUCIJA KRSTULOVIC

SPLIT

Svanuo je divan, vedar i sunčan dan, 4. mart, nedjelja; dan odlaska splitskih žena na Mosor. Sjetila sam se 3. marta 1943. godine, hladnog ožujskog jutra u Imotskome, zore u kojoj smo tada ustali i krenuli u nepoznato; izvidnice su pokušavale da se probiju preko snježnih hercegovačkih planina, da nam pomognu na našem dugom ratnom maršu.

Ovog jutra u Splitu svi su veselih lica; dolazimo na Rivu, gdje očekuju planinari sa »dobro jutro, dobro nam došli«. Prvi koje smo susreli, bili su dva brata, Slovenci, danas Splićani, oficiri Ratne mornarice, poznati planinari—Mosoraši, i vođa današnjeg izleta, drug Milan Sunko, predsjednik Planinarskog saveza Dalmacije. On nas je prihvatio i pratio od samog početka, pa do kraja; nju mu sam zahvalna i njegovim mlađim planinarkama da smo se popeli na vrh Mosora.

Krenulo se uz pjesmu »Oj Mosore, Mosore, sve se diže u gore«; autobusima, kroz splitsko polje, Žrnovnicu, Sitno Donje i Gornje. Dan je kao naručen; prati nas divno jutro i pjesma. Mosor je pred nama, gord i visok. Izaziva da mu dođemo na vrh. Idu žene, bake, majke i unuke. Tri, četiri generacije. Sve je veselo, sve žuri, i mlado i staro. Svi imamo isti cilj, savladati uspon Mosora.

Kada smo prešli prvi uspon, a što nije bilo lako, najšli smo na lijepu borovu šumu, na pogled Doma smještenog u maloj udoli. Njegov crveni krov impresionira, a ispred njega livade, jablani i jezerce. Mnogo je svijeta, neočekivano je veselo. Ori se pjesma iz

stotine grla, pjesma naša, partizanska: »Skupljaju se sa svih strana čete partizana«. Srce igra kao mlađo. Pjeva mladost, a Mosor odzvanja. Imali smo kratki predah u Doiru. Kreće se dalje, žene i omladina. Mene i Vicka nagovaraju da ne idemo, a dan divan. Nismo mogli odoljeti, nismo oduštali. Poslušali smo svoj »glas«, što nas je tjerao da idemo do kraja. Odmah iznad Doma nas je sačekala mala Dragica — kako je ja još uvijek pamtim iz Općine, a sada žena i majka, supruga druga Rade Dumanića. Obostrano smo se ugodno iznenadili ovim susretu na Mosoru.

Na istom usponu sustigla sam male Prosićne iz Gata, moje rodice Mare, kćerke od strica. Mare je dvije godine mlađa od mene, ali je nema na Mosoru; kćerka kaže da će joj biti žao što i ona nije došla na Mosor. Idu kolone vedrih lica; opet smo na jednom od vrhova, i pred nama se ukazuje široka dolina. Lijevo se vide zidine stare kamene kuće: to su Pojate, gdje je izišao prvi broj lista »Slobodna Dalmacija« u jeku rata 1943. godine. Tu, na Mosoru je ugledala slobodu i svjetlo dana, kada je Evropom ratni vihor uništavao sve što je vjekovima stvarano. Ali, ljudsku misao ne može ništa zaustaviti. Danas slobodna Dalmacija slavi i pronosi svoje ratne zastave; nosi ih omladina na vrh svojeg ponosnog Mosora.

Tu smo se odmorili. Pred nama je najviši vrh. Neki su već gore, a posljednji tek u podnožju. Sunce peče, Mosor se bijeli, a kuda kuda god pogledaš kao da se rascvjetao

i raspjevao. To je sjeme davno posijano; najljepša mladost Splita, Dalmacije, nošena svojim idealima, ovuda je neustrašivo prolazila; zastavu slobode je nosila, a krvava ruka je kosila. Novi i novi su stizali, svojom snagom se dizali, svojom mladom krvlju zemlju natopili. Danas nam je Mosor u cvjetu naših kćeri i sinova; čuje se iz dubine pjesma njihova, pred rafalima ispjavana, razliježe se Mosorom od zore do zalaska sunca. Odnijeli su je naši mladi u sva sela i gradove. Čisti su im putevi u sve škole i domove.

Izašli smo na najviši vrh; sví smo radosni. Pogled je veličanstven. Drugarica Milka Babović zamolila je Vicka da kaže nekoliko riječi o izletu žena na Mosor; nije bilo lako govoriti poslije tolikog napora. Kratko je kazao da su to naše partizanske staze, kojima žene nastavljuju, i da treba to razvijati i prenosi na mlađe. Osjećala sam se tog dana kao da sam u partizanima. To je ona jaka veza koja zbljižava, kada stremimo istom cilju, radilo se to o velikim ili malim stvarima. U sredini ljudi prema kojima osjećam poštovanje i u koje imam povjerenje, raspoložena sam, mirna i zadovoljna. Tako je bilo i na Mosoru; sví smo isti, svima nam je jednako teško, ali lijepo i ugodno. To čini sretnim, i ne mjeri se trajanjem vremena. Meni je bilo vrlo naporno izći na vrh Mosora, ali sam bila riješena ići do kraja, pa makar mi to bio posljednji dan.

Ono što sam rekla na Mosoru, izšlo mi je iz srca; kada se nađem u tako lijepoj i bliskoj ljudskoj sredini, sve me potrese i uzbudi. Te momente nosim duboko u sebi. Zato sam rekla da žene ne mogu biti dezterti. Ljudsko dostojanstvo je iznad svega.

Klišani su pridošli sa sjeverne strane; pozvali su Vicka da im se malo pridruži. Častili su nas domaćim specijalitetima.

S vrha je bilo divno pogledati; dokle oko seže, sve je u pokretu i suncu. Mosor u cvjetovima, u ovom jednom danu izraslim, prelijeva se u divnim bojama ranog proljetnog sunca.

Vraćamo se otežanim, snijegom raskvašenim putem, kojim su prošle stotine nogu. Stigli smo u Dom još za sunca. Sve se ori od pjesme. Predstoјi nam još posljednji spust. Opet nas prati drug Milan; s nama je i drugarica Milka, koja je pratila i snimala ovaj izlet. Usput smo malo popričale; divila se uspjehu izleta, tolikom odziva žena i omladine. Bilo nas je na Mosoru oko dvije tisuće i pet stotina, a na vrhu, kod Vickovog stupa, oko tisuću i četrstotinu.

Milka je žurila i, onako u hodu, okrene se k meni i kaže: Mogu li Vam pokloniti ove ljubičice? Njoj su ih dala, kaže, djeca. Ugodno iznenadenje. Kita ljubica, a gazimo slijeg. Zahvalila sam joj, i oprostile smo se.

Raspoloženje je i dalje bilo lijepo; glavni je bio drug Vinko Matijaca. Iz njega je izbjalo oduševljenje. Iz njegove pjesme, iz svake riječi. Odanost i ljubav za sve što je

naše; u tom času za Mosor. Ljubio bi taj kamen Mosora. Podsjetio me na mog Maksima, koji je to jednom zaista i uradio, doživjeviš Mosor: kada smo on, Vicko i ja išli za Sinj, prignuo se i ljubio kamen. Tako je i Vinko govorio o tom našem ponosnom kamenu, Mosoru. Kaže Vinko da je njegov sin opsovao majku tom Mosoru. On je još mlađ, kaže Vicka. Suze mi dođu, veli Vicko, kada vas dvoje vidim da ste tu; mene i Vicka. Raspoznala sam iz razgovora da poznaje Gata, da je, čak, neko vrijeme i živio tamo, svakako poslije rata.

I tako smo, pričajući, sišli na cestu, u Gornje Sitno. Prva kuća podno Mosora. Dočekala nas je čeljad i pitala kako je bilo. Ponudili su nam da sjednemo i odahnemo, da će nam skuhati kavu. Bila je jedna starija žena, od sedamdesetipet godina, dvije mlađe i nekoliko djece. Pitali su jesmo li izišli do Vickovog stupa stupa. Kada smo se pozdravljali najstarija žena kaže: »Do viđenja i sretno, dico! Ja ēu otici, otici ēe i Vicko, a Vickov će stup ostat!«

Već se hvatala noć. Split, odozgo, izgledao je kao dragulj optočen Marjanom i morem. Zalede mu štiti Kozjak, Istočno mu Mosor, i sunce svake zore obasja ga; nekada njegova plodna polja, a danas kule kao hridi uzdižu se i prkose Mosoru, okrenute moru koje kao da pozira svojim plavetnilima i nezamjenjivom ljepotom.

Uvijek sam zamišljala zoru na Mosoru.

Zora bila kao vila, javljala se sa visina, prekrasna je ta bjelina.

Pratilja joj je svježina.
Vjesnice su sa planina, sa Istoka, iz daljna.

Zora svane, da razdane,
zora rudi, da probudi,
da nam srca sva uzbudi.

Sunce za njom brzo stiže,
ko na konju ognjenome.
Svjetlo nosi u srcu svome.

Sunce bane iznad gora,
plavetnilo odraz mora.
Sve zatitra, pojgrava,

zora bljesnu, dan se rađa,
od tame se oslobada.

Pojava je davnja, stara, nikada se ne zamara.

Navečer se s nam' pozdravlja,
do ujutro nas ostavlja,
i opet se sve ponavlja.

Vječno ide, stalno kruži,
sa cijelim se svijetom druži.

Sa Mosora opet grane, da obasja naše strane
i žiliće rosne grane, lozu smokve i jablane,
maslinove srebren' grane,
žitna polja i livade i doline i bregove.

Opet sine radost zore,
ta majčinsku ljubav ima,
pravedno je daje svima.
Maloj djeci radost dijeli,
rukuje se s danom bijelim.

Susreti

BRANIMIR MALTARIĆ

SARAJEVO

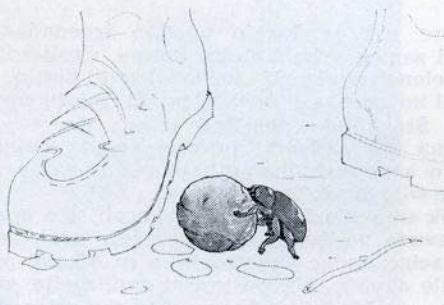
Mali

Povjetarac ugodno rashlađuje. Suši lice, pretvarajući kapi znoja u peckave kristalice soli. Silazi bezbrižno niz livadu milujući margarete i zrele klasove trave. Čini se kao da povija bijelu stazu što vijuga između šarenih humki na Poljicama podno Veleža.

Sjedimo. Mokra leđa oslonili smo na teške naprtnjače. Šutimo. Zrikavci pričaju priču vrelog dana.

Gledamo u tamnu sjenku Botinove stijene što se izdigla iznad nas. Hamo je promatra netremice, poželjno i sigurno. Stari su znanici. Ja sam ovdje prvi put. Sva naša pažnja je na stijeni. U njenom nabreklokom podnožju i četiri stotine metara više na umivenom vrhu. I šuma i nebo završavaju se na njoj. Na suprotnoj strani sve je predaleko, sitno ili suviše obično, prepoznatljivo da bi zadržalo pogled makar na čas. I put na kojem slijedimo vodi nepovratno ka njoj. Nemiran sam. Strepnja i nelagodnost uvlače mi se u stomak, poput teškog zaloga. Htio bih bar za trenutak da se oslobođim njenog pritiska.

Spas. Jedva zamjetljiv pokret između debelih poplata mojih cipela. Dvije crne grudve zatreperiše. Okrugla se umirila. Kuglica kravljie balege. Druga, poluokrugla, sunča

trbuhi i lagano pruža kukičaste nožice ka lopati. Kotrljan. Crna, česta buba seoskih puteva. Dohvati loptu i započe svoju cirkusku točku. Pope se na vrh. Zarotira je i glavom lagano »poljubi« prašinu puta. Napravi »saltto mortale« i poče sve iznova. Vježbao je bez kraja i konca, samo da mu točka života uspije. Iz brižljivo obradene loptice kravljeg izmeta roditi će se novi život. Crn, sjajan, čist i cvrst. Ljeskat će se na suncu i gurati neumorno novu lopticu kroz prašinu...

Učini mi se Botin nekako manji.

Tužni

Zadosmo u šumu. Šuškavi tepih lišća privušuje korake. Lagano gazimo. Umor ne da snažnije. U nježno-zelenoj svjetlosti bukovine iznenadisimo srnu. Petnaestak metara ispred nas prestravljeni zastade. Okrenuo se strelovito na zadnjim nogama. U tri duga skoka stiže do gustiša. Onda stade kao da se dvoumi, pa se izgubi poput sjenke među stablima. Nastavismo dalje. Nekoliko puta ugledali smo smedi titraj među lišćem. »Ali,

uplašena srna nikad ne slijedi čovjeka«, uvjeravali smo se. Pripisali smo to umoru.

Šuma se prorijedi. Put nas dovede na drugu livadu. Nekoliko metara ispred nas začusimo komešanje iza niskog grma klečice. Ubrzao se pomoli velika gužva sivog perja i poče se panično valjati niz blagu padinu. Stadosmo kao ukopani. Razbrasmo divnu glavu orla, snažne kande ispod kojih je letjela trava i velika opružena krila, nemoćna bez zračnog potiska. Gegavo je trčao, kao kakva baba za nestashnim unukom, ali je malo po malo dobivao na brzini. Kada se nakon dvadeset metara »rulanja« opasno približio ivici šume, krila dobiše potreban otpor. S nekoliko elegantnih zamaha tako je lagano podigao svoju nemalu težinu, da ostadosmo zapanjeni.

Nestade iza prve šumske linije. Priđosmo grmu. U njemu, kao u koljevcu, ležalo je lane. Koju nedjelju staro. Mrtvo. Utroba mu je bila pojedena.

Sunce je sijalo. Ptice su se dozivale, insekti brujući, margarete igrale.

Pogledah po gustišu. Bio sam siguran da su tamo negdje krupne, vlažne oči naše srne.

Izlaz se već nazire. Iako su ove dužine najteže u smjeru, prožimalo nas je oduševljenje pobjednika. Utrnuo je i posljednji plamčak neizvjesnosti. Ostao je samo goli rad. Hamo je nezaustavljivo napredovao uz veseli zvon klinova, a ja sam muku mučio da ih sve povadim. Za nagradu dobio sam izlaz na vrh.

Gore nas je čekalo ugodno iznenadenje. Ispod samog vrha Veleža, Botina, ugnijezdila se zelena uvala. U sočnoj travi zlatilo se nekoliko curaka i barica, punih svježe vode. Raj. Što ljepeš poželjeti nakon devet sati uspona po teškom prvenstvenom smjeru. Gutao sam vodu halapljivo, puštajući je da mi se slijeva niz bradu i grudi.

Dok smo silazili k vodi razbacali smo opremu svuda po livadi. Crveno i žuto uže, šarene kacige, ranac i vjetrovke nisu nikako pristatjale okolišu. Mi, pastorčad civilizacije, svikli na nesklad i disharmoniju, ne pridavamo ovome nikakvu važnost. No, nečije budne oči su sve ovo opazile. Ubrzo nam dode u posjetu gospodar Botina — orao. Gospodar svega na zemlji i na nebu desetak kilometara unaokolo.

Prevarila ga naša razbacana oprema. Ponađao se da je neki konj, koji ovdje izlazi na pojilo, nepažljivo prosuo svoga crijeva i utrobu njemu za ručak. Nije mu bilo dosta, matorom silniku, ono jedno lane.

Pikirao je sa sedla, leteći nepun metar visoko iznad užadi, pravo na nas dvojcu. Ležali smo samo u gaćama, dozvoljavajući sebi

kratkotrajno sunčanje nakon napornog uspona. Iznenadeni, skočisimo, zalamatamo rukama. Više uplašeni nego da uplašimo, zagala-mimo. Orao, i sam iznenaden, skrenu pažnju sa PVC-zalogaja. Vinu se naviše. Napravi nekoliko krugova na pristojnom razmaku i kača se uvjeri da nema nikakvih šansi, ostavi nas.

Dugo, dugo smo pratili ovog, ipak divnog letača. Kružio je iznad Nevesinjskog polja. Kraljevac Prenjom i Veležom.

Bezbroj puta smo se, ovako stojeći na vrhovima, poistovjećivali s orlom, simbolom snage i slobodnjakom treće dimenzije, a sada ... Sada smo bili koji kilometar ispod njega beznadno prikovani za tlo.

Slike iz planine

SLOBODAN ŽALICA
SARAJEVO

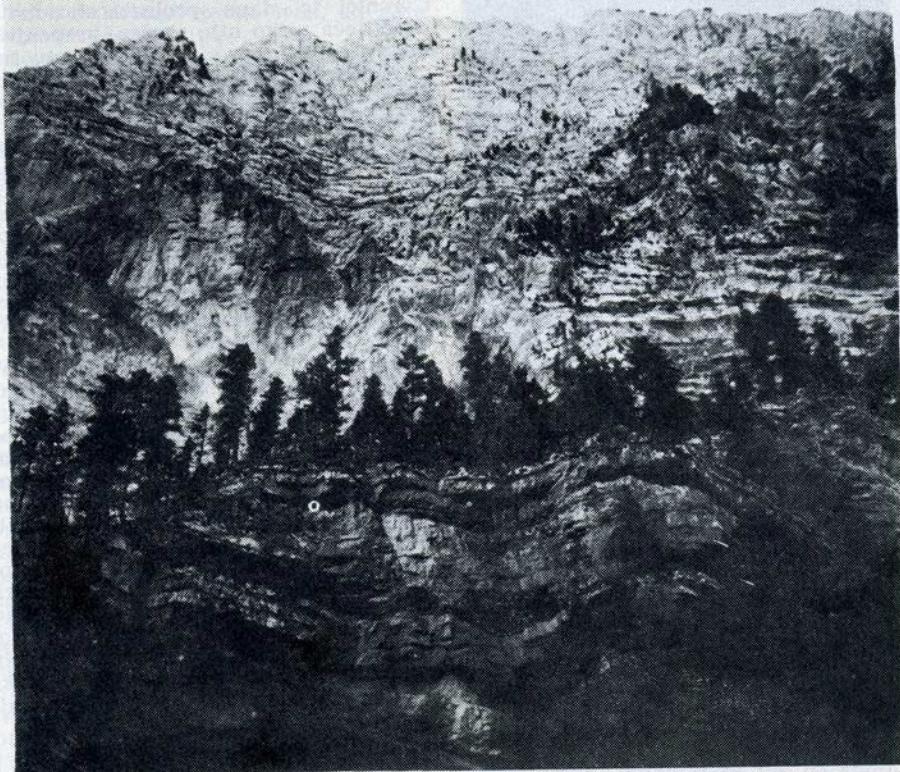
Noć na Treskavici

Penjao sam se uz Skok grbavom stazom, punom isprepletenih žila i kliskog kamenja, žureći se ne bih li prevario mrak što se neu-moljivo spuštao i crnilom teške i hladne samoće umotavao šumu. Šumeći potok ostao je dolje i huk njegove vode prigušile su omorike i bukve. Zavladala je olovna tišina. Na nebu su se upalile žute zvijezde i žmirkale. Nešto su mi šaputale, ali ih nisam mogao razumijeti. Odnekud se čula neka ptica.

Šuma je spavala. Zaspala bića. Moja duša je bila skrušena pred golemom hladnoćom i ravnodušnošću naokolo. Ona je bila izvan tog svijeta, samo u vezi s ovom zemljom, s ovim tijelom. Reklj su: Iza vijuga, topnih kretnji ljubavi, jure nazubljene horde zla, hladne i mračne; jure prema našim srcima želeti srušiti naše biće i utopiti ga u svoje.

Iza svake ljubavi, zaista, čeka lovac da je makne, kao svjetlu, plamteću ljepotu, slobodnu i čistu.

Osjećao se snijeg a oistar zrak, pun vlage, rezao je kožu golih ruku. Plamen duše gorio je duboko unutra, dovoljno snažan da zemaljsku neman drži na razmaku. Ali je neman napadala, željela je skrutići i ohladiti dušu, zarobiti je ljugavom, bolnom sumnjom i užasom straha. Crnilo je zjapilo oko mene. Sile mraka su plesale oko, jurišajući i napadajući. Obrane nije bilo; moje biće skrušeno se skupilo, preplašeno gledajući užas i mrak demona. A onda se čula riječ, sve više riječi, i muzika; snaga koja je podizala, tamo iza navale zvuka, kao veličanstven val svjetla, bedem snage i topline, toliko moćan da se mrak gubio i ostajao iza zidova koje je ta dobra moć gradila oko mene. Zapjevao sam Harrisonovu pjesmu »My Sweet Lord« i

Mezića stijene u Čvrsnici

Foto: U. Beširović

gledao kao kroz stakleni zid sile mraka, zlobe i straha, kako se upinju da me dotaknu; njihovi udarci su se razbijali o zidove što su me okružili, u kojima sam lebdio u svjetlu sigurnosti, topolini i sreći. »My sweet Lord, I really want to see you. I really want to be with you...« — pjevalo sam, i promukli glas se gubio u ledenoj jesenjoj noći, među stablima nežnih bukava. Šume Treskavice su usmule.

Ideja »totalnog planinarstva«

Ponekad se govori kako je alpinizam specijalnost planinarstva, pa je to mišljenje postalo i službeno: planinarski savezi u svojim izvještajima podvlače kako u okviru Saveza djeluje toliko komisija za specijalističke aktivnosti...

Ne bih želio ni s kim polemizirati, već samo vidjeti neke činjenice. Ne bih htio dokazivati i praviti historijski pregled razvoja planinarskog pokreta, koji je od početka

bio poznat kao alpinizam, ne samo zato što je potekao u Alpama, već upravo zbog svog sportsko-estetskog motiva, svog sadržaja i komponenti.

Na jednom kraju su oni koji doživljavaju planinu prema svojim psihofizičkim mogućnostima, koji se kao takvi odnose prema sveukupnoj prirodi i životu. Planina se doživjava iz »pješačke perspektive«, uhodanim i označenim stazama. Postoje domovi, ciljevi sami po sebi, i onda čitava jedna zatvorena filozofija planinarstva, koja izbjegava »nepotrebne rizike«. Ili je malo drugačije: Putovanje po markacijama viših planina, poneka mala avantura bivakiranja, skijaškog spusta, prepenjan kratak detalj osiguranim putem... Sve je i dalje zaokruženo i prividno jasno: ovo je planinarstvo, a ovo tu i tamo — to je, recimo, jedna specijalnost. I tako sve se odvija u jednoj dimenziji, gdje postoje stroga pravila. A zimi su visoke planine puste; nema planinara, oni čekaju da

Velebitska cesta iznad Obrovca Foto: P. Korica

odu snjegovi i nikada neće upoznati stijene i glečere.

U predratnom sarajevskom planinarstvu — citajući tadašnju planinarsku štampu — vidi- mo da je u to doba bio izvanredno jak otpor uvođenju »treće dimenzije« u planinarstvo — penjanju u stijenama. Pojedinci su se čak javno ogradivali izjavama da »alpinizam ne spada u planinarstvo.« Nekada se struja tog starog vremena pojavi i danas, ništa ne dokazujući, već bivajući stvarno apriori vrlo kate- gorična.

Šta je onda to što je potpuno, kompletno planinarenje, čisti, veliki doživljaj planinskog fizičkog svijeta? — pitao sam se prije, tek počevši ozbiljnije zalaziti u planine. Sta je to i postoji li »totalno planinarstvo?« Vrijeme mi je samo dalo odgovor. On je došao kasnije, nakon godina provedenih u pješačkim turama, markiranjima staza, radnim akcijama, orijentacijskim takmičenjima, sletovima, skijaškim natjecanjima, vježbama i akcijama GSS, funkcijama raznih odbora i komisija, penjačkim i skijaškim turama ...

Prije nekoliko godina, još kao mlađi zane- senjaci, želeti »dokazati« što je prava vrijednost, nastojeći očuvati bit i čistu formu alpinizma, boreći se za opstanak tadašnjeg Alpinističkog odsjeka Sarajevo, kolektiva zaljubljenika planina, bavili smo se polemikama, pisali okružnice ... Nastojali smo zbilja sačuvati i gajiti alpinizam, čisto planinarstvo, bez podjela na specijalnosti. Te slike iz planina i sada su mi žive:

Augustovski, oblačan dan, silazak sa Čvrsnici niz Medvjede, pored kamenog korita Radave u Divu Grabovicu. Snježišta i šibljaci malina što vire iz škrappa podno Pesti-brda, nježne glavice bjeličastih runolista i guste bukove šume Preslice, ostali su visoko gore,

a za nama 2000 metara napornog silaženja. Poslije olujnog pljuska, koji je naletio iza Velikog kuka, rominjava je kišica, i mi smo koračali pored pjenušave zelene Neretve. I onda sam se sjetio svih tih priča oko »planinarskih specijalističkih aktivnosti«. Hodaš po Čvrsnici tri dana, prolaziš stazama kojima desetljeća nitko nije prošao, prepeneš tristometarsku stijenu, bivakiraš na otvorenom — i zar je takva tura »planinarska specijalnost«?! Ili, jedne zime, opet su mi misli na ovu temu prošle kroz glavu dok smo jednog martovskog dana hladili noge u potoku nakon napornog povratak s Prenja. U protekla tri dana napravili smo turu pristupivši do kuće Jezerce preko Skoka, zatim na skijama ispod Vjetrenih brda pod Lupoglav, na koji smo penjali po sjeveroistočnom bridu, vratili se priječivši sjevernu stranu Lupoglava, na skijama vozili do Grede gdje smo pod šatorom bivakirali, te se sutradan ispod Cetine spustili preko Milanove kojibe u Glogošnicu.

Bilo bi dobro kada bismo neke stvari sada postavili na svoje mjesto. Ne mislim samo na preciznu pojmovnu distinkciju između »izletnika«, »planinara«, »penjača« i »alpinista«, tj. da zadovoljimo formalnu stranu, nekaku ideologiju ili filozofiju planinarstva, ali možda ne bi bilo loše da neke pojmove preciziramo. Možda zbog buduće pravilno napisane historije planinarstva. Zašto ne bismo razgraničili što je specijalnost: pješačko planinarenje ili alpinizam, koji uvijek podrazumijeva pješačenje, penjanje i skijanje? Možda bi se mogao malo korigirati kut gledanja pa bi se alpinizam drugačije tretirao u društvenim dogоворима. Možda i zbog jednog tako prozaičnog razloga kao što je — finansiranje.

Šumske ceste

Šumske ceste! Te niti paučine, zacrtane kroz naše šume, preko polja, provlačeći se kroz sutjeske i zaobilazeći oštре grebene, zrače želju zblžavanja ljudi, zrače Andrićevu viziju ljudskog povezivanja preko mostova i cuprija.

Nekada zastanem na toj šumskoj cesti, na zavoju, gdje između grana visokih omorika pada snop sunčevog svjetla, i pitam se kako to čežnja goni ljudi da grade ove ceste? I tko li ih je pravio? Koliko je samo ljubavi uzidano u te ceste, u taj sivi tucanik i šoder!

Moderni autoputevi su još i slike čovjekovog razarajućeg intelekta, i kao da žele u bijesu i inatu beskompromisnog pravca pobijediti i srušiti ograde vremena i prostora — koje je čovjek sam sebi nametnuo! A šumske ceste kao da je pravio jedan ljudski um, bliži prirodi, blaži i otvoreniji, ali sanjalački. One zrače neminovnu potrebu spajanja čovjeka s Prirodom, ne s prirodom kao elementima, nego s kosmičkom suštinom početka, s Prirodom koja poput nježnog djetinjnjeg srca kuca u biću koje postaje Čovjek.

Te ceste priznaju snagu i neumoljivost elemenata prirode kojima su prepuštene, i to

je nekad, možda, dirljivo i lijepo, kao zimi na Igmanu, kada debeli snijeg zatrpava šumu, a između bijelo ogrnutih jela i smreka viju-ga širok trag šumske ceste. Možda je to i romantično, kako kažu stanovnici gradova, kada se susretnu s nečim starijim, što su oni već proživjeli i preturili preko leđa, ali gdje se ne bi više nikada vratili.

Šumske ceste su upile u sebe, u svaku svoju izlokanu poru, miris, snagu i dah planine kroz koju se probijaju. One pokušavaju govoriti o onome što ih uči njihova planina, ali su kao i čovjek koji ih je gradio — još djetinjeg uma, nesposobne da shvate šta im hoće otkriti planina. I zato ih volim, jer iz njih još govori čovjek, koji toliko toga ne zna, ali koji je toliko otvoren i želi da sazna.

Katkad su nam omogućile pokoju lijepu penjačku ili skijašku turu, u neka slobodna i kratka dan-dva, dovevši nas u srce planine, uštedivši nam dugi pristup.

Ali to nisu ceste koje okovane asfaltom vode u planine do nekog skijaškog centra — to nisu te ceste kojima sam želio proniknuti tajnu. One ne mogu uzbuditi srce, iako su bez sumnje korisne i potrebne. One nisu kao ceste Igmana, koje ti približavaju tajne gustih šuma, obraslih grebena, proplanaka i čaira, pitanja i disanje Radove šume, ili svijetlo tajanstvo zagonetne šume iznad Hobera, i one druge prema ždrijelu pod Hranisavom. Kada bih doznao poruku i mir te šume, znao bih sve, jer bih znao Sebe. Ili ceste što nalaze u divljini Prenja i Čvrsnice! One su kao sklad lijepa muzike, stopljenje sa stijenama, biljkama i nebom planine, kao napravljene za čovjeka planine, a onda možda i za sjeću šume za neko šumsko preduzeće. Serpentine ceste provedene uz Boračku Dragu uznose nas od topline i sigurnosti zemlje ka sreći vrhunaca. Kad god sam išao Dragom, penjući se ili silazeći kroz gустe listopadne šume, pored malinjaka, ili vozeći se autom do Crnog polja, znao sam i osjećao sam: Da, to je to... Ali to nisam mogao ponijeti, jer ono se selilo iz planine u planinu, rastući, razvijajući se, baš kao i želje i misli za kojima sam išao.

Krakovi šumskih cesta koje sam vidio i doživio zasijecaju se duboko u tijela mnogih planina, ali kada god se sjećam planina po kojima sam išao, a u mislima se susrećem sa svim onim čudnim mjestima, iskrsnu slike i osjećaji... Cesta što preko Hojte silazi do Šabića i vlažan hlad šuma i svježina pašnjaka doline izvorišta Rakitnice — slika koju često gledam s vrha Bjelašnice; jedrost i snaga Treskavice naspram zatvorenosti Višočice; uska traka tucanika podno Djevojačkih stijena, što vodi u Mednu Luku, kao da nosi isti nemir čovjeka kada gleda te stijene s livada oko Šavnika; tajnovitost gustih šuma Ravne planine, koju kao da pojačava nemetljivo provedena cesta — slika sunčanog, zimskog dana s vijugavim tragovima

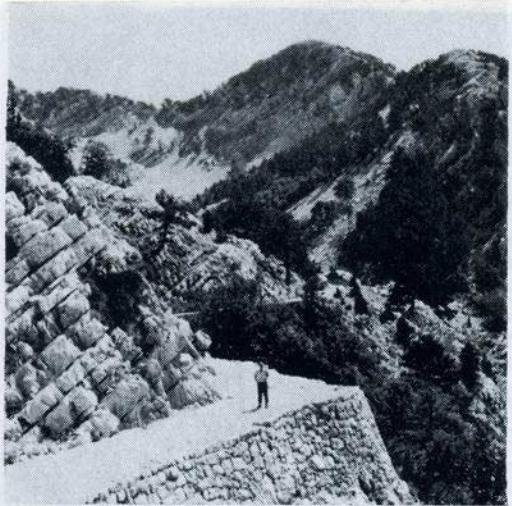

Sumska cesta u Gorskem kotaru

Foto: Dr. Z. Poljak

skija uz zaledeni potok, proplanci obasjani Suncem i sreća postojanja; prostranstva i surovost zemlje Dugog polja i tamo iza Lovnice prema Blacama, gdje uska traka zemlje i kamjenja označava sudbinu čovjeka, njegove zvijeze sada i njegove nade sutra; zavoji ceste koja ne brine toliko za surovost planine, koja iz mirisa Hercegovine, od sela Doljana, vodi na Vrata i odmah jednim kракom, kao bojeći se mirnoće i dosade Dugog polja, bježi u šume predgorja Čvrsnice, postajući sve tiša i ozbiljnija, približavajući se veličanstvenoj planini i njenim tisućumetarskim bedemima — stijenama Velikog kuka i Mezića kuka; kao nostalgija u širinama travnatog Gvozognog polja, mir zaborava koji čini manje prisutnim nazubljeni Treskač, i cesta koja te polako dovede pred vrata tajni Treskavice; ceste Romanije su kao ta planina, blaga u svojoj pitomosti, i snažna u arhitekturi stijena — od Bogovičkih, Velikih, Djevojačkih, do Crvenih; i sve druge planine, njihovi proplanci, stijene, točila, njihovo cvijeće, njihove munike i bukve, i njihove ceste, kao slika su, najljepši san, pun značenja za otvorene oči djeteta...

Sjećajući se planina, prelazeći pogledom planinarske karte, tražeći na njima ono nevideno, možda tamo pod siparima sjeverne stijene Osobca, u obraslim točilima Radave, u žlijebovima i cirkovima Sivadija, u dolinama Treskavice, u širini Bjelašnice, ili u ljupkoj ljepoti šume na rubovima romanijskih stijena, ili samo gledajući dijapositive, sjećam se svih onih doživljaja, i pogled mi praktički vijugavu crtu na karti kao da će me odvesti u planinu. Te ceste su kao riječi, kao slo-

Brdska cesta na Orjenu

Foto: Dr. Z. Poljak

va i papir, tajanstvene i lijepe, možda ne otkrivene kao zvuk ili boja, ali pokazuju onome tko traži nadu, pravac i cilj.

U potrazi za izgubljenim akordom

Odzvanjaju riječi pjesme: »Why do we never get an answer when we're knocking on the door about thousand million questions about hate and death and war ...« (Zašto mi ne dobijemo odgovor kada kucamo na vrata na hiljadu milijuna pitanja o mržnji, smrti i ratu...) Tragovi skija u snijegu spominju na nekoga tko je prošao ovuda; tragovi su prekrižili, blagu padinu i nastavljaju se uspinjati kôsom kroz rijetku bukovu šumu. Gore je jedno jezero, zatrpano slijegom i pločama leda. U dubini je zagasito crno i sneno u tišini samoće. Ljeti ga gledam i mislim kako je mirno, dovoljno samo sebi, jer je tako puno vode, i životinje ga zele — ribe, zmije, pijavice, ptice, divokozе...

Kasnja je jesen. Boje i oblici su naglašeni kao da planina predosjeća skori dolazak zime. Nebo je čudnovato plavo i raskoš boja bukovih šuma miješa se s ugasлом bojom požutjelih pašnjaka, sve do granice pojasa klekovine i strmih odsjeka stijena. Ono se pobrinulo za dekor te blistave slike: negdje visoko se širi, a znam da je sasvim iznad, kao topli, blistavo-metalni natkrivač, učvršćen iza ivice horizonta. Idemo pored hladnih izvora, samo što prije gore, više, odakle vi-

dik počinje, kao da ćemo tamo naći odgovor. Tamo, na tom sedlu, možda je ono za čim idemo. Jer u ovoj velikoj dolini Treskavice, podno Velikog Treskača, osjećam kao da bi nas magija Sunca i privida mira u ovom zatišju bura i nevremena, mogla uspavati i svladati, predavši nas tupoj svijesti osjećaja ugodnosti i zavodljivosti oblika i boja. Nećemo ići u stijenu, jer je zov sedla Malog Vratla toliko primamljiv. I što smo bliže sedlu, prolazeći ispod bizarnih oblika niske barijere stijena, uspinjući se u zavojima kamenitom stazom, osjećam da ni tu nije bilo **ono**, i na drugoj strani ugledamo zatalasane pôde, pašnjake i oblike visoke planine, što se nedaleko končala u svom najvišem vrhu. Prohладni vjetar sve mi je rekao, i shvatio sam kada smo u toj svjetloj pustosi, malo niže, naišli na izvor vode, što je izmilio iz gomila kamenja jednog sipara i dalje veselo oticao, radujući se slobodi. Pratio sam ga pogledom, misleći da je voda dolje još bistrija, hladnija i ljepša, i onda nadoh da ga više nema. Progutala ga je trava.

S grebena Treskača zurimo u sivkasto-plavičaste daljine. Sjena nazupčanog grebena ocrtava se preko čitave doline ispod nas. Treskavica na drugoj strani, prema Ljutoj, iznenađenje je. Prostranstvo — kao i Gvozno polje — tajnovito i skriveno. A nas dvojica smo, kao patuljci na toj strašnoj areni ljepote, preskakivali kamenjem i započeli put povratka. Uvijek sam se pitao zašto se toliko radujem povratku s planine, kada je bila i želja da idem gore. I dok smo prilazili strmoj, visokoj stijeni Treskača, zamotanoj u tamnu sjenu tog jesenjeg poslijepodneva, shvatio sam: želju za traženjem, potrebu za penjanjem, čežnju za letom — vrijeme, prolaznost i starost — nenalaženje **onoga** na grebenima, u stijenama i šumama planina — osjećanje neispunjenoosti i nadu za ponovnim traženjem — umor i nespretnje korake povratka na oštem kamenu — i sam silazak... silazak samome sebi — Znanje istinskog mene, živi život, to, ta blagost iznutra, ta točka u kojoj sve počinje i u koju sve utječe — mir, i beskonačno razumijevanje, razumijevanje, razumijevanje... i duboka zahvalnost, dubok mir, i osjećanje, i prepoznavanje, i izvjesnost, izvjesnost postojanja... Kao što je rekao Guru Maharaj Ji: »Mi smo ispenjali najveću planinu koja bi ikada mogla biti. Mi smo napravili najviše što bi na ovom mjestu ikada moglo biti. Vi — ako ste ikada iskusili Znanje — imate u stvari iskustvo koje čak u hiljadama i hiljadama i hiljadama života ne može biti iskušano. Vi ste ispenjali planine više nego što bi Mt. Everest mogao ikada biti...«

Osamljeni u planini

DANIJEL VUKUŠIĆ
JABLANAC

Već je ljeto na izmaku i rujanski se dani rune kao zuto lišće s bukava. Planinari, izletnici ili slučajni prolaznici, sve se rijede vide na planini, njenim stazama i puteljci ma. Dugi sunčani i topli ljetni dani prebrzo minuše, gurnuviši nas na prag jeseni, kad se sve pocinje smirivati. Dani su sve kraći. Sunce jace prigrijava samo sredinom dana, dok su jutra i večeri sve svježija i hladnija. Usprkos kraćim danima, ponekad se čovjeku pricinja kao da se vrijeme zaustavilo. Nad cijelom krajinom lebdi neprobojna tišina, koju remeti tek po koji lagani cvrkut ptica, a vrlo se rijetko iz okolnih vrhova oglaša srndac. Medvjed se ponekad i sredinom dana tromo i lijeno prošeta dolinom, njuškajući oko napuštenih stanova i zidina, gnezeci visoku travu i malinjake, jedući plodove malina i raznih boba. Nitko ga ne ometa, stoga se on tu osjeća posve siguran i slobodan u svome tihom carstvu.

Na planini se dolazak jeseni ne osvrće na kalendarske datume. Vrijeme može biti sunčano i relativno toplo, ali se koncem kolovoza i početkom rujna zapaža naglo zamiranje prirode i nastup prave jeseni sa svim značajkama. Zuto lišće već šara zelene šume, nježnije cvijeće za noćnih mrazeva ugiba, livade poprimaju sivožutu boju, leptiri rjeđe lete, a poneke se vrste zbijuju u skupine u zavjetri na travi. Skakavci se rijede glase provlačeći se tromo kroz travu. Sve se slijeva u šaputavu tišinu, koja se doima ugodno tužno.

U tim danima preloma ljeta, čovjek osjeti moć divljine, koja ga privlači i sili na neka neodređena lutanja, bilo kamo, bilo gdje. Mi koji smo čvrsto vezani uz planine, često se za lijepih dana otpućujemo u dubine travnatih dolina ili na visine vrhova. U dolinama se udobno opružimo na travi gledajući vihove oko sebe i plavetnilo neba iznad sebe, ispod kojega ponekad preleti veća ptica, gubeći se nekako daleko iza suprotnih vrhova. S visova upiremo pogled u daljine, nismo ni svjesni što želimo otkriti, jer smo se već mnogo puta penjali istim vrhovima. Ali eto, čovjekom ovlađa neko ugodno čuvstvo, kad mu pogled bludi daljinama, koje privlače i mame sve dalje i dalje. Gledajući s takvih visina, čovjek tek tada shvati koliko je goroda i veličanstvena ta njegova planina, koju ne može ni okom pregledati, a ipak bi je, tako sitan, htio svu obujmiti.

Na planini se ponekad, iako rijetko, možda jednom u desetljeću, doživljava dan izuzetne pojave prirodnog gibanja ili zapravo mirovanja. Doživjeh to, koliko se sjećam, dva puta. Takvoga se dana, bar prividno, u prirodi ništa ne pokreće. Sunce prigrijava, daška vjetra niotkuda, ptice ušute, divljač se

ne oglašava, pa čak ni šume ne šapću svoj tiki šapat, kad ono što se u narodu kaže: »sama gora sobom razgovara«. Svud se osjeća mrtva neprobojna tišina, kao da se čovjek nalazi na nekoj drugoj beživotnoj planeti. Jedino, jedva zamjetno gibanje, zapaža se samo onda, kad se od grane sa stabla lijeno otrgne po koji žuti list i lagano kružeći pada na zemlju. Tek pred večer, kad se sunce nagnye zapadu, začarlija lagan povjetarac. Tada sve oživljava.

Kasno je ljeto. Ja i žena krenusmo na izlet u smjeru Golića. Dan je sunčan, lijep, bez daška vjetra. Iza dva kilometra pješačenja cestom, skrećemo s Prosika lijevo, penjući se starom vlakom do Smrčevaca, odakle put vodi blagim terenom preko Rujčice do zapadnog podnožja Golića. Još 20–30 minuta i evo nas na najvišem vrhu Golića, odakle su nezaboravni vidici na sve strane. Od jugozapada prema sjeverozapadu, nižu se Plješivica, Alančić, Rožano, Seravski vrh i dr. Sjeverno: Rožanski i Hajdučki kukovi, Zavižan, Mali Rajinac. Istočno: Kozjak, Tadijevac, te široke šume Begovače. Od Golića prema istoku između Kozjaka, Goljaka i Tadijevca uvalila se dolina Vranjkove drage s dubokim sumama, spuštajući se prema Bovanu, odakle nastavlja stisnuta između lanaca vrhova, preko kosinjskog Bakovca, zadirući duboko u Liku do Krša i Donjeg Kosinja. Na jug se otvaraju vidici na šumovitu dolinu Stirovače, brojne vrhove, te preko Šatorine i Bačić kuka, gdje se u dalekoj modrini naziru obrisi najviših vrhova južnog Velebita.

Južno od Golića, Goljaka i Tadijevca, leži prodolina Padeža i Klapanovaca, koja se proteže od Prosika do Grla pod Stirovačom. S juga prodolinu omeđuju vrhovi: Goličić, Kita, Medin Golić i Padeški vrh. Lijepi su vidici na brojne vrhove, ali nam se pogled najviše zadržava na proplancima Kite, Goličića i Zečjaka.

Gledajući kroz dalekozor sve što se dalo obuhvatiti, ugledasmo na proplanku Goličića srnu ili srndača, kako nesmetano pase, dok se ne izgubi u šumarku. Istočno od Golića oglašava se srndač. Iznad prodoline Padeža u velikom krugu i velikoj visini, dosta janstveno kruže tri orla, da nakon poduzeća kruženja zamahnu krilima i odlete u pravcu sjeverozapada.

Počeo je pirkati lagan, ali prohладan istočni vjetar, što nas je ponukalo da se spustimo u zavjetrinu do snježnice, gdje je sunce upravo pripicalo. Tu se u blizini grma udobno opružismo na travi. Odjednom se iznad nas pojavi jato čavaka, nadlijetajući nas i parajući dnevnu tišinu svojim klaparajućim

Danijel i Anka Vukušić na Mirevu

Foto: Dr Z. Poljak

glasanjem, kvakanjem, da se potom spuste na kamene naslage iznad i oko ulaza snježnice. Golemo jato išaralo je kamenje, skakući i verući se po stijenu i pukotinama. Tri goluća izletješe iz snježnice i poletješe prema Goljaku. Kako li je divan ovaj prizor, toliko brojnog života u ovoj naoko beživotnoj pustosi. Malo prije, ova upravo golema snježnica, u koju se može skloniti nekoliko stotina ljudi, zjapila je tiho i mrtvo, a sada vrvi tolikim životom. Ne potraja dugo, čavke se digoše, ostaviše nas same i odletješe put jugozapada prema Zečjaku. Golubovi su pobegli pred čavkama, a snježnica ostade nijema i pusta. I mi smo ušutjeli, osjetivši posvemašnju osamljenost. Nesvesno smo zurili u daljine, kao da tražimo sami sebe izgubljene u ovoj divljini. Oko nas je opipljiva tišina iz koje nas obavija neka neobjašnjiva tuga, koja nam je bliska i bez koje bismo osjećali veću osamljenost i prazninu. Sjetimo se i unučadi, koja minulih godina trčkaraše na prostranim livadama ovih vrhova, da nam ove godine uskrate i taj užitak. Anka se okreće prema meni, pa će tiho kao za sebe:

— Kako je sada ovdje pusto, a kako je nekada bilo?

— Da. I ja o tome razmišljam — odgovorim, ne skidajući pogleda s dalekih vrhova, kao da slušam davno zvečkanje kosa, pjesme djevojaka i momaka, igru i smijeh čobana. A sada? Sve je tiho i pusto. Uz poneke

planinare i lovce, mi smo još jedini posjetiovi ovih travnatih vrhova, jer tu nam nešto ostade, što nas privlači

— Ne znam zašto, ali i ja tako osjećam — protisnu Anku tiho i umorno.

— Zato, što smo po ovoj planini rasuli najsretnije i najbezbržnije dane naše prošlosti, odgovorim s prizvukom turobnosti.

Okrenem pogled s daljina i pogledam Anki u oči u kojima se nazirala izgubljenost i sjeta, pa dodam:

— Odavno smo zavoljeli ovu planinu, dok je bila puna života. Sada je volimo ovako pustu, zajedno s našom tugom, koja se rasplinjuje po njenim dolinama i vrhovima.

Anka prema meni skrene pogled u kome se nazirala veličina ranjene duše, a potom joj u očima zasjaše dva bisera u kojima se uz odraz sunca zrcališe duše dvoje osamljenika.

— Volim ove planine i tugu na njima — tito prousti, pogleda kako se sunce naginje zapadu, te doda:

— Je li vrijeme da idemo?

— Vrijeme je, jer se sunce nisko spustilo nad zapadne vrhove, odgovorim, dodavši — Vjerujem, da će i u snježnicu doći neki njeni stanovnici na nočište. Neće još ove noći zjapiti bez života.

Ustanemo, spremimo torbu i lagano krenemo niz travnati vrh do proplanaka, a zatim gustom šumom prema kući, da uz pucketanje vatre nastavimo razgovor i priredimo večeru.

— o —

Ugodna je i tiha večer prvih dana mjeseca rujna. Večernja prozirna koprena mraka obavija vrhove, a dolina već uranja u sumrak. Na svijetloplavom nebесkom svodu zatrepre sijajne zvijezde, da malo zatim nebo poprimi tamniju boju osuto brojnim skupinama zvijezda. Još koji trenutak i pun će mjesec izroniti iza vrhova. Tek što se pojavi jedva zamjetno ozračje, iza vrha proviri krošnjama išarano tjeme mjeseca, da uskoro zaplovi slobodnim svodom i zasja punim sjajem.

Zagazim posve lagano i tiho cestom prema Čukovcu, pazeći da moji koraci ne naruše tišinu i ne uznemire slučajnu divljač na paši. Dok sam prešao tih nekoliko stotina metara, mjesec je već izronio iznad nazubljivog obzora vrhova. Pun mjesec je kolut izgledao je — valjda uslijed noćne svježine — svjetlij nego obično. Sjeo sam pod rubom šume na suhu travu i surio u široku dolinu Mirevu, koja je još bila velikim dijelom u sjeni vrhova. Promatrao sam kako se mjesec lagano uzdiže i proždire sjenu, da napokon prospe bogato svjetlo cijelom dolinom i pristrancima vrhova.

Koliko god sam se pritajio u svome zaklonu, nigdje se ništa nije moglo vidjeti ni čuti. Divljač se, valjda uslijed prohладne noći, povukla u šume, gdje čeka dolazak

dana, da poneke iziđu na pašu. Sutra će vjerojatno osvanuti mrazevi u dubljim tihim dolinicama Mireva i drugih dolina.

Ustanem da prošetam cestom, a nedaleko od mene, u šumi prema Kosici, oglasi se prva pa druga sova, prolamajući srebrnu tišinu noći svojim jezivim glasanjem. Zatim opet muk. Zagledam se u najdalje zakutke doline, ali nigdje ništa, osim porušenih ili naherenih stanova i ogoljelih zidina nekadašnjih staništa žitelja. Nekoč se tu čuo razgovor, smijeh i pjesma, sad su to nijemi svjedoci minulog življenja. No oni mogu dočarati sliku ondašnjeg gibanja u dolini samo onome tko je to sam doživljavao.

U samoći takve noći, na ruševinama jednog nestalog svojevrsnog življenja, čovjek osjeti posvemašnju osamljenost i izgubljenost, kao da nestaje u toj beživotnosti, priğnjecen težinom vrhova koji ga okružuju. Neprobojna tišina, koju ništa ne rastače, polagia je po žutoj povaljanoj travi prostranih livada, gdje već desetak godina nije kosa ni vlati odrezala.

Na širokim dolinskim prostorima tu i тамо lebde jedva vidljive prozirne maglice, a istočno prema Butković nuglu, nad nekoliko malih dolinica, nisko su prilegle male ali guste, nepokretne koprene bjelasave magle. Ove koprene kao da žele skriti tajne davno

nestalih skrivenih susreta. Na južnoj strani doline ustobočio se Šošin vrh, na čije klisure, poslije kruženja u večernjem rumenilu, sjedoše dva orla i dva gavrana, koji graktajući pri zalazu sunca proletješe dolinu. Tu se često vide kako doljeću i sjedaju na noćiste.

Stojim kao ošamućen i buljim u male maglene koprene, dok se u meni budi neobuzданa želja da se spustim u dolinu i uronim u malo magleno more jedne dolinice. Tu u dolinici, posve osamljen, skriven i od mjesecâne, htio bih pokopati sve svoje boli, tuge, sjećanja i drage uspomene, te sa svojim zaboravom, svega oslobođen, pobjeći nekamo daleko i opet u samoću. Ali netom se prenuh iz takvih misli, shvatim da bih tek onda bio pravi osamljenik, kad bih za svagda napustio ovu dragu planinu, na koju se uvijek vraćam da pribirem po uspomenama i sa sjetom gledam na moju opustjelu dolinu.

Već se mjesec visoko izdigao. Noćna svježina na prodire kroz odjeću. Još jednom obuhvatim pogledom svu dolinu, koja je pod punim sjajem mjesecâne uteonula u dubok mir, bez traga života. Okrenem se i tromo zakoračam prema kući, da sve utopim u ugodnom snu svježe velebitske noći.

Napuštena kuća u Crnom Dabru

Foto: P. Korica

U beskraju čežnje

EDIN DURMO

ZENICA

Vrućina. Naprtnjače postaju sve teže i teže. Kako je samo dosadna ova šikara. Iz Grabovčića smo krenuli prije pola sata, a kao da hodamo već satima. Hodanje je postalo monotono i svi smo se povukli u sebe. Imam vremena za razmišljanje. Sama pomisao na Barni do, Lupoglavlje, njegove litice okovane snijegom, budi me iz ove monotonije. Tada se korak pruži. Htio bih da sam već gore, u tom beskraju čežnje, ali tek smo na pola puta.

Razmišljajam o Ilijici i Miloradu. Oni su gore, ostali su u vječnom zagrljaju planine koju su toliko voljeli, kojoj su dali sebe. Nisam ih poznavao, ali već treći put idem na pohod u njihov spomen. Vuče me nešto što ni sam ne mogu objasniti. Uvijek se tom prilikom u meni probudi neka želja da sam ptica, da nadletim vrhunce ovog vrletnog Prebjana, da zavirim u svaki kut drage mi planine.

Razmišljajući stigao sam do katuna gdje smo imali prespavati. Sačekujem drugove. Dosta smo iscrpljeni. Dan je predivan, a snijeg je prilično čvrst. Pogledima se sporazumijevamo. U svima nama se javila želja da odmah ovaj dan odemo do grobova naših

drugova. Na brzinu smo se raspremili, pojeli nešto hrane i s potrebnom opremom krenuli ka grobovima.

Izišli smo na oveči proplanak, kad se u daljinu ukazala dvoglavna figura Lupoglavlja. Blještalo je sunce obasjan. Privlačilo je naš pogled kao magnet. Stajali smo tako nekoliko trenutaka prikovana pogleda, a onda odlučili: idemo odmah na vrh. Krenuli smo ubrzanim korakom kroz goleme amfiteatar Barnog dola, često bacajući pogled na Lupoglavlje. Odjednom je neko primijetio prilike pod samom vršnom kupolom Lupoglavlava. Bilo ih je šest. Silaze. Sjetili smo se da su to alpinisti iz Sarajeva. Naime, saznali smo da će doći na skijama s Jezercu u Barni do. Zastali su. Vjerovatno sada namještaju skije da se spuste u amfiteatar. Da, krenuli su. Kako im zavidim.

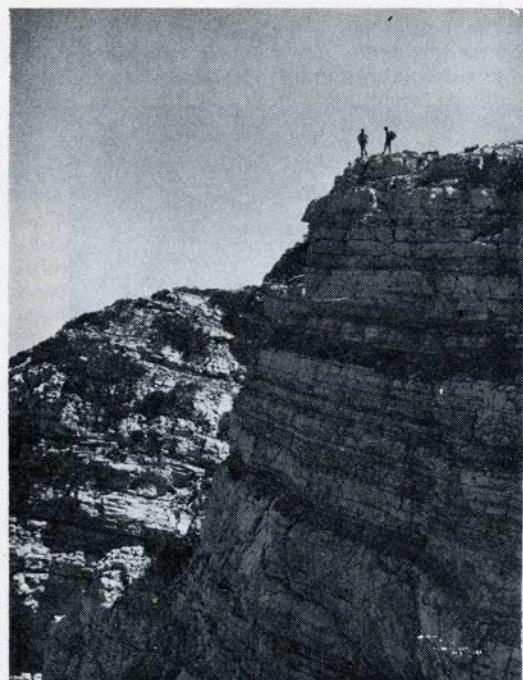
Krenuli smo dalje. Ubrzo smo stigli do mjesta gdje su grobovi Ilike i Milorada, ali je tu snijeg sada dubok oko tri metra. Vide se tragovi kopanja. To je skupina zagrebačkih alpinista bila danas na vrhu pa su usout pokušali otkopati grobove, no snijeg je i suviše dubok.

Odali smo poštovanje poginulim drugovima i nastavili s usponom. Mrak se polako spušta u do, a vrhunci poprimaju crvenastu boju od zalazećeg sunca. Prizor je zaista fantastičan. Tamo negdje iza Čvrsnice i Čabulje nebo se prosto zapalilo i taj veliki »plamen« obasjava čitavu Hercegovinu. Slikamo ovu igru boja. Priroda je zaista nenadmašiv umjetnik.

Ubrzo susrećemo skijaše. Pozdravljamo se. Oni sada silaze do katuna, a mi krećemo dalje. Žele nam sreću pri usponu i upozoravaju nas na mrak koji sve više osvaja vrhunce. Lupoglavlje je sada žutocrven. Fotoaparati šklijocaju.

Ubrzo je postalo i suviše strmo i tvrdo. Stavljamo dereze na noge i navezujemo se na užad. Korak po korak približavamo se vrhu. Po nebu tisuće sjajnih točkica koje ovu noć sijaju za nas. U dubini vidimo siluete susjednih vrhova. Sve je kao na dlanu. Zamišljam kako je s druge strane, tamo u centralnom dijelu Prenja, tamo gdje je onaj nered od vrhova i lanaca.

Još malo nam je ostalo do vrha. Na samom izlazu osjetim grč u desnoj nozi (na nju sam se mnogo više oslanjao, pošto mi je pukla lijeva dereza). Međutim, taj grč mi ne kvari užitak. I Mukrim je stigao. Čitav Prenj imam tu pred sobom. Sve je tako neprirodno, obileno mjesecinom, djeluje plastično. Obuze me čežnja. Kleknuo sam na koljena i bacio pogled u dubinu. Želio bih da tu ostanem još dugo, dugo.

Na vrhu Pestibrda u Čvrsnici

Foto: U. Beširović

Po Premužićevu stazu u Velebitu

SAMILA PETRIČEVIĆ

ZADAR

Zavižan. Sastanak planinara iz svih krajeva zemlje. Neki su već stigli u rane jutarnje sate i krenuli naprijed. Naš autobus je stigao među zadnjima. Uputili smo se Premužićevom stazom. Na nebu su se polako počele skupljati prjetče oblaci. Prve kapi kiše već su kapale po nama.

— Pokisnut ćemo kao kokoši, reče Nino.

— Nazdravlje nam bilo, odgovori Mario, njegov otac.

— Imaš li kišnu kabanicu ili nešto slično?

— Upita me Tatek.

— Ne!

— Ne sekiraj se, naći ćemo već nešto, reče i zaroni glavom u naprtnjaču kao noj u pijesak. Bogo moj, samo jedan pop s bradom nedostaje u toj njegovoj naprtnjači, mislila sam čekajući što će on to izvaditi iz svog putujućeg magazina. Izronio je vadeći golem komad najlona i uže.

— Stani mîrno! — naredi. Zamotao me, povozao, zavezao, da sam nalčila na svemirskega putnika, siromaška koji nema novaca da kupi svemirsko odijelo, a ima veliku želju putovati u svemir.

— E, sad ēu ja sebe, pa se zamota. Napravi nekakvu sušnju od najlona, pojasa od užeta, šator na glavi koji je vezao za naprtnjaču. Izgledao mi je kao dječji zmaj iz Kine.

— Jesmo li za pokret?

— Jesmo! — povikasno svi u jedan glas.

— Onda kolona, naprijed marš — i mi Zadrani kao poslušne ovce za ovnom predvodnikom pravo u kišu, u maglu.

Počelo je. Najprije iz daleka, sa sjevera planine, pa sve bliže i bliže dok se na nas nije sručila čitava bujica. Idem ja tako, jadna, idem, kaskam, cupkam, gojzericama po kamenu, vezana kao mumija. Kiša mi bubrežna po najlonu. Svašta mi se mota po glavi... Mislim na nas planinare, kako nas ništa, ama baš ništa ne može sprječiti u nauku. Tvrdoglavli smo kao mazge, usijane glave... Mislim na Premužića kojeg više nema. Otišao je tamo, odakle se više nitko ne vraća, ali ostavio je iza sebe neizbrisiv trag svoga postojanja i svoje beskrajne ljubavi prema ovoj planini i njenim ljudima. Samo je jedna snažna ljubav bila sposobna uraditi ovako nešto: urezati ovu stazu kao nožem u tvrd i surov kamen. Kao da je vizionarski vidio da taj trud neće biti uzaludan. Sve stvarni umiru, raspadaju se u prašini vremena, samo kamen nikad ne umire. Generacije iza njega, iza mene, iza nas, marširat će ovom stazom, gledati ovaj kamen, baciti pogled na stijenu gdje je urezano njegovo ime i dok bude postojala ova planina, postojat će i njegovo ime... mislit će na njega...

— Ideš li, Smiljo — upita me Tatek, prekinuvši mi nit misli.

— Idem, idem, povikah u najlon, ali nisam bila sigurna je li me čuo.

— Samo ti veslaj, reče i ne okrene se više.

Ja, na krmi tog broda u planini, ljudljam se, stenjem kao napukli jarbol. Jedro od najlona se napinje. Samo da me ne odnese, pomislili, stresavši se. Vjetar je jakim zamsima bacao na nas slapove vode koji su se slijevali niz okolno stjenje. Gromko je zavijao od neke zlobne radosti. Zrakom je odjekivao dalek zvuk grmljavine, pa sve bliži. Izgledalo je da se ruše nebesa, njiše planina.

— Kada vidiš da sijeva ili grmi blizu tebe, baci se na zemlju, odbaci naprtnjaču daleko od sebe ako slučajno ima željeznu konstrukciju — vikao je Tatek kroz kišu.

— Ako me udari grom?

— Ne ćeš čuti ništa, jer ćeš već biti mrtva. Crn i nepokretan mesnat ugljen — povika hladnokrvno.

Kiša je sve jače pljuštala. Probijali smo se naprijed držeći se sredine staze, jer samo jedan krivi korak i mi bismo se sunovratili u provaliju. Kiša je već počela probijati najlon i slijevati mi se niz leđa. Povratka, dakako, nije bilo, bili smo gotovo na polovini puta od Zavižana do Rossijeve kolibe.

Tatek je ispred mene naličio na napuhani mjehur. Na mahove mi se činilo da je umjesto njega nekakav balon koji se bori protiv vjetra i da će svaki čas poletjeti u crno nebo. Na trenutke mi je opet sličio starom jedrenjaku koji punim jedrima plovi u oluji, čvrstog i uspravnog jarbola. Mario i Nino su mi izgledali kao dvije crne sablasti u svojim tamnim vindjakama. Iza kišne zavjesy smješkale su se vesele Ninove oči. Taj njegov osmijeh djelovao je nekako umirujuće u ovom paklu od vremena.

— Vidi, tamo gore je Gromovača — reče mi Tatek.

Ali Gromovača nije bilo. Bili su samo tmasti oblacici koji su nas zlurado zalijavali. Išli smo, išli između tog stijenja i kamenja. Prijetilo je sa svih strana. S neba i sa zemlje. Žučkasto bijela zmija proletjela je zrakom i opalila negdje u blizini kao topovska granata. Magla je bivala sve gušća i gušća, tako da nisam ništa vidjela ispred sebe. Izgubila sam Tateka.

— Tatek?! — povikah užasnuta.

— Evo tu sam — reče mirno pojavivši se iza stijene, ne mogu se u miru ni poprišiti od tebe.

Već smo stigli blizu Rossijeve kolibe. Kroz maglu i kišu već su se nazirale konture malene, kamene kolibe. Postavila se ispod Pasiciceva kuka, te divovske stijene, pa stoji i malena kao sastavni dio tog stijena.

— Ha, evo je, Rossijeva koliba — povika pobjednički Tatek kao da je otkrio Ameri-

ku. Upadne unutra kroz otvorena vrata kao metak.

— Na zdravlje! — povika netko iz polutame.

Koliba je bila puna. Griju se pored vatre. Sjede na podu. Jedu. Piju. Mirše bijeli luk. Slanina. Vino. Dim. Smiju se veseli kao da sjede u kavani da slave nešto, a ne tu u čavoj kolibi mokri kao miševi. Malo zatim udioše Mario i Nino. Gledam Mariju dok se saginjao pored vatre, iz leđa mu se dimi kao iz seoskog ognjišta kada zapališ mokro drvo.

— Idemo mi dalje, nema smisla ovdje stajati mokar. Kada dođemo do Alana tamo ćemo se presvući i jesti. Sada popijmo samo čaj na brzinu.

— Kuda ćete po ovoj kišetini — reče netko s poda.

— A što ću čekati? Taksi? Zrakoplov? Vlak? Helikopter? Ili možda da prestane kiša? O! O! — odgovori Tatek i zakorači u kišu. I mi svi kao četa poslušne djece za njim. Idemo, idemo, a kiša pada li, pada.

— Eno je, Crikvena — povika Tatek. Drugi put ćemo gore. Pogledala sam tu strmu stijenu što se prkosno zabila u nebo. Gromovi i munje udaraju po noj, a ona stoji uspravna i puna inata.

Zašli smo u šumu. Crnu. Tamnu. Jecava škripa granja pratila nas je čitavim putem. Gacali smo po blatu mekom kao tijesto za palačinke. Kiša mi je već odavno probila najlon i cijedila se po meni. Samo su mi noge bile suhe. Konačno. Izbili smo na cestu. Alan. Lugarnica. Osjećala sam se kao putnik koji se vraća s dugog puta, umoran, žedan i nađe otvorena vrata vlastitog, toplog doma. Ušli smo i presvukli se, dijeleći robu medusobno. Tatek je već zapalio vatu i kuhao čaj.

Otišla sam gore na tavan. Tamo su sjedili Mario i Nino zamotani u deke, dok je pored njih, na podu žmirkala mala voštanica. Sješla sam pored njih, zamotala se u deku i tako smo sjedili u polumraku dok je vani kiša bubnjala i vjetar zavijao.

Dojmovi iz poljskih Tatra

ZDENKO KEREŠA

VARAŽDIN

Kližemo vijugavom cestom na jug. Iz Kranjske doline na jug jugova Poljske. Posebnost okoline ponavlja se iz trenutka u trenutak i to postaje sinonim za diskretnе karakteristične pejzaže, arhitekturu, fine i tako tople obronke valovitih brežuljaka, te kompozicije naizmjenično složenih obrađenih površina od onih pokrivenih šumom. Maštovito složeni stogovi sijena, sva duhovnost i prirodnost okoline i znalačko cukanje autobusne plave konzerve. Plave kao u naših ZET-ovaca s istim svojstvom načekavanja na stanicu. Autobus je bio krcat Poljaci ma koji su na stanicama iza Krakowa izašli, pa je ostalo mjesta za redovnu cirkulaciju tih ljudi od Zlotova. Zlot je poljska lova koja na našem slengu — ništ ne vrijedi. Fakat se za Zlot može tamo voziti tramvajem, busom, kupiti pola litre mlijeka, a za njih četrdesetak može se pošteno naručati, kupiti ploča čuvenog POLSKOG JAZZ-a jednog »Extra ball-ak«, »Sun sheep-a« ili neponovljivog »Katowice big banda«, a može se za tu lovnu maknuti iz Krakowa do Zakopana busom kojim i mi sad pićimo. Po glavi mi se furaju misli s dvadesetsedam udica i jednom glistom. Vjerljatno je to posljedica što sam za 80 milja dobio 3500 zlota i za to kupio raznoraznu materiju za planinarenje od ... do ... preko patika, trenirke, ruksaka, mreže za spavanje, vindjake, kape, rukavica, košulje, kreme Nivea, noža sa n-kombinacijama, kabанице i uz to podmirenje svih putnič-

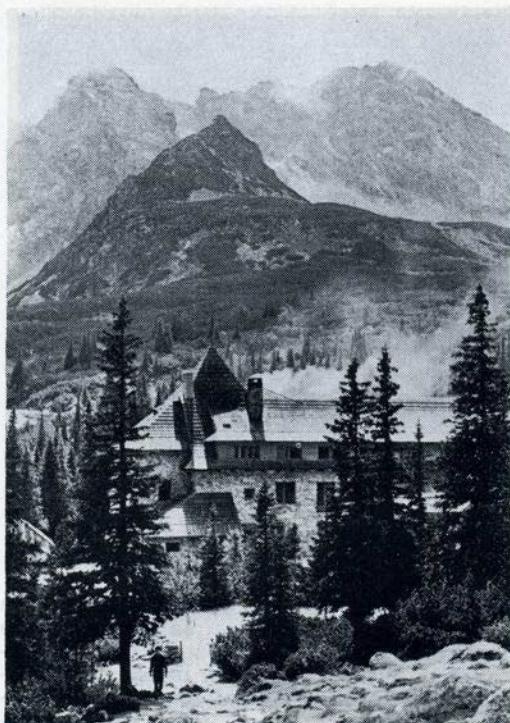
kih (taxiji i autobusevi) te spavalackih i hranilačkih potreba za dva dana Tatru... Autobus blu-konzerva još uvijek bučno svira svojih 80 km/h. Četka i Nena su neko vrijeme najglasniji u autobusu jer su našli zabavu u vozaču i divljim zvukovima nesinhroniziranog motora tako da su općenito rikavaljali na to kako u Poljskoj nema kuplunga. Zbog toga su se nakon vozačeve promjene brzine munjevitvo okretili ne bi li vidjeli koji ispalili komad motora na cesti. Zatim je Če zaspao a Ne je utihnula, a ja sam se prestao ceriti...

Listao sam u glavi i prospektima ponešto o Tatramu. Pogled mi je čas pobegao iz busa i zaustavio se na tatranskoj silueti. Mrmljajući sam spominjao područje Krywanie u kojem se u XIII st. kopalo zlato, srebro, dragi kamenje kako se to 1502. g. u »Chronici Polonorum« spominje. Međutim pokušao sam pogledom odijeliti Belonske, Visoke i Zapadne Tatre što mi nije uspjelo. Zamišljao sam svih 750 km na kojima leže Tatre i onih 260 km na kojima su Visoke Tatre i njihovih 26 km grebenske dužine. Kad sam tako odmjeravao grebenske i površinske kilometre, časkom mi je pogled upao u ritualni interijer još uvijek brujećeg autobusa. No ovog puta je nešto intenzivno, intenzivnije nego obično zračilo prema meni. Na jednom od suprotnih sjedišta sjedila je smeda Ona. Ona prelijepa i jednostavna tipična Poljakinja. Uronjena u fluide svoga svijeta, svoje kulture, ona je zračila energijom svo-

jih velikih ljudi. Kao protagonist vremena i mjesa svoga svijeta koji je H. Sienkiewič pretvorio u svoju Ligiju, kao Mickievicova romantičarska poljska priroda, kao i ona krupna bol zarađena prije tridesetpet godina u Ichorima širom Poljske. Širom otvorenih očiju pročitala je u meni razumijevanje i rastegnula je osmijeh duž čitavog svog blagog lica i sjajila je dobrotom i suncem koje je nadjačala. Stali smo u Novom Targu. Ona je pokupila svoje stvari i izašla. Odsakutala je na peron. Mahnuo sam rukom vrlo nespretno kao lopatom. I onda se dogodilo čudo, ona je dotrčala i dotaknula rukom staklo tako da su joj svi prsti bili pripjeni polipovski na staklu prozora. Bez razmišljanja dodatao sam svoju ruku. Staklo se otapa između ruku, a drugom smo mahali kad je bus kretao. Ispočetka mi se činilo da se vozimo u vrtlogu koji se u sve većim radijusima ispravlja u ravnu crtu prema Zakopanima... Če se ispavao, a Ne se izzamišljala. Bus je ubrzo zahvatilo vrtlog zakopanskih ulica i onda je konačno stao.

Poispalali smo, a vani nije bila Cortina d'Ampezzo, ni Zermatt, ni Chamonix, već Zakopane. Vulicama je to bilo Zakopanego. Vile, vikendice i hoteli kao u svježem filmu »Mramornom čovjeku«, gledanog u Krakowu. Tatranski muzej, više sunca nego što smo obično susretali, zakopanskih 844 m i komad od petine Poljskih Tatra što viri iza Zakopana. Tu smo drugi puta, pa smo odmah zapalili na stop prema Morskom oku. No kako smo bez novčanog pritiska, upadamo u prvi taksi i za 400 zlota (oko 100 din) prevlajujemo tih 28 km. Dočekala nas je kiša. Dotutnjili smo do doma kod Morskog oka, najvećeg jezera u Poljskim Tatrama. Tu smo se upoznali s tatranskim vremenom koje čine kratka ljeta s puno oborina, pa čak i snijegom. To i nije bilo čudno jer je tјedan dana prije nego što smo došli u Tatre pao snijeg i još su se vidjele krpe friškog snijega na obroncima Rysyja i Mieguzsowieckog szczytu.

Najmarkantnije čuke, oko 1400 m, bile su vezane za Mnich. To je 300-metarska stijena. Odlučili smo neći na Rysy (2499 m) zbog premalo dana i neuspurnost vrha. Kretnuli smo još po laganoj kiši u Dolinu za Mnichem. Staza je široka jedan metar i popločena je. Htjeli smo si goleme serpentine pokratiti, ali su nas česti prolaznici zaustavljali da ne idemo prečicama jer je to TANAP (Tatranski Narodni Park). A mene je tako sklonog improvizacijama i čačkanja po biljkama, kojih ima 2000 vrsta, nekako tištito i pritisalo uz tu stazu — cestu. Zatim moja bolesna nogu s kojom sam prošepao Tatre... K sebi me je dciblo tek nekoliko gamsova koji su mi se namjestili baš na put. Inače stari floro i fauno znanci u XIX st. botaničar Feliks Berdau i zoolog Maksymilian Nowicki sigurno nisu imali takvih problema kretanju. U ta dva dana na Tatrama

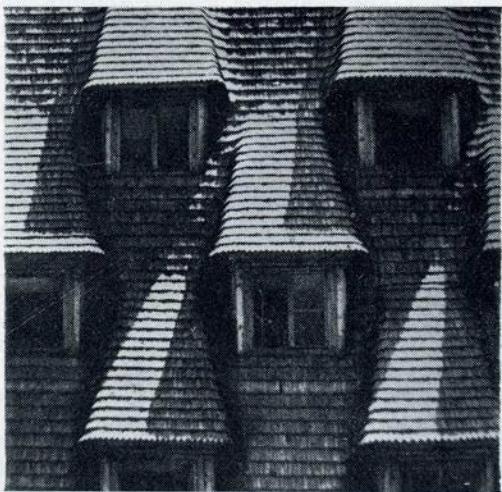

Planinarski dom u Hali Gasiencovoj

nisam primijetio drugih životinja osim orlova i srna. Inače na Tatramu žive još risovi, jeleni, a ima i medvjeda.

Kiša je smjenjivala sunce i obratno, tako da smo od silnog oblačenja i svlačenja kabаницa (najlon vrećica) podrapali najnoviji model. Zbog te kišurine se nismo popeli na Mnich koji je na lakšoj strani u granitnim blokovima težine II, a zadnjih 50 m težine III, jer bi to u ljudjavo mokrom plus maglovitom vremenu bio samoubilački potec. Vratili smo se u Halu za Mnichem. Na jednom od brojnih jezera te doline sreli smo ugodnog Poljaka. Hvalio je naše Alpe i, kako je rekao, tovariša Tita. Primili smo nekoliko uputa o hodanju po Tatramu i oprostili se od srdačnog četrdesetogodišnjaka. Brzo nakon toga popeli smo se na Szpiglasow sedlo i Szpiglasowy Wierch (2179 m) gdje smo s guštom pojeli pekmez vadeći ga rukama iz pikse. Preko sedla spustili smo se u Dolinu Peeci Stawow Polskich (pet poljskih jezera). Do noći obišli smo tri jezera i domogli se Doma pri jezerima. Jezera su ostavila dubok dojam na mene i moje prijatelje. U Tatramu ih ima oko 200. Mi smo ih vidjeli oko 19. Oko njih se širi neka čudnovata sterilnost, ekološki problem nije u pitanju. Zelenkasti dolomiti i graniti daju tim jezerima poseban izraz.

U domu je svako od nas pronašao svog sugovornika. Četka i Nena pronašli su Polja-

Zakopanski krovovi

kinju koja je izvrsno govorila hrvatski a ujedno i bila domar doma. Ja sam pronašao alpiniste iz Gdanska koji su se tu u Tatrama odmarali nakon penjače u Češkim Tatrama. Čorka je bila odlična: spavalo se po po-

dovima, stolovima, na šankovima i ispod njih.

Drugi dan smo proveli hodajući oko grebena od Krzyżne do Zamavla Turine u četvrtu dolinu Gasienicowu (prva je bila dolina Rybiego Potoku — Morskom oku, druga Hala za Mnichem, a treća Peeciu Stawow Polskich). Taj dan se vrijeme mijenjalo od strašno sunčanog do strašno oblačnog. Cijelim putem smo susretali vrlo sruđene Poljake koje smo pozdravljali sa »češč«. Na povratak u Kuźice nekoliko puta prošao je spasavački helikopter s plavim križem. Njihova gorska služba, GOPR, sa centrom u Zakopanima, ima veliku tradiciju i iskustvo od osnivanja 1909. godine (GOPR=Gorskie Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe). Godine 1873. u Zakopanima je osnovana Turistička sekacija s prvim vodičem Eugenijsom Janotom. Ta sekacija se kasnije pretvorila u Wysokogorski club (1903).

Nakon tih kišnih dana otišli smo počonkom (vlakom) natrag u Krakow noseći u sebi ono nešto o čemu razmišljaju i s čim se bave neki Poljaci koji crpu energiju, inspiraciju iz tih svojih bregova. Za mene su ti bregovi lijepi, posebni i topli kao njihovi ljudi, ali ipak dokazuju i ističu vrijednost i posebnost naših brda.

Prilog ekologiji duha

PETAR TABAK

SPLIT

OBJAŠNJENJE. Čim je riječ o ekologiji, mislimo na okoliš. Kada se misli ekološki, osjećamo da će u tome nastojanju biti znanstvenih teza i obrazlaganja. Običan čovjek, što radio da radio, radi i misli narativno.

Želio bih ovim nastojanjem govoriti, eto, što i naslov označuje; razglabanja neće biti. Ovo je prikaz doživljaja čovjeka u planini. Ta se tema i ne može drukčije zamisliti nego kao prilog ekologiji duha. Ta čovjek je faktor suočen ovđe čovjeku.

OKVIR DOGAĐAJA. Bilo je rečeno da će se devetoga rujna poći u Šošiće. Trebat će od toga biokovskog ustaničkog mjesta poći tragom partizanskih jedinica. I onda od Vošca građenom stazom sici u Makarsku. Iz Makarske autobusima u Split.

SVRHA. To bi bilo otvorenje biokovske transverzale.

UNUTRAŠNJI TIJEK DOGAĐAJA. A ja žuđeno očekivah to biokovsko »krštenje«. Zamišljaо sam posebne radosti. Smišljaо sam što ћu sve učiniti, kako se ponijeti, što doživjeti. Znate i sami da je svaki pohod planini slavlje duha i izrazito stanje duše. Pripremaо sam se, ali odmah, na prvome koraku prepriječila se sitna naoko teškoća: svi su autobusi bili popunjeni. Bio sam uvjeren da je te nedjelje izvanredna prilika da se Biokovo doživi i sa strane Šošića, a da je odustati od hodočašća Šošićima propust koji se ne nadoknađuje. Biokovo sam prelazio, u Biokovu bivao, ali tu dionicu, tamo od Šošića do Vošca, nikada.

I kako to biva u našem životu: u nevoljama često bane spas. Spasioca nađoh u drugu Pav. Pokazao se velikodušan i sretan kao svibanjsko sunce.

— Dodite s nama — reče — a sve ostalo bitće i ostati mojom brigom.

SPLET DOGAĐAJA I POSLJEDICA. I tako se nadoh u dotrajaloj »limenoj krntiji« u čijoj se čelnoj ploči bećilo upozorenje: Non parlare al conducente!

Jedinstveno vozilo u našem vremenu, preživjelo od »liktorskih vremena«. Čudo izdržljivosti, prokotrljao stotine tisuća kilometara. Sivo prometalo, koje još i danas raznosi ljubitelje prirode od mjesta do planina, i posvuda.

U prvih mah atmosfera intimna, topla. Neumorna planinarska čeljad koju veže ista težnja i ista zaokupljenost — planina. Ljudi su ulazili, izlazili, razbacivali žagor u prostor i pleli dosjetke. To su oni nestrpljivi i dobro poznati planinarski uranci. Tihi, ugodni, drugarski.

Često nam instinkt nadvlada um. Ne znam ni sam kako ni zašto: svaka novost potresе, svaka nova osoba zbuni, zakoči. Jesam li sročan na mjeru da svaki došljak postaje u našem umu zagonetnik i stran uhodanu susretu na svim sastancima i skupovima, pa i planinarskim urancima?

Sjedim tako u autobusnu sjedalu i promatram zbivanja oko sebe kada nas osupnu krupan glas kao stijena, britak kao marčana bura, razliven prostorom i zgrēn u vremenu. Došljak! Odjednom se pred njime osjećih strancem, uljezom. I bi mi mučno pred samim sobom, kao da mi tu nije mjesto. Pogled mi upadne u parolu: Non parlare... I nešto zastane u uhu, zamre u jeziku, pomrači u oku. Ustuknuh, više ne progovorih pred Došljakom. On je sve nadavivao svojom poglavom, sve nadgovorio svojim glasom, unijemo me svojim prisustvom.

I tako bi do Šošića, do Vošca, do izlaska u prostor i pod nebo gdje je bilo prostornijega daha.

Ali, avaj! — progovorih tu na Vošcu.

ISTUMAČENJE. Još od Šošića bijah dužan svojim mosorašima »kus glende«. Sjšav iz autobusa u Šošićima, pomiješan u skupini dolaznika, prigovoriše mi mosoraši što nisam bio s njima. Zvučilo je kao da sam »izdao svoje«. Rado bi me imali među sobom. Nisu slutili da sam izgubio mjesto u matičnu autobusu i da se toga izleta nalazim u gostima. Bi nam, zaista, žao onih naših uobičajenih vrcavih duela između Goba i Sire, i Davora i Lea, i Nikole i moje malenkosti. U Šošićima se tako otkotrljao kamenić smutnje velike. Odbiegao sam, zadirkivali su; prodao sam se, bockali su; otušio sam se da mi bude jeftinije — ugodnije — časnije — ljepše, peckali su me.

TVRDNJA DOKAZNA. Šala! vicevi! gledanje! peckanje! I ništa više. Bez trunka zlurajući i dvočišnosti i dvoznačnosti; nevinu, naivnu kako uvijek bijaše među nama.

PRIOPĆENJE. Zahvaćen trčaranjem za prikupljanjem podataka (ta sabirao sam da to sve što se događa među sudionicima unesem u neki možebitni reportažni prikaz) izgubio sam vrijeme da i Nikoli, i Leu, i Davoru, i Siri, i Gobu odgovorim u stilu kakve peckavije glende.

ZAPLET. Progovorih, kako rekoh, na Vošcu. Kada su me priupitali: Kako ti je bilo tamo, među njima? — odgovorih: Svoj ste smijeh u svome autobusu svojim platili novcem, a ja sam do Šošića putovao besplatno. I samo to i toliko. Ništa dvosmislena! Ništa zakulisna! Ništa zaplotnjačkoga! Ni u zator komu rečeno! Ni protiv koga uperenio! Pa ipak je onaj Došljak, našao dvojnika, imao Doušnika među uljuljanim hadžijama u svoj hadžilučki mir. Taj se nije uzdržao načela: Non parlare! Udvoje su megafonizirali svoju sablazan, svoj bunt stvarajući onu tešku, onu prkosnu, onu beaumarcheovsku caluniju: muktadžija koji se dići bespaticom; brbljalo koje muti međuklupske odnose; uljez kojemu nije bilo mesta u njihovu društву; zlokobnik koji ugrožava »putešestvije naših sirotih penzionera«; izazivač planinarskoga raskola; petokolonaš koji se koristi tuđom dobrohotnošću, uslužnošću, velikodušnjem.

Niste bili onoga časa u ono »limenoj krntiji« dok smo silazili s Vošca. Niste svojim rođenim ušima slušali bruhanje njihove calunije. Niste imali prilike doživjeti što užegli duh može izmisli, zna smisliti, kako obrlatiti, koliko nablatiti, što paučki splesti i malograđanski naduvati, zasukati i rasukati. Nisam se nikada bavio psihološkom analizom callunie. Ali sam toga časa prozreo da se porađala iz nečiste savjesti, da joj je — ovoj i tu! — pod pebelom bio strah. u skritosti sročena računica, u namjeri prizeman udar.

NEŠTO KAO POUKA. I ne mogoh da otrprim i podnesem. Čim se autobus zaustavio u Makarskoj, izišao sam i odabroao svoj put do Splita, koji će biti bez more, bez opterećene savjesti, i u slobodnijem duhu.

I ne mogu da prešutim taj biokovski stres, taj sraz s duhom koji je tako daleko od mojega bića, od opće humanosti, od uljubbe, od morala. Ne mogu da poslušam poruku iz onoga vozila: Non parlare!

Ovo je moj zapis stanovitoj ekologiji duha. Ovo je satisfakcija kada biva čovjek seciran skalpelom jezika i svi oko njega šute. A on se brani sam i samcat, i kako umije i koliko može: Nedužna riječ šale nije sakrilegij, pogotovo ako je kazana u slobodarskoj zemlji.

Viđenja između izvora Plive i Sane

SAKIB KLIKO

JAJCE

Od Plive do Mliništa preko Čardak planine

Pliva, najljepša i najzanimljivija bosanska rijeka, izvire podno Smiljevca (1647 m). Izvire iz dva jaka vrela, koja se nalaze na 477 i 470 m nad morem. Odatle rijeka počinje da teče prema Šipovu, odnosno Jajcu, tvoreći nadaleko čuvena Plivska jezera i slapove. Nemam ni namjeru da govorim o Plivi, tj. o njenom toku, nego o planinskom vijencu što se proteže od njenog izvora do izvora rijeke Sane koja svojom ljepotom ne zaostaje puno iza Plive.

Od Plivih izvora koji su KT-7 transverzale Avnoj-Zavnobih, strmo se staza penje prema Dragnjić podovima, zaseoku Vučija poljana, pri tom presjecajući put što vodi iz Šipova prema Dragnjić i Pljevskim podovima i dalje u šume Đuleta, Jastrebnjaka, Smiljevca i Čardaka. Cesta je građena trašom nekadašnje uskotračne pruge Jajce—Mlinište—Srnetica. Po izlasku na samu ivicu Dragnjić podova dočekuje nas usamljena kuća koja je na specijalkama označena označkom planinarskog doma, najvjerovalnije zbog toga što je tu prije II svjetskog rata bila žandarmerijska kantina — objekat u planini (jedini razlog). Lijevo put vodi kroz ravni Do, na kartama označen kao Pogorele dol, za Đulet, a desno kroz zaselak Tegeleće i Vasiće do puta što iz Podgorele vodi u Čardak, nekadašnju željezničku stanicu (u neposrednoj blizini je radničko naselje). Ispod Male glavice, u blizini Vučije poljane, je šumarska kuća u čijoi se blizini nalazi jak izvor pitke vode nazvan Bućina dolina.

Kod ruševina nekadašnjih staničnih zgrada ie križanje šumskih puteva što vode i u najudaljenije kutke Smiljevca, Đulepa i Vitoroga. Desni šumski put vodi na Mliništa, također izgrađen po nekadašnjoj pruzi.

Mliništa (1080 m), nekadašnja željeznička stanica, priča je sama za sebe. Susret s Mliništim je doživljaj nad doživljajima, viđenje nad viđenjima. Ne znam bi li tko mogao bilo što da napiše ili da kaže o Mliništim, a da ne spomene prvu partizansku željeznicu, velike borbe vodene oko Mliništa, da ne spomene septembar 1942. godine, kojima se stanovnici Mliništa sa pravom ponose. NemoGUĆE je ime Mliništa razdvojiti od sudbonosnih događaja iz NOR-a, što se tu desiše. Spomen-obilježja, nijemi svjedoci tih događaja pozivaju svakog prolaznika da zastane i da se sjeti onih što život dadoše za današnju slobodu. Tu je kameni spomenik što govori da su partizani u jednoj bici vodenici na Mliništim pobijedili mnogo nadmoćnijeg neprijatelja zahvaljujući baš tome što su bili čvrsti i tvrdi kao taj kamen. Ispred stanične

zgrade ponosito стоји garavi »čiro« i podsjeća nas na dane rata, na prvu partizansku željeznicu.

Nema stanovnika Mliništa koji će vam govoriti o prošlosti svog kraja, a da vam sa ponosom neće pokazati na česmu na kojoj se nalazi spomen-ploča sa natpisom:

»Iz ovog mjesta je drug Tito septembra 1942. godine rukovodio vojnim operacijama NOV i PO Jugoslavije.«

Od česme sa spomen-ploče makadamski put vodi na Ravnu Mliništa. To su zapravo prava Mliništa sa nekoliko zaselaka, a ime Ravna dobije po tome što se nalaze na velikoj ravnoj poljani. Da bismo izbjegli tri velika zavoja na cesti za Ravnu Mliništa treba krenuti šumskom stazom što također prolazi sa česme. Staza će tri puta presjeći cestu. Po prvom presjećanju ceste staza prolazi pored velikog kamenog križa sa vrlo zanimljivim dekoracijama. Zarastao je u grmlje, a i kod stanovnika malo šta uspio sam saznati o križu koji je ucrtan na specijalkama.

Pored samog ulaza u Mliništa dočekaše nas porušene zidine. Ubrzo smo saznali da su to zidovi pilane koja je tu nekad naveliko radila za austro-ugarske gazde. Isti ti oronuli zidovi nam odgovorile otkud stari naziv za Mliništa »Balvan grad«.

Svi ti događaji, sve sudbine Mliništa i sama ona se nalaze u sjeni što je čine šume Čardaka. Čardak je oduvijek bio i ostao izvor života ovih ljudi. Koliko god je zanimljiv ljudima koji od njega žive isto toliko može biti zanimljiv i lovcima, planinarima, biologima i slučajnim putnicima. Slabo naseljen i velikim dijelom obrastao šumom, Čardak je stvorio sve uvjete za razvoj raznovrsne flore i faune, koje ovu planinu čine još interesantnijom i privlačnijom, a za planinare nimalo monotonom planinom. Čardak, Jastrebnjak, Smiljevac pa čak i Vitorog imaju prilično sličnu floru i faunu.

Nadaleko su bile poznate ove planine po ljekovitoj biljci lincuri (srčanik, gentiana lutea L.). Ova biljka ima značajnu ulogu u industriji likera i medicini i zato je vrlo tražena na tržištu. Zbog svoje vrijednosti njezin je postojanje ugroženo. Na vlažnim livadama i prorjeđenim šumama crnogorične zone nalazi se rijetka i zaštićena biljka, biljka koja raste samo u našoj zemlji, srpska pančićija. Na Čardaku i njegovim susjedima možemo susresti mnogo ukrasno bilje, među kojima dominiraju lijljani, crna naglavica, crnkasti pakujac, planičica, crvena murka, jaglaci, šumarice i dr.

Stijene i pukotine u njima nisu bez života. I ona šaka humusa je dovoljna za život

nekih vrsta bilja kao što su: čuvarkuće, alpska graničika, dlakavi sleč i dr.

Šuma je i pored velikog iskoristavanja mjestimice dobro očuvana. S većom visinom mijenjaju se i životne prilike bilja: uvjeti za razvoj svode se na najmanju mjeru. U šuma Čardaka i danas živi veliki broj ne tako čestih životinja (medvjed, vuk, lisica i kuna), i baš zbog njih odnosno njihovih skupocjenih krvana mnogi doduše u Čardak.

Pašnjaci na vapnenačkoj podlozi, kao što su pašnjaci na ovoj planini, više se cijene, jer trava koja tu raste ima mnogo kalcija pa stoka dobija jake i zdrave kosti. Zbog dobrih pašnjaka i šuma, narod se na Čardaku i ispod njega uglavnom i bavi stočarstvom i sjećom šume. Žene su te koje uzdržavaju kuću i stoku, a muškarci odlaze da sječu šume. Naporan i opasan posao, ipak cijenjen i voljen. Nisam mogao dostojno da opišem tu vještinu, te skladne pokrete ruku i sjekire, to slaganje čovjeka i drveta. Nazvao sam ih »umjetnicima sa sjekirom« i, ako ih kad susretnete, znat ćete jesam li pretjerao.

Svaka djelatnost Čardačana je novo viđenje, nešto novo i nedostupno svakom. Samo način na koji se odijevaju mogao bi da bude priča. Koliko raskoši, maštovitosti i šarolikosti. Od svih odjevnih modela najviše su mi se dopale lijepe i ukusno išarane čarape. Nekad su gorštači vunu sami bojili bijnim bojama, dok u posljednje vrijeme to čine anilinskim bojama.

Sve što se desilo na Čardaku i Mliništima čuva se i sačuvalo se u pjesmama. Životu su pjevale žene i muškarci, tako i danas. Možda je to i jedna od pobuda što će vas doveći ovamo. Kada je Austro-Ugarska gradila prugu Jajce-Mlinište-Srnetica počelo se i s eksploracijom drveta sa Čardaka i baš tada je nastala i još danas živi pjesma što su je spjevale žene tugujući za muževima koji su odlazili u šumu da rade:

Oi Čardaku proklinjem ti pute,
što mi dragog odvedoše u te!

Sve se ovdje govorи i čuva kroz pjesmu, čak se i mlađi udvaraju pjevajući, pa tako djevojke izazivaju mladiće:

Dodi dragi dok sam čobanica,
lako ti je dok sam stopanica!

Kao što sam snomenuo, žene su te koje održavaju kuću i čuvaju im stoku te rijetko da muškarci čuvaju, ako to ne čine onda rade neke druge poslove kao što je sjeća drva, zagrđivanje i sl. Ako muškarac čuva stoku a ništa ne radi, onda žene ovako pjevaju:

Nemoj dragi ležati na travi,
mokra trava zaboljet će te glava!

Dugo bi valjalo obilaziti staze i sela podno Čardaka da sve upoznamo i vidimo, a svakako ćemo poželjeti da se uspnemo na najviši vrh Kuruzeb (1604 m). koliko zbog visine i vidika koji će nam pružiti toliko i zbog priča što žive u planini vezane za ime najvišeg vrha. Želimo da tamо cvate vatreni ljiljan, tišina vlada i kopni u snijegu opreza zvjer-

Spomenik na Mliništima

Foto: D. Jovanović

ski trag, znamo da s tih vrhova dolaze najljepša jutra. Osvanulo je još jednom tako lijepo jutro i sa svojim prijateljima Muhamedom i Duškom krenuo sam put Kuruzeba.

Od ruševina bivše pilane staza se lagano počinje penjati do Ploče. Prelazimo preko Ploče uspinjući se na greben što će nas izvesti na sam vrh. Kuruzeb je najviši, posve nag vrh, egzotičnih linija, gospodar nad ostatim vrhovima. Po izlasku na vrh osjećao sam se kao prelomljeni mač poslije dvoboja što leži u travi. Ležao sam nemoćan da bilo šta kažem ili učinim. Jedino su misli i pogled imali moć. Kao sušna zemlja vodu ja pijem ljepotu koja se nudila. Greben što nas izvede na vrh Kuruzeba produžava ka Pustinjaču (1503 m), također prilično zanimljivom vrhu.

Na Kuruzeb se može doći i od Čardaka, radničkih baraka »Lisine« iz Mrkonjić Građa, od kojih vodi nekoliko puteva ka vrhu. U pripremi je gradnja puta od Čardaka do pod sam vrh. Do radničkih baraka može se pripasti s Mliništa, Dragnjić podova i Presedla.

S raskrižja puteva na Presedlu također se može izvesti uspon na najviši vrh Čardak planine. Prvo moramo savladati strm uspon do Pustinjača, a potom kamenim grebenom savladati oko 100 m visinske razlike. Prelazeći grebenom stičemo dojam da se nalazimo na nekom velebitskom vrhu. Mnoštvo terasastih zaravnih, škrapasto kamenje po kome rastu usamljene trave i prkosni borovi opaljeni gromovima. Nekadašnji gorostasti bore se za život isto kao i oni mlađi razapeti između kamena i neba.

Od Mliništa preko Ovčare do izvora Sane

Željeznička pruga što je nekoć vodila za Srneticu išla je preko šumovite Ovčare. Sta-

novnici obližnjih sela kažu da u njoj postoje mjesto gdje još nije stupila ljudska nogu. S Mliništa nije teško doći u Jasenove Potoke, do kojih postoji put od Baraća. Potoci su vrlo interesantan kraj s nekoliko pećina i ponora, a tu je i površinski kop boksične rude.

Preko Samara stižemo na izvorišta rijeke Sane. Ne znamo kako se diviti, ili nam sva ta ljepota i snaga i ne dozvoliše. Tri izvora, tri žile kucavice Plivine posestrime. Dok promatram srednji izvor i čudim se kolicičini vode što izbjiga ispod stijena, razmišljam kome bih dao prednost, Plivi ili Sani. Taj zvuk slušam dugo, ispunio sam se njime i ponavljao sam ga u sebi ne mogavši donijeti sud. U isto vrijeme nametnula mi se misao da taj zvuk, koji mi je odmah postao drag i prisilan, nestaje i da će nestati tek mojim odlaskom.

Neznam što nas je vuklo, taj zvuk ili boja vode, no odlučili smo se da rijeku ne napuštamo. Tek što se voda ujedinila i poohitala naprijed, nailazimo na mostić što spaja dva zaseoka sela Pećike. I most i voda i prvi sklop koji kanimo proći samo su jedna stra-

nica Saničke bajke, a mi smo odlučili da ih nekoliko otvorimo, pregledamo i u srcima ponesemo.

Teškom mukom se probijamo niz rijeku, sami smo mi i rijeka. Nitko ništa ne govori. Po izlasku u sklopova dolazimo u selo Landeke što se smjestilo uz rijeku na rubu malog polja i prije nego što sam išta rekao sjeo sam i u svoju planinarsku bilježnicu zapisao: »Gorska rijeka, uboga, gola i divlja, probija se kroz pustoš i lomi kroz stijene i šipraže, ali juri nizbrdo, bistra i pjenušava, razdragana i sigurno da će vidjeti Unu kao isposnici što misle da će na samrti vidjeti boga i nebesko carstvo.«

Za kratko se rijeka združila s pitomom poljanom, ponovo zalaže u sklopove čije litice idu do nebeskog plavetnila. Pred ulazak u sklopove, Sani se pridružuje rječica Medna, čija voda u Sanu dolazi kroz kamenogrotlo kao voda iz kanala na vodenični žrvan.

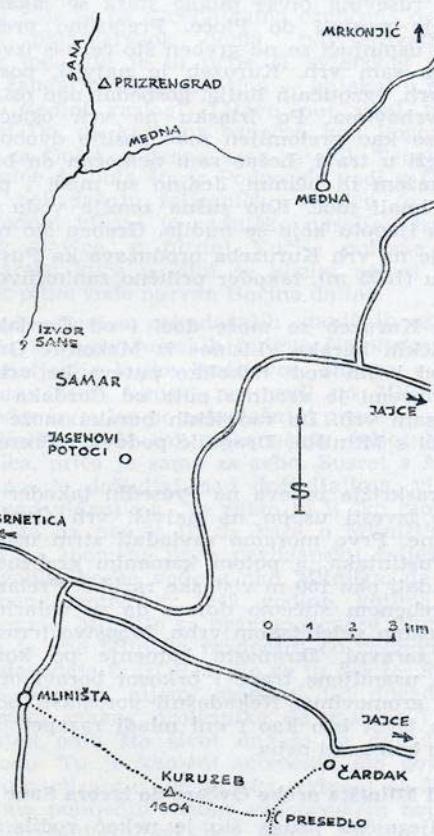
Pred samo ulijevanje u Sanu, Medna pravi lijep vodopad koji je kao dragocjena stvar što su je izgubili slučajni prolaznici ovim krajem. Prolazimo preko mostića poviše vodopada i dalje nastavljamo obalom Sane ka sljedećim sklopovima koji su na karti označeni kao Prizrengrad. Iako nije ucrtan znak tvrdave ili ruševine, samo ime nam je govorilo da tu moraju biti neke zidine, ostaci nekog grada, i nije prošlo puno kad smo u selu Medni saznali da se tu nalaze ostaci nekog kraljičinog dvorca. Po priči starih stanovnika to je bio dvorac neke Grkinje, »Crne Kraljice«. Tko je Crna kraljica, ostalo je neriješeno pitanje.

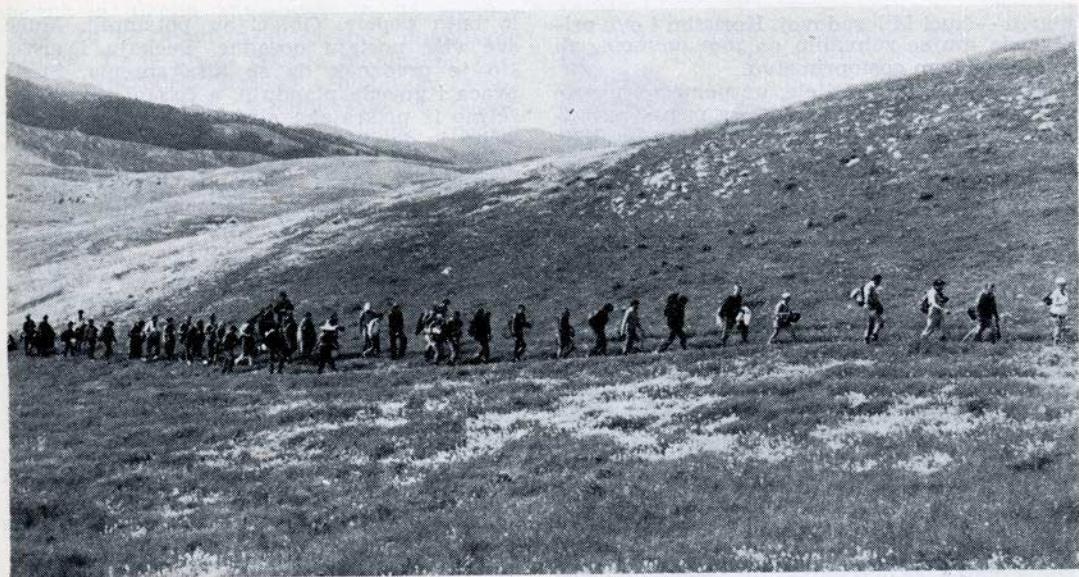
U Mednoj smo saznali još jednu zanimljivu priču. Usred sela se nalazi velika stijena čudnog oblika. Namještajući foto-aparat da je snimimo, jedan starina pridiže i poče priču:

»Po toj stini selo i rijeka Medna dobije ime. Stina se zove Medeni kamen. Dalje je mene zanimalo otkud Medeni kamen? Rekoše mi da se tu davno, kao i u svim pričama, nastanio roj pčela i nastavio da proizvodi med. Smatralo se da će cijela stijena postati slatka (medna).«

Ostavljamo mještane Medne i njihove priče kako je nastalo ime sela i krećemo put spomenutih zidina. Staza zarasla, teren strm i opasan, ali naša značajelja pobjeđuju. Zidine su stajale na strmoj litici kao orlovo gnezdo, ali pored sve ljepote i pokušaja da se vratim u prošlost, u vrijeme Crne kraljice, doživio sam razočaranje. Od freski koje su se navodno nalazile kod ulaznih vrata, ni traga ni glasa. Jedan čovjek srednjih godina reče nam da je on kao učenik tu dolazio na izlet i da ih je vido svojim očima.

I možda bih bolje mogao da zapamtim ovaj predio, lakše da pišem o njemu i više da kažem, da sam pustio da on govori, umjesto što sam ja njemu pričao o sebi.

Planinari na Raptama u Prenju

Foto: U. Beširović

Putem Mostarskog bataljona

UZEIR BEŠIROVIĆ
SARAJEVO

Mostar, bijeli grad. Sparno ljetno poslijepodne. Mnoštvo građana okupilo se pred monumentalnim Partizanskim spomen-grobljem. »Mostarski bataljon 1980« u stroju, spreman je da krene na put dugačak 220 km tragom partizanskog Mostarskog bataljona u IV i V ofenzivi. Običi će 20 kontrolnih točaka. Tradicionalna akcija PD »Prenj« iz Mostara koja se organizira svake godine za Dan ustanka. U stroju je 65 planinara i planinarki, većina iz Mostara, ostali iz Konjica, Sarajeva, Splita i Tetova, svih dobi uzrasta — od 12 do 66 godina. Osam mladića u uniformama zastupaju simbolički 6 naših republika i dvije pokrajine. Ispraćena aplauzom i obasuta cvijećem, kolona kreće na dug i naporan put.

Jablanica na Neretvi. Šesdesetak crvenih karanfila zaplovilo je u istom trenutku niz hladnu Neretvu u čest palim borcima i žrtvama Neretve. Moćna rijeka huči.

Idbar, neveliko naselje na istoimenoj rječici, utonuo je u prvu noćnu tminu. Svi stanovnici, čini nam se, izašli su nam u susret, da nas pozdrave. Omladina je priredila muzičko-plesno veče u našu čest. Nažalost, veselje je kratko trajalo, jer treba na počinak. Spavanje u vrećama na podu, u Omladinskom domu, nije bilo baš udobno.

Idući dan je osvanuo tmuran oblačan. Vidici su ograničeni na dolinu Idbra. Uspon do visoravn Rpta trajao je dugo. Put nas je stalno vodio uz sjeverne padine Prenja. Naizmjenično smo gazili po kamenju, travi, a nerijetko i po blatu i tako stigli na Rpta. Vrijeme se proljepljalo. Na ovoj zelenoj i ubavoj visoravni imali smo prvi susret sa čobanima. U šarenom miljeu, satkanom od raznobojnog planinskog cvijeća, prisustvovali smo muzičkoj priredbi, koju nam pomoću frula prirediše tamošnji gorštaci. Melodični zvuci frule, glasovi ševe, cvrčaka i popaca skladno su muzicirali u slikovitom šarenilu ovog lijepog krajolika.

Otegao se put preko planine Ljubine i dugo je trajalo sruštanje niz Majdane prema dolini Bijele. Put se često gubio u blatu ili travi, a uz to je bio vlažan i klizav. Umorne noge nerijetko su klecale.

Bijela Konjička. Srdačan susret sa starim prijateljima i poznanicima. Većina su nam poznati likovi, jer ovuda često prolazimo na putu za Jezerce i nama uvek dragi Prenj. Ovdje smo, pored ostalih, sreli stare i dobre prijatelje: Peru, Kadriju, Ristu Milorada i njegovu porodicu. Prije 17 godina, nakon novogodišnje noći provedene u zasnježenom Skoku, našli smo zatišje i topao dom u šu-

mariji — kući Miloradovoju. Koristim i ovu priliku, da mu se zahvalim na tom davnom, ali nezaboravnom gostoprstvu.

Naši prijatelji iz Bijele, uz pomoć drugarice Nevzete Kreso, priredili su pravo narodno veselje pred Zadružnim domom. Hor, solisti i folklorna grupa učenika Osnovne škole iz Bijele izveli su prigodni program. Preko dvije stotine glasova ispunjavalo je prostranu dolinu Bijele. Svi će dugo pamtiti doček što nam pružiše majke, očevi, momci i djevojke iz Bijele.

Uspon uz Vrabač bio je naporan i dug. Mnogo znoja i snage dodosmo dok smo izašli na boračku visoravan. Nagrađeni smo divnim pogledima na Boračko jezero, zasjenjene vrhove Prenja, Borašnice i Visočice, zelenu Župu — Glavičićev i dubok kanjon plahovite Neretve. Prostrana visoravan Lipeta, Mala i Velika poljana i Bahtijevica, sa osamljenom nekropolom stećaka, podno prenjskih Sivadija, dočekali su nas razdragani, suncem obasjani. Na Rat-kamenu susreli smo prva stada ovaca, sa čobanima. Buljuk konja okupio se oko tamošnjeg vrela.

Podne je bilo prošlo, kada smo stigli do prvih kuća planinskog naselja Česima. Čudno ime. Kōsim — česim turski znači: davanje zemlje i drugog imanja nekom pod način, da po obradi vlasniku da određeni dio. Nikog od stanovnika nismo ni vidjeli, ni sreli. Česimljane je letnja jara nagnala da čamaju u svojim malim kućama. Ni napasni psi česimski nisu se oglasili na naš dolazak, zavukli se u svoje štenare i dahču od uzavrellog hercegovačkog sunca. Popci i cvrčci neprestano su pjevali u šarenim livadama, a svjetlobijeli oblaci plovili su na sve strane plavim nebeskim svodom. Visoki masiv prenjskih Sivadija ostao je iza nas. Stenjače pod teretom bijelog oblaka, koji se tu odmarao. Dugo smo, bar nam se tako činilo, niešačili od Česima do naselja Zaborani, a do naselja Luke još mnogo čuže. »Oteglo se Nevesinjsko polje, kao gladna godina«, tako kaže poslovica simpatičnih i dobroćudnih Nevesinjaca.

Pri ulazu u Luku neočekivan susret. Pred nas su u znak dobrodošlice izašli Sreten, sadašnji predsjednik, i Ševa, bivši predsjednik PD »Prenj«. U prostranoj zgradbi škole našli smo ugodno končište. Večer je bilo usodno i zabavno, zajedničko veselje trajalo je dugo nakon smiraja dana.

Ravno i dugo Nevesinjsko polje. Jutro sunčano i vedro. Vruće. Vjetar čarlija. Ševe nadljeću i zanosim pievaju. Gazimo uskim nogostupom, koji zmičoliko krivuda šarenim kosanicama. Sienokosi opoino mirišu, kako to znaju mirisati samo jedan put u godini. Prolazimo kroz naselje Prkoviće, koje je stradalno od orlošjesenskog zemljotresa u nevesinjskom kraju. Podno sela, na ivici Polja, podignuto je desetak novih tipskih kuća.

Sporo odmičemo uz strme padine Crvanj-planine. Vjetar je stao, nebo posivilo i dobiti-

lo boju pepela. Oblaci su potamnili. Muhe sve više postaju dosadne. Peckaju i grizu, što je predznak da se kiša spremi. Stada ovaca i goveda planduju, a čobani nas znatižljivo iz prikrajaka gledaju i prate naš hod. Očito je da ih zanimamo. Čude se tko smo i odakle smo, kuda i zašto idemo?

Visoka barijera prostrane Crvanj-planine izdigla se i ispriječila ispred nas, pa nam se čini tako daleko, iako smo savladali više od pola uspona. Kišni oblaci postajali su sve tamniji i sve više nam smanjivali vidike. S vrha Crvnja u daljini smo ugledali ogoljni masiv Visočice, nazubljene kamene kule Prema i dugu kamenu barijeru Veleža. Oblici Treskavice samo su se malo nazirali daleko u izmaglici. Zimomor (1921 m), najviši vrh Crvanj-planine, visoko strši iznad nas. Ime mu je nastalo od zime i more. Po lijeppom vremenu pruža dalekosežne vidike, poput iahorinskog Kleka ili vrha Trebevića. Dva momka postavljaju na vrhu željeznu tablu s natpisom: Zimomor 1921 m, PD »Famos« Hrasnica. Ploču smo našli i sa sobom ovdje donijeli iz sela Luke, gdje su je snijeli obijesni seoski momci. Naime, za okladu su dva momka iz Luke izašli na vrh Zimomora, demontrirali tablu i snijeli je u selo u određenom roku. Nama nije drugo preostalo, nego da ih izgrdimo i tablu iznesemo na vrh i ponovno je montiramo. Nadajmo se da više neće nestati, ne samo ovaj znak na Zimomoru, nego niti jedan drugi ma na kojoj našoj planini.

Na prostranim pašnjacima Crvnja susreli smo više stada ovaca i goveda, što je znak da se povećava i jača stočni fond, a to ohrabruje. Živo je na obala Velikog jezera (tako stočari nazivaju neveliku lovku punu mutne vode, od kiše i snijega), koje se nalazi iznad Kutlovića mahale. Crvanj je veoma oskudan vodom, pa otuda takvi pojmovi i naziv za vodu.

Kratkotrajan ljetni pljusak osvježi nas, a kiša nam nakvasti obuću. Uspon uz crvanjski Maglaj (1761 m) trajao je znatno više, nego što smo pretpostavljali, gledajući ovaj zatravnjeni masiv odozdo od Velike lokve. Pri izlazu na Maglaj na nas su nasrnuli ovčarski psi, ali su se brzo povukli na glas i riječi prijetnje svojih gospodara, hranitelja. S istočne strane Maglaj prelazi naglo u prostranu visoravan Rid do (1388 m), a potom se naglo spušta u nepreglednu visoravan Morine.

Morine doživjesmo u nijihovom nailjenjem izdanju po tome vedrom lietnom danu. Nenadmašni planinski pašnjak, koji se ne može ljudskim okom pregledati ni izmjeriti s bilo koje tačke, zatekosmo u punom i raskošnom cvatu. Pašnjak jedinstvene lijene i izgleda. Lelija pašnjak pod blagim naletom vjetra. Isevjetala trava mami nas i umiruje. Zrela, još nepokošena, vapije za kosom i stadića, kojih iako malo ima. Ove nepregledne livade doimaju se kao slika iz bajke. To je

pejzaž iz dječjih slikovnica. To je spektar boja. To je sajam-vašar šarenog planinskog cvijeća. To je prava poezija planinskog pasnjaka. Nekropola stećaka »Svatovsko groblje« u sredini toga šarenog saga — jedinstven je spomenik i ukras na daleko i po zlu čuvenih Morina i svatovskog stradanja. Ponosno slikovite utiske koje ćemo vrlo rado i dugo pamtit. Morine se teško daju fotografirati i opisati, njih treba vidjeti i doživjeti.

Pejzaži Rosnih i Četnih poljana slični su Morinama, s tom razlikom što pružaju divan vidik na Zelengoru, Leliju, Dumoš, Drhtaj, Vojujak i Maglić. Kuće u naselju Kokorine šćururile se u uskom kanjonu, kao preplaćen zec, kao da se skriju ili stide od nečeg ili nekog. Ne mogu se vidjeti niotkud dok se do njih ne dode. Teško je shvatiti te ljude što u mračnim dolinama sagradiše svoje domove, pored ovih prostranih i prelijepih visoravnih. Valjda svako svoje zašto — ima svoje zato.

Masiv Vučeve planine nalik je na Lebršnik, ali nije tako velik ni šarolik. Put od naselja Bodežišta do Čemerna ni po čemu nije zanimljiv. U budućim marševima moglo bi seći preko Borča i Lukavice do Čemerna. Čemerno nas po tradiciji, dočeka kišom i vjetrom, pa i maglom. Baš, Čemerno ne bi bilo čemerno, da nije takvo kakvo jeste. Vojujak se skrio u tamne oblake, i tako nam nije omogućio da mu ovom prilikom podešemo u pohode. Zbog lošeg vremena spustili smo se sa Čemerna u Suhu.

Uz kanjon Suhe je izgrađena nova cesta, ali je zatvorena za promet. Ispreturala je pješačku stazu tako da se zlopotimo pronalazeći je i penjući uzbrdo. Uspon do Suhe jezerine dug je i naporan, a dalje preko Prijedorova i Mrkalj-klada do Suhe gore prešli smo bez većeg napora i poteškoća.

Suha gora, lokva Dernečište. Nesigurno jutro. Masiv Maglića je u oblacima. Sve oko nas je svježe i mokro od kiše, koja je padaća protekle noći. Ipak, trideset odvajnih pošlo je u pohode vrhu Maglića. Osigurani polualpinistički put prekriven je debelim naslagama snijega, iako je 3. juli, i zato smo posli putem uz Vjeverićin prodor. I on je pun snijega, ali je nagib blaži. Vrijeme se popravilo dok smo osvajali vrh Maglića, ali na povratku, pri ulazu u Carev do, zahvatilo nas je nevrijeme. Jak vjetar, kiša i tuča nagnulo su se sručili na nas, pa smo za tren oka bili mokri do kože. Uzalud smo tražili zaklon, a naše kabanice nisu nas mogle zaštiti. Ni tako loše vrijeme nije nas omelo da posjetimo spomen grob ing. Branka Karišika — Brace, mladog planinarskog entuzijasta iz Goražda, koji je 17. marta 1979. godine zims-

Kolona na Crvanjskom Maglaju

Foto: U. Beširović

ko osvajanje vrha Maglića platilo najvećom cijenom — vlastitim životom. Kiša i vjetar pratili su nas i dalje sve do Stubica.

Po dolasku na Suhu goru, drugovi su nam pripremili nagradu za osvojeni vrh Maglića: Velja i Sejo, naši dobri i vješti kuhari, pripremili su ukusnu i obilnu zakusku, i pravu kafu, iako je njena oskudica.

Kroz gustu šumu Perućice, mrku kao noć, uskom vlažnom stazom spustili smo se do hladne Sutjeske. Ovdje, u Dolini heroja, bili smo na veličanstvenoj proslavi priređenoj u čast Dana borca. Mnoštvo svijeta iz svih krajeva naše zemlje. Slika impozantna, svečana, veličanstvena, neponovljiva.

Polažemo cvijeće i vijenac na Spomen-kosturnicu. Trenutak šutnje za pale borce. Zaglednički snimak pred bijelim zdanjem monumentalnog spomenika i napisom »X hercegovačka brigada«. Time je zadatak našeg marša završen, osmi dan nakon polaska.

Sjeli smo u autobus, koji nas je odvezao u Mostar. Svi sudionici dobili su dnevnik i spomen-značku, kao trajnu uspomenu na ovaj tradicionalni pohod.

Alpe

Foto: Z. Dragoljević

Uspon na Mt. Blanc

ZDENKO MARIĆ

MOSTAR

Sjedimo pred šatorom i uživamo u toploj juhi koju smo pripremili. Danas je dan odmora, a sutra, ako sve bude u redu, krećemo na vrh. Denis se odlično osjeća, dok Željka muči zubobolja. Poslije ručka se dogovaramo. Željko odustaje dok smo mi, naprotiv, dobro raspoloženi. Polako počinjemo da pakujemo naprtnjače. Spremili smo se prije mraka i legli. Ujutro treba rano ustati. Moramo biti prvi na žičari za Aiguille du Midi, kojom ćemo izaći na Plan de l'Aiguille (2308 m), gdje je stanica za put na Mt. Blanc.

Kad smo došli pred zgradu žičare, nismo bili prvi. Već je jedna manja skupina u redu čekala na prvu kabinu, da bi što bolje iskoristila idući dan. Ni mi ne smijemo gubiti dragocjene jutarnje časove, koji su ovih dana tako pogodni za penjanje. Današnji cilj, kuća Grand Mulets (3051 m), nije osobito težak zadatak s obzirom na visinu i uspone, ali do nje treba preći centralni dio ledenjaka Bossons, koji je sav ispucao.

Ulezimo u kabinu žičare, nas pedesetak tiskamo se unutra ne bismo li uhvatili mjesto do prozora. Chamonix uskoro nestaje duboko ispod nas, kuće postaju sićušne, a kroz prozor nam ulazi svježina s visinom. Za petnaest minuta stižemo na međustanicu od koje nastavljamo pješice. Kabina se već pela prema vrhu Aiguille du Midi (3840 m), koji je gore visoko blještio na jutarnjem suncu. Ovdje sunce još nije izašlo, u sjenci smo masiva iznad nas.

Krećemo se polako, naprtnjače su teške, svaljavamo prve metre uz padine Mt. Blanca.

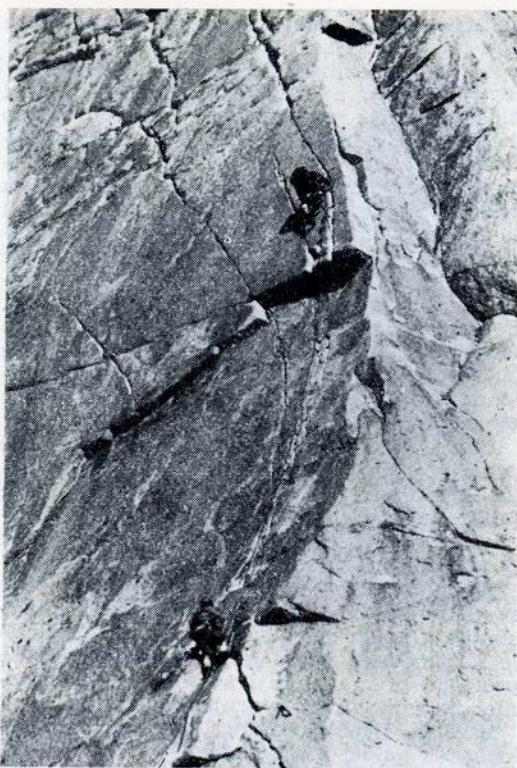
Prišli smo ledenjaku s njegove desne strane gazeći stazicom koja će nam ostati u sjećanju kao nezanimljiv dio puta, preko ogoljeli strmine ispresjecane potocima. Na ledenjaku se navezujemo, stavljamo dereze na cipele i krećemo birajući put između projekcija u ledu. Jedna do druge zjape velike pukotine, široke po metar, dva pa i tri, duge i po

50 metara. Dubina im se ne može ni odreći, ali bi se tridesetak metara moglo uzeti za projekat. Na užim dijelovima pukotine preškaćemo s jedne na drugu stranu, dok sire zaobilazimo, što nam oduzima mnogo vremena. Nisu ovdje zanimljive samo pukotine. Velike gromade leda vase i po avadeset metara — seraci, cine najrazlicitije oblike sto nam stalno ovraca pažnju pri usponu. Penjanje nam nije nimalo teško. Od morni smo, dobro raspoloženi i bez zastoja napredujemo prema kući Grand Mulets gdje planiramo nocenje. Uskoro ugledamo oveću stijenu, koja kao da raste iz sredine ledenjaka. Na njoj blijesti aluminijski krov kuće. Preostali sat vremena do kuće zadaje nam mnogo muke. Pukotine su u ovom posljednjem dijelu veoma opasne. Tzv. mostovi, koji spajaju dvije strane pukotine, znaju biti široki svega 15—20 cm. Kod širih pukotina prelazak preko ovakvog jednog mosta je vrlo opasno isprobavanje ravnoteže nad ponorima. Na ovom mjestu bili su najdublji koje smo do sada vidjeli. Dok bi jedan prelazio balansirajući s teretom na leđima, druga dvojica sjedila su na ledu sa cepinima zabiljenim radi osiguravanja prelaska.

Na Muletsu nam je prijao topao čaj koji nam je domaćin pripremio. Okrepljujući se ovom tečnošću, koja planinaru nekada zna »dušu vratiti«, zadovoljno smo razgovarali. Prva etapa je za nama. Sad više i nije važno to što vani počinje mećava. Već smo navikli na takav razvoj vremena. Vrlo rano idemo na spavanje, jer ujutro krećemo zorno zbog odrona, koji su u ovom gornjem dijelu ledenjaka česti i opasni, pogotovo poslije podne. Tada temperatura raste, a led popušta i lomi se pod vlastitom težinom čineći lavine koje sa sobom nose sve što im se na putu nađe.

Ustajemo u dva sata ujutro, pripremamo toplo mlijeko, doručujemo. U tišini se spremamo. Danas nas očekuje naporan dan. Ako vrijeme posluži, još danas možemo biti na vrhu, ali u to sumnjamo. Bilo bi bolje kad bismo proveli još jednu noć pod samim vrhom, u bivaku Vallot. Domaćin nam ne preporučuje baš ovu varijantu, jer je noćenje na Vallotu pomalo rizično. Nismo se dali pokolebiti, iako smo kasnije shvatili opravdanost njegovih savjeta, jer je temperatura u prostoriji bila —5 C.

Baterijskim lampama osvjetljavamo put preko ledenjaka, jer još nije svanulo. Hladno je, a i led je ovdje strmiji. Hodamo polako, ritmično, odmjeravajući svaki korak. Bez zaustavljanja napredujemo brzo prelazeći visinu od 3500 m. Iza nas, prema sjeveroistoku, vidi se vrh žičare Aiguille du Midi obavljen jutarnjom izmaglicom, koja je polako nestajala pred zracima izlazećeg sunca. Radanje dana je uvijek iznova doživljaj, uzbudnje, a ovdje u Alpama je pravi spektakl boja. Na trenutak smo zaboravili na hladnoću, koja je štipala za nos i obraze i

Penjači u Aig. du Midi

Foto: Z. Marić

promatrati kad će se iza Švicarskih Alpa pojaviti blještava kugla što zrači energijom »koja život znači«. Oko srca smo osjetili toplinu kad su prvi zraci sunca pali na nas i s uživanjem se nastavili penjati. Neprestano smo se okretali, bacali pogled na dolinu koja je još bila u polutami. Zanimljivo je bilo promatrati kako prvi zraci sunca gutaju jutarnju izmaglicu i oblake nad dolinom, otvarajući sebi put do ljudi usnulih dolje duboko.

Dan je već odmicao. Više puta smo se odmarali dok nismo stigli na domak skloništa. Odavde, s visine od 4300 m, vrh je izgledao vrlo pristupačan, ali je kretanje na ovoj visini bilo veoma naporno zbog nedostatka kisika. Svi smo osjećali lakše tegobe, predznake visinske bolesti, ali smo češćim odmora spusjili da svladamo krizu. Da se nismo prije aklimatizirali, ovo bi nam se javilo već na 3800 m i kasnije bi moglo biti većih problema. Do Vallota smo stigli kad je već počeo da puše vjetar i nanosi prve pahuljice. Prilično umorni nakon prepenjanih 1300 metara, spremili smo čaj i u jednom se kutu spremili za spavanje koje neće biti baš ugodno. Sklonište od lima s lošim vratima i prozorima vrlo je slab zaklon od hladnoće, dok napolju bjesni oluja, kao što je to sada. Čita-

vo sklonište se treslo pod naletima vjetra koji je vani divljao.

Pomalj uznemireni zbog sutrašnjeg odlučujućeg uspona, a malo i zbog nevremena i hladnoće koja se uvlačila u kosti, nismo mogli spavati ni trena. Nijemo smo u potuležćem položaju dočekali zoru. Ona je donijela smirivanje nevremena, ali je temperatura bila još niža. Nekoliko naveza, koji su pošli sa zapadne strane preko du Goutera, sklonili su se ovamo dok sunce vani ne podigne temperaturu. Pirkao je slab, ali hladan vjetar, koji se uvlačio pod najtopliju vjetrovku. S prvim zracima sunca krenuli smo ka vrhu. Nestalo je svih dilema iz protekle noći, vrijeme nas je ipak poslužilo i dopustilo nam da priđemo vrhu Mt. Blanca, da se okušamo s njegovim strminama.

U ovih posljednjih 500 metara trebalo je primijeniti sve svoje znanje i iskustvo. Visina i hladnoća pričinjavale su teškoće: noge promrzle, u glavi se pomalo mutilo, a u želuču muka; krize koje valja prebroditi. Treba pobijediti samoga sebe, pa onda planinu.

Zadnji greben »Bijele planine« zadvio je svojom ljepotom. Oštrim bridom, koji predstavlja granicu dviju susjednih zemalja Italije i Francuske, vodio je put ka šiljku što se protegao prema nebu i svojom bjelinom činio krasan kontrast jutarnjem plavetnili.

Blistava ljepota vrhunca, koja nam se otkrla tek nakon dvoipodnevнog napora, nezaboravan je doživljaj za sve nas. Dugo smo zadvljeni promatrali vrh i pokušavali da shvatimo tajnu ljepote fascinantnih obrisa.

Tunel kroz Učku

MLADEN TRAJKOVIC

RIJEKA

Sredinom svibnja 1978. godine eksplozijom posljednjih mina u utrobi najveće istarske planine Učke, savladana je najteža prepreka koja je vjekovima razdvajala Istru od Kvarnera. Tako je konačno probijen tunel dugack 5070 metara, kroz koji će iduće godine — kada bude pušten u promet — moći da prolazi i do 1800 motornih vozila na sat. Ovaj grandiozni pothvat, koji će predstavljati pravu žilu kucavicu u planini, izveli su radnici splitskog »Konstruktora« s kvarnerske i zagrebačke »Hidroelektre« s istarske strane. I pored upotrebe najsuvremenije tehnike, graditeljima nije bilo lako da iz utrobe planine Učke iskopaju preko 345.000 kubnih m čvrstog materijala, od čega oko 83% kamena vapnenca i oko 17% lapora.

Glavni portalni su na 500 metara nadmorske visine, i to s istarske strane odmah iznad sela Vranja, a s kvarnerske iznad Mihotića. Povezivanje ovako dugog tunela s glavnim

Nismo shvatili ništa osim osjećaja velike ljubavi prema ovoj planini. To je snaga jača od najvećeg straha od penjanja po uskom grebenu, čije padine završavaju po 3000 m duboko, na obje strane. Posljednji koraci po grebenu do samog vrha bili su i najveće zadovoljstvo, krunisanje jednog velikog napora.

Kad nestane više strmine, onda planinar može da čestita samom sebi; i mi smo čestitali jedan drugom i samom sebi. Nekoliko fotosa za uspomenu s vrha, pogled okolo i zastaje nam dah. Neopisiva ljepota. Tisuće alpskih vrhova virilo je iz magle i blistalo na suncu. Markantna stijena Matterhorna u Svicaškoj kupala se u blještavoj jutarnjoj svjetlosti čineći sliku koja se sama od sebe urezuje u pamćenje i čini od planinara nepokolebljivog zaljubljenika svojih ljepota.

Vrlo je hladno, vjetar mrzne lice. Nismo se dugo zadržavali, silazak je slijedio nakon pola sata. Spuštalj smo se cijelo poslijepodne niz ledenjak. Na njemu su se otvorile nove pukotine i zadavale nam probleme, lutali smo tražeći nove puteve i prolaze prema dolini.

Po lijepom danu stigli smo predveče na međustanicu žičare.

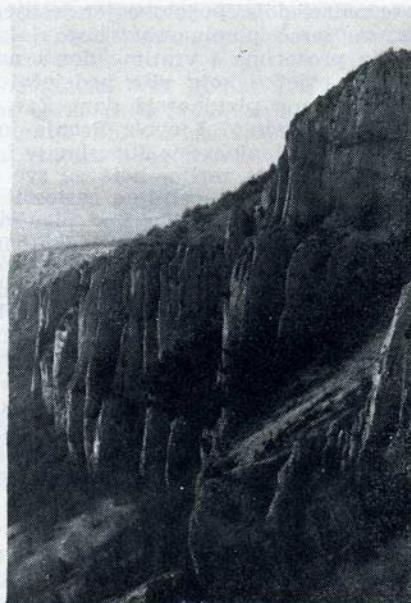
Iz Chamonixa pogledom smo se pozdravili sa Mt. Blancom. Izgledao nam je pokoren, ali u isto vrijeme izazovan. Bez trunke nemira koji nas je ispratio pri polasku iz Mostara, zadovoljni se vraćamo na zasluzeni odmor.

prometnicama izvršeno je s kvarnerske strane priključnim putem do Matulja, u dužini od 11 km, a s istarske do Lupoglava — 8,5 km. Na tim dvjema dionicama puta ima do glavnih ulaza u tunel kroz Učku po nekoliko objekata. Idući s istarske strane, od sela Lupoglava ka tunelu, prelazi se preko željezničkog nadvožnjaka pruge Lupograd — rudarsko mjesto Raša, zatim vijadukta »Zrinčićak« (170 m), poslije čega se ulazi u prvi predtunel (200 m), prelazi preko vijadukta »Vela draga« (125 m) i na kraju — drugi predtunel, da bi se konačno ušlo sa zapadne strane u glavni tunel.

Od izlaza iz tunela s kvarnerske strane, na dionici priključnog puta do Matulja, slijedi opet vijadukt kod sela Andeli (170 m), a onda se dolazi do raskrižja u selu Mihotići, odakle se nadovezuje zaobilazni put iznad Opatije, dok prema Matuljima slijedi asfaltni autoput sa četiri kolovozne trake.

Bit će izgrađeni i manji turističko-ugostiteljski objekti u blizini ulaza s obje strane tunela. To će izletnicima i turistima omogućiti da zastanu i razgledaju raskošne ljepote ovoga kraja. U tom smislu posebno je zanimljiva Vela draga, jedinstvena u ovom kraju naše zemlje. Oni pak, koji se prije ulaza u tunel zaustave u selu Mihotići s istočne strane tunela, uživat će u jedinstvenoj panorami Kvarnerskog zaljeva, s prekrasnim pogledima na Cres i Krk.

Za sigurnost vožnje kroz tunel predviđen je sistem raznih tehničkih uređaja, među kojima se posebno ističe kontrola unutrašnjom televizijom, što ju je za ovaj naš grandiozni objekt isporučila poznata firma »Philips«. Osvetljene cijelokupne dužine tunela, te svojevrsne žile kucavice kroz planinu — preuzele su naše radne organizacije »Nikola Tesla« i »Rade Končar« iz Zagreba. Tako se vožnja kroz ovaj tunel neće mnogo razlikovati od one po danu, jer je osim osvjetljenja osigurano da se ventilacijskim uređajima ispušni automobilski plinovi automatski izbacuju. Tako će se — ističu graditelji tunela, promet kroz Učku odvijati brzinama i do 80 km/h, što znači da će se kroz tunel prolaziti za 7-8 minuta. I dosad se saobraćaj (osim zimi) odvijao preko Učke, ali je prelaz preko teško pristupačnog prevoja trajao oko jedan sat. Skraćenje dosadašnje udaljenosti najbolje se može shvatiti, ako kažemo da ono samo između Rijeke i Pazina u centralnoj Istri iznosi preko 35 km ceste. To znatno smanjuje troškove transporta i ubrzava promet, čime mnogo dobiva privreda i turizam ovog kraja Hrvatske. Osim toga tunel »Učka« umnogome će rasteretiti dosadašnje komunikacije, koje su obalnim putem isle iz

Pogled u Velu dragu iz Tunela na Učki

Foto: M. Trajković

Rijeke za Pulu i druga mjesta na zapadnoj obali Istre. Znatno će se skratiti i put između Trsta i Rijeke, a time i druga mjesta uzduž Jadrana, u koja dolaze brojni turisti iz zemalja Zapadne Evrope.

Puštanjem u promet tunela kroz Učku, ostvarit će se vjekovne težnje Istrana i Primoraca, a naša privreda dobiti značajan prometni objekt, s kojim naši radni ljudi i građani mogu s pravom da se ponose.

Planinarstvo u profitorskoj konfekciji

MILAN KNEŽEVIĆ

PRIJEDOR

Obilazeći godinama bosanskohercegovačke planine stekao sam dojam da se i planinarenje sve više i brže odijeva u već dobro poznatu konfekciju ekonomskog profiterstva. Nerijetko, kao npr. u planinarskim domovima »Rujište« na Prenju, »Josip Sigmund« na Treskavici ili »Tekstilac« na Ravnoj planini, naići ćete na klasične primjere kafanske atmosfere u kojima vlada carstvo niskih strasti i nastojanja pojedinih planinarskih društava da što više zarade. Iza tog imperativa događaju se stvari koje istinski planinari najmanje žele da vide; opijanja i orgijanja premašuju sve okvire bilo kakvih moralno-etičkih normi. Domovi sve više podsjećaju na arene, a sve manje na mesta u koji-

ma su planinari godinama pronalažili prostor za svoje duhovne i fizičke relaksacije.

Nasuprot ovim nedaćama, postoje domovi čija će se imena uskoro morati brisati iz planinarskih vodiča, jer njihovo stanje ne zadovoljava ni minimalne uvjete za smještaj. To su domovi na Vranici (Prokoško jezero) i Jezerce na Prenju. Dom Jezerce, barem kako sada izgleda, pravo je moralno ogledalo planinara koji ga posjećuju, ali i porazna istina o načinu rada PD »Pren« iz Mostara, koje je prihvatiло obaveznu da održava ovaj dom. Suvišno je napominjati važnost doma na Jezercu koji godišnje posjeti na stotine planinara. Svi su oni ogorčeni, sudeći po primjedbama u knjizi posjetilaca, stanjem u

kome se nalazi dom, pogotovo jer je njegova važnost ne samo planinarska, nego i historijska. Na prozorima i vratima doma nalaze se željezne rešetke koje više podsjećaju na kazamat nego na planinarski dom. Zar nam je to zaista potrebno? Ljepote Prenja još će dugo privlačiti planinare iz Jugoslavije i inozemstva, ali će ova mrlja, koja se sve više širi i teško zaboravlja, ozbiljno zasjeniti cijelokupni utisak o Prenju i našem planinarstvu. Postoje, nažalost, i među planinarama ljudi koji se nesavjesno odnose prema društvenoj svojini, ali se rješenje protiv takvih ne može pronaći u pretvaranju doma u bunker, nego zajedničkom akcijom u kojoj će se dežurni iz matičnog društva brinuti o stanju u domu. Za takvu akciju nužno je da se poslje barem jednom mjesечно nekoga tko će se pobrinuti o domu. Boravio sam deset puta u posljednje tri godine na Prenju i još nisam imao tu sreću da sretнем nekoga iz društva koje njim upravlja. Čudno...?

A da postoji i bolji način djelovanja najbolji će biti primjer PD »Vilinac« iz Jablanice. Kada bi planinar, a ta se želja svakom javi, poželio da barem na trenutak pojmovno uhvati jedan dio čvrsničke ljepote, teško bi se odlučio treba li da piše o ljepotama ove prirodne galerije, ili o planinarama koji već godinama druguju s njenim vrletima. Oni su već odavno prihvatali Čvrsnicu kao dio svoje suštine. Istinita toplina karakterizira sve ljudi. Njihovi karakteri su dostoјanstveni kao vrhovi Vilinca, Pločnog ili Trinace, široki kao kanjon Dive Grabovice. Ti ljudi su Čvrsnica, a njihovo vjenčanje s njom stvara je, valjda, koliko i njihovi prvi planinarski koraci.

I pored činjenice što je put do doma na Vilincu znatno teži i naporniji od puta do

Jezerca, ovi jednostavni ljudi ne busaju se u prsa zbog doma koji je pravo remek-djelo ljudske topline i brige. Za njih je to dio planinarstva i njegove etike. Susreo sam ih s punim rančevima boje i laka kako žure da svoj izlet upgrade u svoje i tuđe udobnije sute. Spremni su da satima po nekoliko stotina metara visoko iznose drva na sebi da bi drugima omogućili ugordan boravak na »njihovoj« planini. Oni ne naplaćuju čajeve, spavanje košta 15 dinara, oni imaju i »sanduk s ljudima« u kome planinar, zatečen u nevolji, može da nađe hranu i za mjesec dana. Oni imaju sve, oni su planinari.

Boraveći među njima, lutajući pogledom po masivu Velike Čvrsnice, Vilinca, ili Trinace, shvatit ćete da su duhovna obzorja ovih ljudi široka koliko i ova riječju neizreciva prostranstva ljepote. Njihove moralno-etičke norme čiste su kao čvrsničko jutro, kao iskon koji je počeo vajati »njihovu« planinu.

Ovakav odnos i shvaćanje planinarstva trebao bi postati imperativ za sve one kojih se planinarenje u bilo kom obliku tiče. Jer, ne zaboravimo, planinarenje ne podrazumiće samo hodanje po planini. Ono je veoma složen proces društvenog djelovanja u kome se ljudi, lišeni društvenih pozicija, odgajaju da podjednakno cijene i vrednuju svoje i tude postupke, da sagledaju svoje realne mogućnosti i prema njima se uprave u dajjem življenu. Planinari će, istina, i dalje razloge za odlazak na planinu nalaziti u njoj samoj, ali im je ipak potrebno osigurati elementarne uvjete smještaja. Nadajmo se da će ovih nekoliko redaka pokrenuti barem neka mišljenja i akcije, i da će se udruženim planinarskim pregnućima riješiti ovi za planinarstvo vitalni problemi.

Prva škola za instruktore PSZ

DARKO BERLJAK

ZAGREB

Ideja o održavanju takve škole bila je prisutna već dugi niz godina. Održavanje raznih republičkih tečajeva i škola dobro je funkcioniralo, što se može objasniti njihovom rijetkošću, a i okupljanjem gotovo svih kvalitetnih instruktora na jednom mjestu. Međutim, posebno u Zagrebu došlo je u posljednje vrijeme do inflacije planinarskih, alpinističkih i ostalih škola, što je dovelo do pojava raznih samozvanih instruktora, zatvaranja u uske društvene okvire, izostanka bilo kakve koordinacije i nesredenog stanja u pitanjima njihova financiranja. Nejednaki kvalitet takvih škola najviše su osjećali baš njihovi polaznici. Na jednoj od siedница Izvršnog odbora PSZ-a

odlučeno je da se na razini tog regionalnog odbora organizira škola za instruktore planinarskih specijalnosti, a da na Fakultetu za fizičku kulturu u Zagrebu polaznici odslušaju i polože opće predmete iz fizičke kulture. U svibnju 1979. godine dogovoren je s profesorom Holjevcem, voditeljem Odjela za škоловanje kadrova na Fakultetu za fizičku kulturu u Zagrebu, sadržaj općih predmeta.

Nakon toga sastali su se referenti planinarskih specijalnosti, predsjednik i tajnik Planinarskog saveza Zagreba, sa zadatkom da usklade kriterije škоловanja i odrede predavače za škоловanje. Istodobno SOFK-a Zagreba osigurala je finansijska sredstva za

održavanje takve škole. Početak škole planiran je za jesen, a u rujnu je održan prvi sastanak svih predavača škole za instruktore.

Nakon osnivanja Nastavnog vijeća od 20 predavača općih i posebnih predmeta, izabrani su predsjednik i tajnik škole, određeni su predavači po specijalnostima i po predmetima, dogovoren je točan raspored predavanja i vježbi.

Škola je počela s radom 2. 10. 1979. i u svom prvom dijelu sadržavala je predavanja iz posebnih predmeta. Polaznike škole pozdravio je predsjednik Planinarskog saveza Hrvatske Božo Škerl. Raspored je bio slijedeći:

Tema predavanja	Predavač	Sati
Planinarska organizacija. Značaj i sadržaj planinarstva. Povijest planinarstva i alpinizma	D. Berljak	2
Speleološka oprema	J. Sekelj	3
Opasnosti u planini	M. Pleško	1
Alpinistička oprema	B. Šeparović	1
Živi svijet podzemlja	B. Jalžić	1
Orijentacija. Meteorologija	R. Čepelak	2
Natjecateljska orijentacija	Č. Gros i M. Žunić	5
Priprema i izvedba alpinističkog uspona	V. Mesarić	3
Specijalni način istraživanja i topografsko snimanje speleoloških objekata. Opasnosti u speleološkim objektima	M. Čepelak	3
Geologija	R. Čepelak	2
Spašavanje iz speleoloških objekata. Veza u podzemlju. Tehnika speleološkog istraživanja	B. Vrbek	3
Vodička organizacija	N. Aleksić	3
Prva pomoć. Osnove spašavanja. Gorska služba spašavanja	B. Aleraj	2

Od 19. do 21. 10. 1979. na rasporedu je bio praktični dio i polaganje praktičnog dijela posebnih predmeta za alpiniste i vodiče u Velikoj Paklenici, za speleologe u Cerovačkiim pećinama, a za orientaciste na području Medvednice.

Theoretski dijelovi ispita iz posebnih predmeta održani su 25—30. 10. 1979. u domu Planinarskog saveza Hrvatske u Zagrebu. Kandidati su morali obraditi zadatu temu na način kako bi je predavali u školi iz te specijalnosti.

Od 42 upisana, posebne predmete planinarskih specijalnosti završilo je 30 kandidata za instruktore.

U prosincu 1979. godine i u veljači 1980. godine održana su predavanja iz općih predmeta na Fakultetu za fizičku kulturu i u domu Planinarskog saveza Hrvatske.

Naziv predmeta	Predavač	Sati
Osnove psihologije sporta	S. Horga	9
Teorija treninga	Ž. Mataj	12
Osnove sportske medicine	G. Janković	9
Osnove kinezijologije	M. Mraković	9
Poznavanje čovjeka	S. Hajmer	12

Na tim predavanjima poklonjena je posebna pažnja području koje je usko povezano s navedenim planinarskim specijalnostima. Kandidati za instruktore upoznati su s vrlo korisnim znanjem iz općih predmeta, a tokom predavanja i profesori Fakulteta za fizičku kulturu pokazivali su zanimanje za neke momente iz tih specijalnosti gdje dolaze do izražaja sportski elementi.

Ispiti iz općih predmeta održani su u travnju 1980. godine.

Od 30 kandidata za instruktore i 12 predavača posebnih predmeta, koji su isto tako slušali opće predmete, položilo ih je 26, a trojica su upućeni na popravak. Rezultati po specijalnostima:

Specijalnost	Upisanih	Položili
Alpinizam	22	8
Speleologija	14	8
Orijentacija	9	4
Vodiči	9	6

Prvi instruktori Planinarskog saveza Zagreba postali su:

- za alpinizam: Edin Alikalfić, Darko Berljak, Željko Gobec, Vladimir Mesarić, Branko Ognančević, Branimir Predović, Branko Puzak, Branko Šeparović;
- za orijentaciju: Čedo Gross, Senka Jurković, Darko Sakar, Miroslav Žunić;
- za speleologiju: Vlado Božić, Marijan Čepelak, Radovan Čepelak, Robert Jagodić, Branko Jalžić, Damir Prelovec, Đuro Sekelj, Boris Vrbek;
- za vodiče: Nikola Aleksić, Josip Brestovac, Zdravko Ceraj, Željko Gobec, Darko Luš, Vlado Novak.

Na kraju treba spomenuti iskustva oko organizacije i izvedbe same škole. Pošto je to bila prva škola takve vrste, razumljivo je da je bilo nedostataka i grešaka. One koje su se odmah pokazale pokušalo se ispraviti još u toku samog školovanja, a neka pitanja treba riješiti prije početka slijedeće škole.

Iako su kriteriji za upis u školu pretpostavljali visoko predznanje kandidata o svojoj specijalnosti, unutar nekih primijećene su velike razlike u razini tog znanja. Glavni razlog je onaj zbog kojeg se i pristupilo organizaciji škole za instruktore, a to su nejednaki uvjeti, kvaliteta školovanja i odgoj u prošlosti po planinarskim društvima.

Isto tako veliko opterećenje za predavače i polaznike bilo je i dugo vremensko trajanje škole. Ubuduće sličnu školu treba održati bez prekida tj. u nekom planinarskom domu koji osigurava sve uvjete za nastavu u vremenu do sedam dana. To je i preduvjet ukoliko se organizira na republičkoj razini.

Jedan od zaključaka Nastavnog vijeća bio je da po završetku predavanja iz posebnog dijela predavači prilože svoje predavanje u pisanom obliku, te da se spajanjem svih te-

ma dobiju skripta iz te specijalnosti. Slijedeća škola trebala bi tako nešto osigurati prije svog početka.

Također treba nabaviti u dovoljnoj količini literaturu iz općih predmeta jer je pričinio velik finansijski teret ako je nabavljanju pojedinci.

O novoj kvaliteti koju je planinarskoj organizaciji dala prva škola za instruktore Planinarskog saveza Zagreba, treba reći da su kandidati za instruktore, skupivši se na jednom mjestu, imali priliku da se dobro upoznaju, da izmjene svoja iskustva, da prošire svoja znanja, posebno na području općih predmeta fizičke kulture, a svrhu i višu razinu tako shvaćenog školovanja pokazat će rezultat u stupnju ospozobljenosti generacija koje će oni odgajati.

Seminar o zaštiti prirode planina

Mr. ŽELJKO KAŠPAR

ZAGREB

Oko Zagreba nalaze se Medvednica i Samoborsko gorje, planine od neocjenjive vrijednosti ne samo s planinarskog nego i s rekreativnog gledišta. Danas im se urbanizacija opasno približila. Nastojanje oko njihove zaštite vrlo sporo postiže uspjehe. U takvoj atmosferi odlučio je Planinarski savez Zagreba da organizira seminar o zaštiti prirode za planinare. Seminar je ostvaren kao rezultat dugogodišnjeg rada Saveza na zaštiti prirode. U njemu već niz godina postoji Komisija za zaštitu prirode (na čelu joj je mr. Željko Kašpar), odakle je i potekla misao o sistematskom obučavanju i održavanju seminarova. Kako grad Zagreb imade u sastavu svojih društava gotovo polovinu planinarskog članstva u Republici, smatralo se da educiranje članstva valja započeti upravo u gradu Zagrebu.

Ovaj seminar je bio predviđen da se održi još prije dvije godine, ali je zbog objektivnih razloga morao biti odgodjen sve do ove godine. Izrađen je detaljan program rada seminara sa stručnim predavačima iz planinarskih krugova. Seminar je tako zamišljen — s obzirom na kvalitetu i nivo — da ga mogu pohađati sudionici raznih obrazovanja, što je zapravo i svrha zamišljene edukacije na tom planu. Pravovremeno su odaslati raspisi i propozicije svim planinarskim društvima i određeni kriteriji za sudjelovanje u seminaru. Kriteriji su bili slijedeći:

— završena planinarska škola u društvu ili PSZ-a, vodička škola, alpinistička škola, speleološka i ostale slične škole

— članstvo u planinarskoj organizaciji najmanje pet godina

— članovi mlađe i srednje generacije (od 18 do 40 godina)

— afinitet prema zaštiti prirode i aktivnost na tom području (procelnici sekcija i sl.).

Petnaestak planinarskih društava u gradu Zagrebu poslalo je na seminar 40 sudionika, prilično heterogenog sastava što se tiče obrazovanja, tako da se u tom pogledu i nastava morala prilagoditi. Izvršni odbor planinarskih društava s krajnjom ozbiljnošću pristupili su selekciji članstva za seminar, što je bilo vrlo važno s obzirom što je to bio prvi seminar takve naravi ne samo u našem gradu, nego i Republici.

Seminar je održan od 21. do 23. ožujka 1980. godine u društvenom domu PSH. Organizator i voditelj seminara bio je mr. Željko Kašpar. Predavači su bili planinari-specijalisti za pojedina područja: ing. Marijan Cepelak, dr Ignac Munjko, ing. Vlado Božić i mr. Željko Kašpar. Seminar je obuhvaćao slijedeće predmete: zaštitu prirode, zaštitu prirode planina, floru i faunu planina te njenu zaštitu, zaštitu speleoloških objekata, postanak planina i krša i njegovu zaštitu, zaštitu voda, te prikaz zaštićenih područja u Jugoslaviji. Nastava je obilovala ne samo tekstualnim podacima nego i prikazom oko 600 dijapositiva.

Otvorenje seminara 21. ožujka 1980. godine izvršio je, u otuznlosti predsjednika, Jakša Kopić, potpredsjednik PSZ, a u ime PSH sudionike je pozdravio predsjednik Božo Skerl.

Seminar su svi sudionici redovito pohađali i s velikim interesom pratili nastavu, tako da je rezultat ispita bio više nego zadovoljavajući. Svi koji su položili ispit dobili su diplome i naziv »čuvare prirode planina«, kao i posebnu značku.

Ovaj seminar je dokaz da treba i dalje nastaviti sa započetim radom na edukaciji planinarskog članstva. Nažalost, iz tehničkih razloga broj polaznika bio je ograničen, no predvideno je ponovo održavanje takvog seminara početkom 1981. godine u Zagrebu.

Seminar o zaštiti prirode

Foto: D. Mihaljević

Seminar je rezultat dugogodišnjeg zalaganja i sistematskog rada na zaštiti prirode u Planinarskom savezu Zagreba i Republike. Programom rada zacrtano je u petogodišnjem razdoblju da PSZ i dalje na ovaj način educira kadar zagrebačkih planinarskih društava, a za planinarske aktiviste drugih regija u Republici da nastavu organizira PSH.

Na kraju treba spomenuti da svrha seminara nije bila samo opća edukacija planinara na zaštiti prirode planina, već su polaznici predviđeni da aktivno sudjeluju u planinarskim društvima, raznim planinarskim foru-

mima grada i Republike za zaštitu prirode planina, u drugim društvenim organima i organizacijama, društveno-političkim organizacijama, kao i da sudjeluju u svim akcijama cjelokupne naše društvene zajednice na zaštiti prirode. Samo na taj način moći ćemo ostvariti ideje zaštite naših planina kojima smo posvetili svoje postojanje i aktivnost.

Ne smijemo nikada zaboraviti ljubav prema planini kao i zamisao koju su nam zacrtali i predali u ostavštinu naši prvi pioniri planinarstva i zaštite prirode. Moramo ibti čvrsti i nepokolebivi kako bismo ove ideje mogli obraniti u jeku naleta civilizacije.

Brzina izvođenja speleoloških akcija

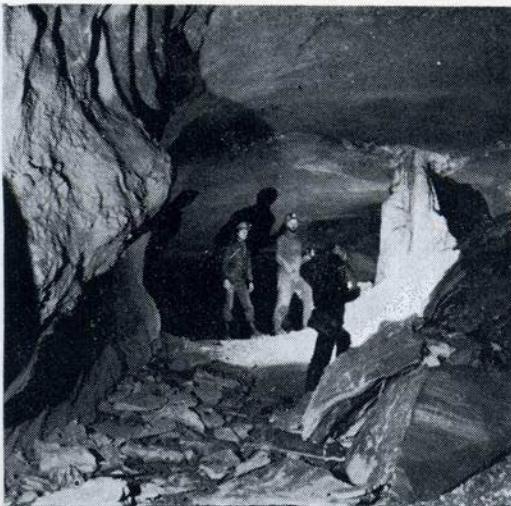
Ing. MLADEN GARAŠIĆ

ZAGREB

Trebaju li pri speleološkim akcijama vrijeme i brzina biti najpresudniji faktori u ocjeњivanju rada? Takvo i slična pitanja nameću nam se u posljednje doba sve češće, a uzrokovana su »novim valom« sportsko-naučecateljskog shvaćanja speleologije.

Istražimo li subjektivne razloge svakog pojedinca zbog kojih se bavi planinarstvom, alpinizmom ili speleologijom, bit ćemo u prvi mah iznenadeni mnoštvom različitih odgovora (no, oni su u srži vrlo slični). Jedan od razloga će svakako biti — rekreacija.

Nezamislivo je u naše doba, koje je puno gradskih vreva i gužvi, ostvariti svoje poslovne i druge zadatke i obaveze, bez povremenih rekreacijskih pothvata koji nas nadajuju i oplemenjuju. Stoga ljudi i odlaze u planine, šume, spilje, u prirodu. Takvi trenuci ne bi trebali biti opterećeni **vremenskim** ograničenjima, kojima smo inače podložni u gradovima, na radnim mjestima, gdje stalno žurimo, »trčimo« i »letimo«. Modernu nervozu treba liječiti određenim načinima opuštanja. Upravo zbog tih subjektivnih raz-

Mala speleološka ekipa u akciji

Foto: Ing. M. Garašić

loga ne smijemo upropastiti rekreacijsku korisnost speleoloških akcija. One ne smiju biti zamišljene kao utrivanje »tko će prije, taj je bolji«, jer se pri tome gubi onaj iskonski i prvi poriv zbog kojeg smo se i počeli baviti speleologijom (amaterskom planinarskom, op. a.).

U posljednje doba neki mlađi speleolozi, osobito u Hrvatskoj i Sloveniji, uz podršku pojedinih starijih kolega »ekstremista«, vole se eksponirati u speleološkim krugovima rezultatima speleoloških istraživanja u kojima primarnu vrijednost pridaju — **vremenu**. Oni za svoje opravdanje pronalaze »popularne« rečenice, npr.: Pa tako se radi u svim kulturnim zemljama..., ili: Speleologija je sport, itd. Izrečene ili napisane one mogu u budućnosti imati i nekorisne posljedice. Nai-m, ako se brzina uzima kao najvažniji i primarni donosilac »poena« u ocjenjivanju vrijednosti speleoloških akcija, opasnosti, a s time i broj nesreća će se povećati. Do sada smo bili ponosni pri isticanju činjenice da smo u Hrvatskoj (za razliku od npr. Slovenije, Francuske ili Italije) rekognoscirali i istražili nekoliko tisuća speleoloških objekata i da pritom nije zabilježena niti jedna smrtna nesreća hrvatskih speleologa, u preko 80 godina aktivne speleološke djelatnosti (1924. god. smrtno su stradala dva talijanska speleologa pri istraživanju ponora kod Rašpora u Istri; do sada je zabilježeno desetak ranjanja; op. a.). Pojedinci bi se trebali zapitati kako je to moguće. Odgovor: akcije su bile dobro pripremljene i nisu imale za cilj što brže istražiti objekte, već što temeljiti. Brojnost ekipe nije bila važna toliko koliko danas ističu pojedini autori članaka. U brzini se smanjuje mogućnost opažanja, ne primjećuju se greške na opremi ili u tehnici, a

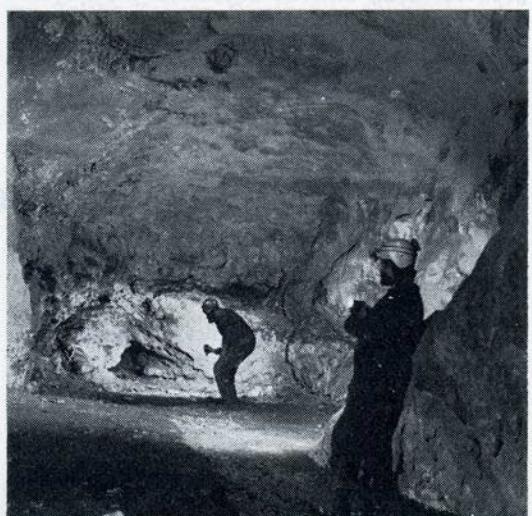
malobrojna ekipa koji puta nije u stanju sagledati i uočiti sve opasnosti koje joj prije-te.

Danas uslijed poboljšanja i usavršenja speleološke opreme akcije mogu biti izvedene na tri različita načina:

a) **male ekipe** sastavljene od 2 (?) odnosno 3 člana, koji s malo opreme za kratko vrijeme mogu istražiti ili posjetiti duboke ili dugačke objekte. No, kompleksnija istraživanja se ne mogu izvršiti za kratko vrijeme.

b) **srednje ekipe** sa 4 do 8 članova, sposobne su za sva moguća speleološka istraživanja, ali tim je boravak pod zemljom duži, što je razumljivo zbog veće težine transportiranog materijala i većeg broja sudionika akcije.

c) **velike ekipe (ekspedicije)** sastavljene od 8 ili više članova. Takve ekipe duže vremena sudjeluju u akciji, broj potencijalnih opasnosti se relativno smanjuje prema broju sudionika, a u slučaju nesreće imaju veće šanse za uspješnu akciju spašavanja. Mogu biti podijeljene u više malih ili većih ekipa zavisno od karaktera objekta i vrste istraživanja. Zbog brojnosti i raznolikog sastava, ekipe mogu izvršiti sva moguća istraživanja (geološka, biološka, arheološka, paleontološka, meteorološka, kemijska, topografska snimanja, fotografiranja itd.) odnosno poslove koji se od njih očekuju.

Mala ekipa u Konjevića spilji (Lika)

Foto: Ing. M. Garašić

Veća speleološka ekipa u akciji

Foto: Ing. M. Garašić

Napomena: govori se o jednako iskusnim speleolozima u svakoj od navedene tri vrste speleološke ekipe.

Svaki od ovih načina sastavljanja speleoloških ekipa ima dobre i loše strane, zavisno o tome što se traži i zahtijeva od pojedine speleološke akcije. Ako smo krenuli u speleološku akciju radi rekreativne (kasnije i iz nekih istraživačkih i drugih pobuda), bilo bi korisno da se što više ljudi spusti ili pode u neki speleološki objekt. U interesu je svake nacije, a takvo je stanje i u hrvatskoj planinarskoj organizaciji, da se speleološka aktivnost omasovi i da što veći broj ljudi bude sposoban za različite speleološke akcije (»u velikom broju članova, nađe se nekoliko odličnih«).

No, ako se već odlučimo da većem broju speleologa omogućimo da istovremeno prisustvuju nekoj akciji, valja znati da će ona trajati znatno duže nego ako neki objekt posjeti npr. tročlana ekipa. S druge strane, svakome je jasno da ekipa sastavljena od sedam ili osam iskusnih speleologa može učiniti mnogo više nego ekipa sastavljena od tri isto tako iskusna speleologa. Ali žurba se upliće i u naše planinarsko-rekreativne aktivnosti, pa se neki orijentiraju samo na male eklpe. Ako se radi o nekom posebno komplikiranom i velikom objektu, višečlana ekipa će ga bolje i brže istražiti nego mala ekipa, koja će biti jedino brža pri spuštanju, penjanju i transportu materijala. Zato se velike eklpe podijele u manje, koje su efikasnije na takvim mjestima u objektu, a kasnije opet rade zajedno svi skupa.

Male eklpe su odlične prilikom istraživanja jama dubine do 200—300 m i kraćih hori-

zontalnih objekata. Takve eklpe vrše prospektorsku djelatnost, a trebale bi služiti kao nadopuna ili dio velikih ekipa.

Mogli bismo zaključiti da su jedanako potrebne i korisne i velike i male speleološke eklpe, ali da mjerilo njihovog rada u podzemlju nikako ne mogu biti vrijeme i brzina. Izbor eklpe ovisit će o karakteru objekta, o raspoloživom ljudskom potencijalu, tj. sposobnosti speleologa, o vrsti istraživanja itd.

U posljednje doba neki članovi »malobrojnih« eklipa na neki način omalovažavaju vrijednosti »višečlanih« eklipa s time da se samo ističe broj ljudi u akciji i utrošeno vrijeme. Neka čitaoci »Naših planina« sami očijene je li manje vrijedna akcija kada se 16 ljudi spusti, istraži i podigne iz jame za 48 sati, od akcije kada tročlana ekipa to učini za 4 sata (bez snimanja i mjerjenja) u istom objektu. Napomenimo i to da 16 speleologa u svakom slučaju ima više mogućnosti za raznovrsna istraživanja, nego li tročlana ekipa. Radi se o jednakom »stručnim« speleoložima.

Teže je organizirati i voditi veće eklpe nego male, a to znači da je i obaveza i odgovornost voditelja eklpe veća. Budući da sam bio član mnogih malih eklipa (i jurišnih eklipa), a vodio sam i velike eklpe u speleološke akcije, iskustvom sam stekao mišljenje da speleoloz moraju iskusiti rad i organizaciju kako u velikim eklipama, tako kasnije i u radu pojedine male eklpe. Na taj način bit će upoznati s dobrim i lošim stranama takvih eklipa. Ne zaboravimo staru izreku: »Festina lente« (Žuri se polako) i ostavimo ocjenjivanja vrijednosti eklpe onima koji dolaze poslije nas u speleološke objekte. Vrijeme prolazi, a rad ostaje!

Speleologija

NAJVEĆI SPELEOLOŠKI OBJEKTI U SR HRVATSKOJ

NAJDUŽI OBJEKTI

1. Jopiceva spilja	Krnjak, Brebornica, Kordun	6312 m
2. Spilja Veternica	Medvednica, Zagreb	5994 m
3. Donja Cerovacka spilja	Gračac, Lika	2405 m
4. Spilja Kočluša	Civijane, Dalmacija	1885 m
5. Ponor Vele vode	Crni Lug, Gorski kotar	1495 m
6. Kaverna u tunelu Učka	Veprinac, Učka	1289 m
7. Gornja Cerovacka spilja	Vukovići, izvor Cetine	1232 m
8. Rudeliceva spilja	Gračac, Lika	1252 m
9. Mijatova jama	Mateško selo, Kordun	1204 m
10. Gospodска spilja	Cetinice, izvor Cetine	1135 m
11. Bezdanjača pod Vatinovcem ili Horvatova spilja	Vrhovine, Lika	1176 m
12. Spilja Medvednica	Ogulin	1173 m
13. Ponor kod Rašpora	Rašpor, Istra	1105 m
14. Spilja Tamnica	Potok, Tounj, Kordun	1093 m
15. Mandelaja	Ostarije, Kordun	1040 m
16. Spilja Hajdova hiža	Drgomaj, Delnice, G. kotar	1023 m

NAJDUBLJI OBJEKTI

1. Ponor na Bunovcu	Raduč, Velebit	534 m
2. Jama kod lugarnice na Biokovu	Ladena, Biokovo	520 m
3. Crveno jezero	Imotski, Dalmacija	518 m
4. Ponor kod Rašpora	Rašpor, Istra	365 m
5. Jama Podgracišće II	Pražnica, otok Brač	363 m
6. Jama Balinka	Plaški, Lika	328 m
7. Ponor kod Klanje	Klana, Rijeka	320 m
8. Jama Puhaljka	Medak, Velebit	318 m
9. Jama kod Matešić stana	Pučišća, otok Brač	285 m
10. Mala (Crna) Kiceljeva jama	Skrad, Gorski kotar	265 m

U popisu su uneseni podaci za spilje duže od tisuću metara i jame dublje od 250 metara. Stanje zaključno s datumom 1. 8. 1980. god. Otkriveno je još nekoliko dugih i dubokih speleoloških objekata

koji bi prema svojim dimenzijama trebali biti uvršteni u popis, ali oni nisu još u potpunosti topografski snimljeni.

Mladen Garašić, dipl. ing. geol.

• **Spilja Tamnica na Kordunu.** Članovi SO JNA »Sutjeska« iz Zagreba nekoliko su puta tokom travnja, svibnja, lipnja i srpnja 1980. god. istraživali spiljske kanale u već prije poznatoj spilji Tamnici, kod sela Potoka na Kordunu. Koristeći ronilačka odijela s vodug i mokrog tipa, oni su uspjeli proći kroz niske kanale s vodenim tokom, za koje se prije smatralo da završavaju sifonskim jezerima. Time je opet potvrđena činjenica da neki speleološki objekti, koji su prije bili »istraženi do kraja«, uz pomoć modernije opreme i tehniku mogu biti »produženi« i za nekoliko stotina metara, pa čak i za kilometre. Novoistraženi kanali u spilji Tamnici su pretežno uz vodenim tok (ocjene teškoče IV do VI), ali na nekoliko mjesto pronađeni su i »suhi« kanali i veće dvorane sa zanimljivim sigastim tvorevinama. Istraženo je i topografski snimljeno preko 400 metara novih kanala, tako da je dužina spilje Tamnice, za sada, preko tisuću metara. Ponovno su snimljeni i ulazni dijelovi spilje, ali preciznijim metodama i instrumentima. Speleolozi iz SO »Sutjeska« smatraju da će istraživanja još nastaviti, no uslijed opasnosti od povrijeđenja vodostaja u spilji, to ovisi od vremenskih prilika. U istraživanjima novih vodenih ka-

nala u spilji Tamnici sudjelovali su speleolozi Mladen Garašić, Žarko Supićić, Damir Tortić, Miroslav Ivanuš, Sandro Klancir, Krešimir Humski, Tomislav Marinčić, Žarko Stegmayer, Maja Kutnjak, Jadranka Pezić, Marijan Tortić, Petronije Karaklajić, Mladen Šeban i Boris Mudri. Prva istraživanja spilje Tamnice ostvarili su speleolozi iz SO »Velebita« 2. 9. i 16. listopada 1966. godine. Tada su spilju snimili topografski Mladen Garašić i Marijan Cepelak, a pri mjerjenju su pomagali Slavko Vrkljan i Branko Jalžić. Dužina je iznosila 607 metara. U posljednje vrijeme speleolozi iz SO »Sutjeska« često koriste tehniku kretanja s ronilačkim odijelima, jer su prolazi kroz spiljske kanale, ispunjene vodom, »njajperspektivniji«, ali i najopasniji za istraživanja. Pri tome su postignuti i zavidni rezultati. (Mladen Garašić)

• **Speleološki odsjek PD »Mosor«** je 27. 6. 1980. g. u suradnji sa Francuskim institutom u Splitu organizirao projekciju tri 16 mm filma francuske produkcije: Cirkulacija vode u kršu (22 minute), Podzemni život u kršu (30) i Spilja Hortus (30). Sva tri filma su izvanredan i veoma zanimljivi način obradena, a karakterizira ih stručni pristup temama. Poseb-

no je interesantan film »Podzemni život u kršu«, koji je dijelom sniman u jednoj podzemnoj laboratoriji u Francuskoj, a dijelom na terenu. Opraduje živi svijet francuskog krša, ali što je najzanimljivije, prikazuje i sve faze razvoja čovječe ribice (proteus anginus) prenesene iz naše zemlje. Treći je film više vezan za paleontološka i antropološka istraživanja nego za speleologiju. Naime, na temelju iskopina kostiju i polenske analize rekonstruiran je cijelokupan biljni i životinjski svijet jedne pokrajine na jugu Francuske. Kako ovo nije prva projekcija filmova planinarske tematike, nadamo se da će se suradnja s Francuskim institutom i dalje nastaviti. (Nenad Šaljić)

• **Akcija Podledenica 80.** Iako je Jabukovac u blizini najposjećenijeg vrha Mosora, gdje se nalazi Vickov stup, posjećuju ga samo najodvražniji planinari. Nalazi se sa sjeverne strane hrpta središnjeg Mosora, u središtu najdivljijeg i najljubćeg krškog predjela u Dalmaciji, što obiluje brojnim vrtačama i škrapanama, krijući u sebi mnoštvo speleoloških objekata. Pogled na njega izaziva strahopštovanje. Neki od tih objekata poznati su speleolozima. Jedan od njih je i jama Podledenica

smještena u dubokim vrtačama podno Jabukovca. U ljetu god. 1973. zajedno sa francuskim speleoložima grupe »Feros« iz Nancija, pokušali smo dohvatiti dno i tom prilikom došli do dubine od 130 m. Procijenili smo dubinu na oko 200 m, ali tada još nismo posjedovali dovoljno opreme. Koncem 1979. godine nabavljena je nova oprema, pa smo u sklopu priprema za tu akciju posjetili jamu Velika Gajna (-160 m) i Javoršku II (-60 m + ?) na Mosoru, te jamu Golubinku (-115 m) u Dicmu. Kako je objekt pričično udaljen, predviđjeli smo jedan dan za transport opreme do ulaza u jamu. Nakon dužeg odmora izradujemo sidrište i transportiramo opremu na kosu polici, koja se nalazi na 40 m dubine. U jami je svega +4 stupnja C, neuobičajeno niska temperatura za ovo doba godine, što posjepšuje i nastaga od 2 m snijega na polici. Postavljamo gelen-der i pravimo sidrište na polici. Za spust niz glavnu vertikalnu koristimo se s dva užeta od 200 m. Komuniciranje je uz pomoć voki-toki stаницa. Međutim, da bi to bilo efikasno, morali smo spustiti do dna objekta i jednozilni kabel, koji je služio kao usmjereni radio valova. Vertikalni kanal ima oblik bunara, koji se prema dnu proširuje. Stijene jame su kompakte, a niz njih cijedi se obilato voda. Od prve police do dna objekta proteže se vertikala od 145 m. Na dnu objekta je ravno šljunkovito dno i dvorana dimenzija 30x15 m. U krajnjem dijelu dvorane su nanosi blata i zemlje, što ih voda donosi sa sobom. Ukupna dubina objekta iznosi — 185 m. U istraživanju je sudjelovalo 8 članova SO PD »Mosor«: Jasmina Popov, Miran Pogačar, Enver Strklević, Gordan Salinović, Miliivoj Culic, Radovan Matijek, snimatelj Nebojša Šaljić i voda istraživanja Goran Gabrić. Podledenice je sada najdublje istraženi vrtikalni speleološki objekt na Mosoru. O pripremama i istraživanju jame »Podledenice« snimljen je 20-minutni, 8 mm film, koji će biti iskoristen za propagandu speleologije i u nastavne svrhe. (Goran Gabrić)

• U najdubljem speleološkom objektu svijeta Zagrebački speleolog Mladen Garašić, na poziv francuskog speleologa iz Lyona i švicarskih iz Geneve, krajem mjeseca srpnja 1980. godine posjetio je speleološki sistem Reseau Jean Bernard. Do tog istraživanja taj objekt je imao visinsku razliku 1298 metara i bio je na drugom mjestu u svijetu. Jama Jean Bernard se nalazi u Savojskim Alpama, oko 3 sata hoda od mjesta Samoens u Francuskoj, a oko 40 km od Zeneve. Imala 5 ulaza od kojih se najviši nalazi na nadmorskoj visini 2150 m. Sedmočlana ekipa koju je vodio B. Lips iz speleološkog kluba Vulcan iz Lyona, u kojoj je po red Švicarskih i našeg speleologa, bio i poznati svjetski »solist« Patrik Penezić, u 84 sata boravka

pod zemljom uspjela je proći preko 11 km kanala. Trojica speleologa je tom prilikom uspjelo preproniti završni sifon i proći preko 400 metara novih kanala. Usljed nedostatka vremena i opreme, istraživanje nije završeno, a dosegнутa dubina iznosi 1402 metra, što je svjetski rekord. Naš speleolog ovom prilikom je dosegao dubinu od preko 1200 metara, što je svojevrstan rekord. U tri i pol dana provedena pod zemljom, speleolozi su spavali jednom i to u bivaku na 841. metru dubine. Naporno istraživanje, kao i transporat materijala izmoriли su speleologe, tako da je svaki član prosječno izgubio oko 2,5 kg vlastite težine. Svojevremeno su članovi SO PD JNA »Sutjeska« predlagali Komisiji za speleologiju PSH da organizira saveznu speleološku ekspediciju u Jean Bernard, ali je zaključak bio da se u tom objektu nema više što istražiti. No, eto, nikad se ne može biti siguran koji je speleološki objekt najdublji. Hrvatska planinarska speleologija može biti ponosna da su njeni članovi sudjelovali u jednom potvrdili svjetskih razmjeru i da je konačno predena magična brojka — 1000 metara. U budućnosti će sigurno biti i više ovakvih akcija.

• SO PD JNA »Sutjeska« u 1979. U Zagrebu je 20. siječnja 1979. godine održana II redovna izborna Godišnja skupština odsjeka. U novo rukovodstvo su izabrani: Tihomir Jukica — pročelnik, Tomislav Marinčić — tajnik, Branko Zgonjanin — oružar (ekonom), Dora Bošnjaković — blagajnik i Mladen Šeban — arhivar. Nakon odlaska Jukice na odslušenje vojnog roka vršilač dužnosti pročelnika bio je Kruncoslav Hornung. Odsjek je tokom 1979. godine imao 41 člana, od toga 27 muških i 14 ženskih. Održano je 49 redovnih radnih sastanaka, s prosječno 11 prisutnih članova. Izvršeno je ukupno 49 različitih akcija (među kojima treba istaknuti 6 istraživačkih akcija i 21 akciju posjeta u 28 speleoloških objekata). Pored toga članovi su sudjelovali na 13 planinarskih izleta i 5 većih planinarskih tura i na jednoj ekspediciji. Priredena su 2 predavanja sa speleološkom tematikom, a u okviru Sajma cvijeća '79 Odsjek je održao izložbu speleološke opreme. Članovi su imali i izložbu fotografija u Zagrebu, koja je trajala oko dva mjeseca. Stampani su prigodni amblemi za speleološku ekspediciju »Rokina bezdana '79«, kao i naljepnice i speleološke majice. Postoji i žig o akciji »Rokina bezdana '79« koju je organizirao SO »Sutjeska«, a na kojoj je sudjelovalo 34 speleologa iz 9 speleoloških odsjeka i društava. Ta akcija bila je u 1979. najveće zborište jugoslavenskih speleologa. Naši članovi redovito pišu u »Našim planinama« i »Speleologu«, a tokom 1979. godine nekoliko puta su bile opisane akcije Odsjeka u sredstvima javnog informiranja: na Radio Zagrebu bile su 4 emisije, a u TV

emisiji »Nedjeljno popodne« 21. 10. 1979. god. prikazan je film koji su naši članovi snimili prilikom akcije u Rokinoj bezdani. Konkretnije su potrebe za reabilitaciju Speleološke transverzale Hrvatske. Tokom 1979. odsjek je nabavio 200 metara statičkih speleoloških užeta, 3 kompletna ronilačka odjela s priborom, 20 metara dinamičkog užeta, speleološki šljem s piezo instalacijom i acetilenском svjetiljkom, kladiće, borer garnituru s pločicama i spitovima, optički klinometar i kompas »Suunto«, mjernu traku, gibbsove penjalice, Petzi stezaljke »Shunt«, »Bloquer« i spuštaljcu »Descendeur«, stremene i neke sitnice. Za veće akcije na upotrebu smo dobili 8 radio primopredajnika i 4 induktorska telefona, 10 vreća za spavanje i 3 šatora od TSC u Zagrebu. Od značajnijih speleoloških objekata koje su članovi istražili i topografski snimili treba spomenuti Rokinu bezdanu, Čirinu jamu, Uzelčevu golubnjaču i Mandiću pećinu. Prvo ronjenje u speleološkom objektu treba istaći. Struktura članstva u 1979: 19 speleologa suradnika, 19 speleologa pripravnika, 2 speleologa, 1 speleolog instruktur, 1 gorski spašavalac, 2 alpinistička pripravnika, 2 ronjaca. Sposobnost za službu spašavanja u speleološkim objektima bilo je 11. Tokom godine petorica članova bili su na odsluženju vojnog roka. (Mladen Garašić)

• Osmi međunarodni speleološki kongres 1981. U vremenu od 18. do 24. srpnja 1981. godine u Bowling Greenu, u saveznoj državi Kentucky, SAD, održat će se VIII međunarodni speleološki kongres, koji se prema UIS (Međunarodnoj speleološkoj uniji) održava svake četvrtve godine u drugoj zemlji. Sjetimo se da je IV kongres održan u Postojni 1965. godine. To je bilo izuzetno priznanje našoj speleološkoj organizaciji i aktivnosti. VIII kongres održat će se u blizoj okolini najvećeg spiljskog sistema na svijetu koji je dugačak preko 431 km (!), tako da se očekuje i posjet nekim dijelovima tog »speleološkog Everesta«. Bilo bi vrlo korisno da što veći broj naših planinara speleologa sudjeluje na tom kongresu jer bismo na taj način razmijenili iskustva s mnogim speleoložima iz svih krajeva svijeta. Adresa za prijave i informacije: Eight International Congress of Speleology Dept. of Geography & Geology, Western Kentucky University, Bowling Green, Kentucky 42101, USA. (Mladen Garašić)

• Najduža spilja na svijetu. Nedavno je objavljen podatak da je pronađena prirodna povezanost između Flint Mamoth Cave Systema i Proctor Cave u SAD, savezna država Kentucky. Time što je grupa američkih speleologa uspjela proći kroz spiljski kanal dugačak oko 280 metara, koji je mjestimice širok do 30 metara, a ispunjen je vodom,

ukupna dužina svih do sada istraženih i topografski snimljenih kanala u ovom najvećem spiljskom sistemu na svijetu, iznosi čak 341.320 metara (341 km !). Navedimo i podatak da se spilje u Flint Mammoth sistemu istražuju već preko 180 godina, te da je ovo peti »spoj« koji su speleolozi

uspjeli pronaći i istražiti. Uslijed povoljnih geoloških i hidrogeoloških uvjeta predviđa se da će dužina ovog spiljskog sistema uskoro biti još veća. (Mladen Garašić)

• **Ledena pećina** u Solunskoj glavi (2540 m). U zagrebačkom

dnevniku »Vjesnik« od 26. 7. 1980. izlaša je na cijeloj stranici reportaža o speleološkoj akciji pod vrhom makedonske planine Jakupice. Članovi skopskog PD »Peonia« spustili su se u jamu duboku 450 m pod vodstvom Ivana Žeževskog. Pronašli su ledene sige i jednu dvoranu veliku kao nogometno igralište.

Prvenstveni usponi

SMJER »PAHULJICA« U VELIKOM TRESKAČU NA TRESKAVICI

Prvi penjali Branimir Maltarić i Muhamed Sišić 17. 8. 1980. godine.

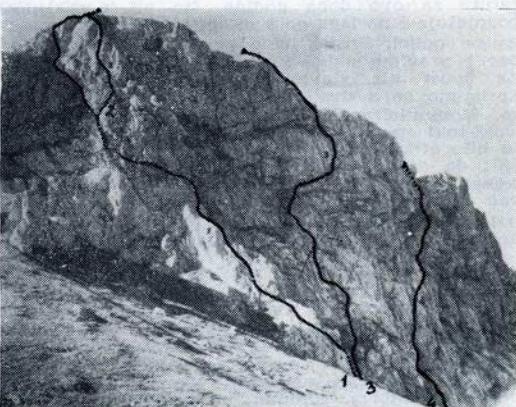
Pristup. Iz planinarskog doma na Kozijoj luci markiranim putem preko Spasovače do sedla Veliko Vratlo, odakle lovačkim putem pod stijenu, 2 sata hoda, ili automobilom iz Sarajeva do Gvozognog polja odakle 1 sat pod stijenu.

Opis. Ulaz je nekoliko metara desno od ulaza u smjer »Lijevi brid V. Treskača« (NP 1-2, 1970, str. 63-64). Zljebom preko kratkog skoka (III) i prave gore, a zatim nekoliko dužina po širokom siparištu blago desno u razvedenom stijenu (II). Preko malog skoka desno gore na greben (III). Tri metra pravo gore grebenom do duboke, udobne pećine (osiguravalište). Kroz gornje okno pećine izazi na lijevu stranu i dalje pravo gore razvedenom stijenom (-IV) do nove pećine. Ulaz je djelomično sakriven odlomom (osiguravalište). Dalje prevjesnim detaljem 4 m pravo gore (IV) i još 20 m eksponiranom stijenom (IV) do travnate police. S police 3 m pravo gore (IV) na narednu široku pollicu kojom 30 m desno (II). Dalje desno do pod zajedu (III). Razlomljenom zajedom preko dva prevjesna detalja (IV) na policu. S police grebenom dvije dužine na vrh (-IV, III).

Ocjena. Težina III, detalji IV. Visina 250 metara. Vrijeme penjanja 2 sata.

Silazak. S vrha lijevo 10 minuta, a zatim travnatim padinama pod stijenu i dalje kao u pristupu.

Pripremio Branimir Maltarić

Veliki Treskač (1969 m) na Treskavici: 1 — Lijevi brid V. Treskača, 2 — Varijanta »20 godina«, 3 — »Pahuljica«, 4 — Centralni smjer (foto: B. Maltarić)

»PRVI ŽLJEB« U KRVAVIM BRDIMA NA BIOČU

Prvi penjali B. Maltarić, M. Sišić i A. Vatrenjak 10. 3. 1976. godine.

Pristup. Iz katuna u dolini Smrekovcu (1800 m) prema početku barijere Krvavih brda gdje je laže uočljiv žljeb, 1 sat hoda.

Opis. Žljeb je u dnu širok i položen. Nagibi se kreću od 30° do 45° . Pri izlazu se sužuje i završava se četrimetarskim vertikalnim skokom.

Ocjena. Prosječni nagib 40° , dalje 75° . Visina 150 m. Vrijeme penjanja 1 sat.

PRECENJE GREBENA BIOČKE GREDE — VELIKI VITAO

Prvi penjali B. Maltarić, M. Sišić i A. Vatrenjak 10. 3. 1976. godine.

Pristup. Prvi penjači su grebenom Krvavih brda došli do kote 2279 u Biočkim gredama.

Opis. S vrha spustili se izrazitim grebenom prema sedlu što ga tvore Biočke grede i Veliki Vitao. Nagib je 40° , detalji i skokovi 65° . Sedlo je na 2100 m. Sa sedla razvedenom južnom stranom Velikog Vitla na sam vrh Bioča (2393 m).

Ocjena. Prosječni nagib 35° , detalji 65° . Visina 473 m (silaz i uspon). Vrijeme penjanja oko 2 sata.

Silazak. Divan skijaški spust sa sedla istočnim padinama Velikog Vitla u dolinu Smrekovac.

Napomena. Ovo je vjerojatno prvi zimski uspon na Veliki Vitao, najviši vrh Bioča. Ukoliko neko raspolaže drugačijim podatkom, molimo da nam javi.

Pripremio Branimir Maltarić

1 — »Prvi žljeb«
2 — Precenje grebena Biočke grede — Veliki Vitao

Orijentacijski sport

• **Orijentacijsko prvenstvo PSH.** Republičko orijentacijsko natjecanje PSH održano je 29. lipnja u Gorskom kotaru sa startom i ciljem na legendarnoj Matić-poiljanu. U muškoj kategoriji sudjelovalo je 12 ekipa iz 6 planinarskih društava, a u ženskoj 9 ekipa iz 5 planinarskih društava. Za mušku kategoriju staza je bila dugačka 9,5 km zračne linije s ukupno 460 m uspona na stazi, a za žensku 4,7 km, sa 160 m uspona. Za obje kategorije bile su pripremljene posebne topografske karte mjerila 1:10.000. Natjecateljske staze trasirao je Cedo Gros, predsjednik Komisije za orijentaciju PSH. Plasman u muškoj kategoriji je slijedeći: 1. PD »Sutjeska« Zagreb u sastavu Milića Džekulić, Vlado Jovanović i Radoslav Filipović; 2. PD »Sljeme« Zagreb u sastavu Marijan Zunić, Josip Puljko i Fred Židan; 3. PD »Ravna gora« Varaždin u sastavu Ivica i Martin Plantak i Velimir Kežić; 4. PD »Zagreb matica« i 5. PD »Vihor« Zagreb. U ženskoj kategoriji: 1. PD »Vihor« Zagreb u sastavu Katarina Tušek, Vera Milet i Marija Cvelbar; 2. PD »Sljeme« u sastavu Senka Jurković Gros, Mirjana Karša i Ljubica Blagus; 3. PD »Sljeme« u sastavu Mira Petrušić, Višnja Venetić i Jadranka Perica; 4. PD »Sljeme« 4.; 5. PD »Sutjeska« 1. Tri propovlaširane ekipe kao i članovi ekipa u obje kategorije pri-

mili su posebne medalje, koje im je na završnoj svečanosti uručio predsjednik PSH Božidar Škerl. (N. A.)

• **Orijentacijsko natjecanje »Vugrovec 80«** održano je u nedjelju 1. lipnja, u organizaciji PD »Sljeme« Zagreb, u pet kategorija, a sudjelovalo su članovi planinarskih društava iz Zagreba, Rijeke, Varaždina, Križevaca i Ljubljane. Po prvi put organizirano je natjecanje štafeta, svaka s tri člana. Velik broj natjecatelja sudjelovao je i u rekreativnoj kategoriji, za koju je bila postavljena lagana staza. Plasman u Stafetnoj kategoriji: 1. PD »Ravna Gora« Varaždin u sastavu Smerke, Plantak i Spahija; 2. PD »Sljeme« u sastavu Engbretnsen, Gros, M. Žunić; 3. PD »Sljeme« u sastavu Skukan, Puljko, Židan. Muška kategorija: 1. PD »Vihor« Zagreb u sastavu Breštovec, Gobec, Javorški; 2. PD »Nikola Tesla« Zagreb, u sastavu Hitrec, Štih, Sarajčić; 3. PD »PTT« Ljubljana u sastavu Dobnik, Logar, Dukić. Ženska kategorija: 1. PD »Sutjeska« Zagreb, u sastavu Bađić, Pajić, Radosavljević; 2. PD »PTT« Ljubljana u sastavu V. i M. Dolenc, Koci; 3. PD »PTT« u sastavu M. i A. Osterman, Vokal. Pionirska kategorija: 1. PD »Tuhobić« Rijeka, u sastavu Tumara, Troha, Vilheim; 2. PD »Tuhobić« u sastavu Ivanković, Kapović, Cerovina; 3. PD »Sljeme« Sestि-

ne, u sastavu Sedinić, Svec, Božić. (N. A.)

• **Naši orijentaciisti u Svedskoj.** Na poziv Svedskog orijentacijskog saveza i organizatora natjecanja, troje istaknutih orijentaciista iz SRH sudjelovalo je od 21. do 26. srpnja na internacionalnom orijentacijskom natjecanju »O-Ringen« u blizini Uppsale u Svedskoj. Ovo je najmasovnije natjecanje u svijetu, ove godine sudjelovalo je 17.000 natjecatelja s tim, da je organizator ograničio sudjelovanje na gore navedenu brojku, zbog teškoča oko organizacije. Natjecatelji su bili podijeljeni u 57 kategorija po godinama, spolu i poznavanju orijentacije. Natjecanja traju neprekidno 5 dana. Osim naših natjecatelja kao gosti (na trošak organizatora) sudjelovali su predstavnici još 30 zemalja. Postignuti rezultati naših članova nisu osobiti, što je i razumljivo, jer je to švedski (i nordijski) nacionalni sport s 500.000 aktivnih natjecatelja. Međutim, naše sudjelovanje imalo je korist za stjecanje iskustava i njihov prenos na organizaciju orijentacijskih natjecanja kod nas. Za usporedbu da navedemo da u Jugoslaviji nema posebnog orijentacijskog saveza ili klubova, već se orijentacija njeguje u okviru planinarske organizacije kao jedna od njezinih specijalnosti. (N. A.)

Publicistika

• **Medvednica, planinarsko-turistička karta 1:25.000.** Pripremio, sakupio i načinio dipl. ing. Zlatko Smerce. Naklada i tiskar NIŠ-RO Varaždin 1980., format 83x68 cm (složena: 12x18 cm), višebojna tehniku, plastika prikazana slojnicama, cijena 70 dinara. Čudno da dosad za najposjećeniju hrvatsku planinu nije načinjena dobra planinarska karta, iako je bilo više takvih pokušaja u posljednjih stotinjak godina. Prva planinarska karta objavljena je 1884. u Spomenici HPD-a prilikom 10-godišnjice osnutka. Bila je to karta u mjerilu 1:75.000 u litografskoj tehnici i čak u pet boja! Na njoj su označena tri prilaza Sljemenu: preko Sv. Jakova, Kraljičina zdence i iz Gračana. Druga karta objavljena je kao prilog Novotnjemu »Vodiču u goru zagrebačku« (Zagreb 1906.) mjerila 1:100.000 u tri boje. Treća karta, u tri sekciije, objavljena je kao prilog Gušićevom vodiču »Medvednica« (1924.), od kojih je najbolja bila sekcija središnjeg dijela u mjerilu 1:75.000 s grebenškim prikazom plastike. Izradio ju je Dragutin Paulić. Cetvrta je Payerova Planinarska karta Zagrebačke gore 1:50.000 koju je izdao D. Frković oko 1937. u Zagrebu. Tiskana je litografijom u više boja, a plasti-

ka je prikazana slojnicama. Za ono doba bila je to vrlo upotrebljiva karta. Peta je karta »Medvednica i dio Samoborske gore« koju je objavilo poduzeće »Učila« u Zagrebu 1957. u mjerilu 1:50.000 (plastika prikazana sjenčanjem). Sesta je karta Medvednici u nekoliko sekcija u Poljakovu vodiču »Medvednica« (nekoliko izdanja, posljednje 1976.), također s grebenškim prikazom i shematskog karaktera. Sada smo konačno dobili dobru specijalnu planinarsku kartu (tiskana je u Varaždinu!). Na njoj je osobito vrijedno što su svi detalji, zanimljivi za planinara, tiskani crvenom bojom (staze, domovi, spilje itd.), a na svakoj stazi je označeno i trajanje hoda. Središnji dio Medvednice oko Sljemena prikazan je na posebnoj sekciji u mjerilu 1:12.000 a isto tako i sjeveroistočni dio oko Drenove. I spomenimo na kraju da je upravo u toku izrada još jedne specijalne planinarske karte koja će ići u suradnji Planinarskog saveza Zagreba i jedne kartografske ustanove u Zagrebu, vjerojatno iduće godine. Nadajmo se da će ona biti još bolja od Smerkeove i da će ona donijeti novitete i promjene koje su nastale nakon tiskanja ove karte. (Z. P.)

• **Planine Hrvatske.** PSH je dao u tisku novo izdanje Poljakovog Vodiča iz 1974. godine koji je odavna rasprodan. Za razliku od starog izdanja novo će biti ilustrirano s 32 kolor fotografije, a tekst će biti nadopunjeno jer se u šest godina mnogo toga promjenilo (nove kuće, ceste, markacije, transverzale itd.). Naklada će biti 5000 primjeraka jer je iskustvo s prvim izdanjem pokazalo da je 3000 bila premala naklada (rasprodana je za godinu dana). Novo izdanje koštati će oko 80 milijuna st. dinara, od čega je četvrtinu dotirala RSIZ za fizičku kulturu Hrvatske.

• **Janko Duić: 50 godina PD »Vlašić« u Travniku.** Prilozi za povijest planinarstva, skijanja i speleologije u Travniku. Izdanje PD »Vlašić«, Travnik 1977., naklada 2000, broširano, 32 stranice, tiskat »Borac« Travnik. Planinarski entuzijast, poznat našim čitaocima po svojim prilozima u NP, prihvatio se teškog zadatka da u povodu 50. obljetnice organiziranoga planinarstva u Travniku prikupi podatke o djelovanju prijatelja prirode, u prvom redu planinara, posljednjih pola stoljeća u Travniku. U predgovoru piše svoj tekst skromno naziva

»criticama koje će pomoći onome tko se odluči da o tome nešto kaže, no mnoga naša društva, pa i veća nego u Travniku, mogla bi biti zadovoljna kad bi imala svoga Janka Duića. Brošura daje dobar uvid u planinarstvo jedne zanimljive regije i otima zaboravu brojna imena i akcije. Sjetimo se krilatice: »Ono što nije zapisano, kao da se i nije dogodilo.« Autor citatima dokumentira svoju tvrdnju da početkom planinarskog djelovanja valja uzeći 1882. godinu (uspona Erika Brandisa na Vlašić). Dozajemo, nadalje, da su u Travniku djelovale brojne planinarske sekcije i Stanica Gorske službe spašavanja (autor je bio njezin osnivač 1962. g.), zatim speleološka organizacija i Planinarski savez Vlašićke regije. Čudno je samo da se ovo izdanje pojavilo tek tri godine nakon tiskanja. (Z. P.)

• Peter Ficko: **Po gorah severozapadne Slovenije** (Po planinama sjeveroistočne Slovenije). Planinski vodnik. Cijena 120 dinara. Izdavač Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, 1980 (Dvoržakova ul. 9). Na slovenskom jeziku, 323 str., 16 fotografija na 16 stranica priloga za umjetni tisak, format 12x17 cm, plastični ovitak, broširano, jedna geografska skica u tekstu. Kapitalno planinarsko djelo o ovom dijelu Slovenije! Priručnik koji bez sumnje dugo neće biti nadmašen, knjiga koja nam otkriva mnoge dosad nepoz-

nate planinarske vrednote, suvremena obrada po uzoru na svjetsku literaturu, zbirku lijepih ilustracija (ako većinom ne planinarskih) — to su konstatacije koje naviru već nakon prvoga površnog prelistavanja nove Fickove knjige (sjetimo se njegovog slično koncipiranog vodiča po Kamniškim Alpama). U knjigu je ušlozeno pet godina oštrog rada i zato je šteta što joj smanjuje upotrebljivost nedostatak geografskih karata. Karte u prilogu mogu zamjeniti mnoge riječi, a knjiga je bez njih lijepa monografija, ali nije vodič. Knjiga o Zasavskim gorama istoga izdavača je primjer: na kraju je dodan mali atlas cijelog područja; zar se nije moglo tako učiniti i u ovoj knjizi? Istina je da je u planinskoj tiskarini odvojeno od vodiča i da će oni sačinjavati nedjeljivu cjelinu, ali tu kartu valja tek dočekati. Kao i raniji vodič iz iste serije, on sadrži tri glavna dijela: Opći dio (41 str.), Doline i naselja (40) i Koče, prehodi, vrhovi (230). Ovaj poslijednji, najopsežniji dio, obraduje pet skupina: Istočni nastavak Karavanki (medu ostalim Boč, Donačku goru i Haloze na granici Hrvatske), skupinu Pohorje, Dravski Kozjak, Slovenske gorice između Drave i Mure i Lendavske gorice (Prekomurje). Spomenimo još da su opisi puteva samo dio Vodiča i da mu osobitu vrijednost daju kulturno-povijesni i geografsko-prirodoslovni po-

daci, a velika je pažnja poklonjena i planinarskoj prošlosti svake opisane jedinice. Šteta je da je Macelju, na granici Slovenije i Hrvatske, posvećeno samo dvadesetak redaka. Ipak, budući da je sjeveroistočni dio Slovenije vrlo pristupačan planinarima iz sjeverozapadne Hrvatske, ovaj će im voditi dobro poslužiti u obogaćivanju putnih programa. Samo ga valja što prije nabaviti, jer iz istkusta znamo da se vodiči iz ove serije vrlo brzo raspačaju (zašto su im naklade tako male?). (Z. P.)

• **Karta Velebita.** Autor planinarske karte Medvednica, na kojoj se osvrćemo u ovoj rubrici, priprema za tisak i planinarsku kartu Velebita u mjerilu 1:50.000 koju bi tiskao NISRO Varaždin u pet boja, u tri sekcije, s detaljima 1:25.000 u nakladi od 10.000 primjeraka. Na poledini korica bi kratak informativni tekst na nekoliko jezika.

• »**Hrvatske ekspedicije**« naslov je planinarsko-alpinističke putopisne edicije koju namjerava objaviti NISRO Varaždin. Knjiga bi imala oko 400 stranica, a obradila bi u riječi i slici 25 ekspedicija i njima sličnih pohoda, počevši od ekspedicija braće Seljan pa do naših dana. Glavni urednik Zlatko Smerke. Knjiga bi se saštala od tekstova raznih suradnika, većinom samih penjača. Poznajući upornost urednika vjerujemo da će se taj potvrat i ostvariti.

Vijesti

• **Predsjedništvo i Konferencija PSJ.** U subotu i nedjelju 17. i 18. V 1980. g. u Beogradu održane su sjednice Predsjedništva i Konferencije PS Jugoslavije. Na sjednicama su razmatrana sljedeća pitanja: izvještaj o radu Predsjedništva PSJ u 1978. i 1979. g., izvršenje finansijskog plana za 1978. i 1979. g., prijedlog finansijskog plana za 1980. g., dodjela priznanja, mjere stabilizacije i planinarstvo u općenarodnoj obrani. Zatim su dogovorene savezne akcije te izabran predsjednik PSJ i predsjednici koordinacionih komisija. Za novog predsjednika Predsjedništva PSJ izabran je Vlado Vukmirović, delegat PS Crne Gore. Predsjedništvo PSJ ima 8 članova i sačinjavaju ga predsjednici republičkih i pokrajinskih planinarskih saveza. Njihov mandat je četiri godine, dok je mandat predsjednika godinu dana. Predsjednika se bira prema dogovorenom redoslijedu, svače godine iz druge republike odnosno pokrajine.

Za predsjednike komisija izabrani su:

Radivoje Kovačević (Vojvodina), propaganda

Branko Munjaz (Srbija), omladina

Dražen Zupanc (Hrvatska), GSS

Vladimir Božić (Hrvatska), speleologija
Borislav Stevanović (Vojvodina), orijentacija
Aleš Kunaver (Slovenija), ekspedicije
Zoran Kamarit (Vojvodina), međunarodne veze
Franci Savenc (Slovenija), alpinizam
Tomislav Franjković (BiH), zaštitna priroda
Mitre Vasilevski (Makedonija), ONO

Zarko Zarić (Srbija), financije
PS Makedonije naknadno će odrediti osobu za predsjednika Komisije za vodiče. Organizacija saveznih akcija povjerena je:

PS Hrvatske — Savezno orientacijsko natjecanje,
PS Kosova — Pohod omladine
PS Srbije — Smotra planinarskog podmlatka
PS Crne Gore — Susret predstavnika balkanskih zemalja

PS Slovenije i IŠH — Susret s predstavnicima talijanskog planinarskog saveza

PS Slovenije — Susret omladinskih vodiča UIAA.

• **Konferencija Planinarskog saveza Zagreba.** Uz prisutnost delegata iz 20 zagrebačkih planinars-

kih društava i članova Izvršnog odbora, održana je u Zagrebu 16. lipnja redovna izborna konferencija Planinarskog saveza Zagreba. Delegati su prihvatali izvještaj o radu Saveza u protekle dvije godine i ocijenili ga kao uspješan. Na području zagrebačva s ukupno 12.038 članova. Uzvike regije djeluje inače 30 društava, je novi Statut, u koji su ugradeni elementi kolektivnog rada i odgovornosti, i izabrani su novi organi. Za prvi predsjedavajući Predsjedništva s mandatom od godine dana izabran je Zdravko Ceraj, a za tajnika Željko Gobec. (N. A.)

• **Uspon na Olimp.** Olimp, legendarna grčka planina, privlači svake godine veliki broj planinara iz cijelog svijeta, a vrlo su česti posjetioci planinari iz Jugoslavije. Grupa od 42 planinara članova planinarskih društava »Rade Končar«, »OKI« i »Vihor«, svi iz Zagreba, i »Bilo« iz Koprivnice, uspješno su u vremenu od 27. lipnja do 4. srpnja savladali! Olimp i uspeli se na sva tri njegova vrha: Skala, Skolio i Mitikas. U toku puta posjetili su i vrh Pelistera u SR Makedoniji. (N. A.)

• **Sletu planinara Slavonije**, održanom u Velikoj kraj Slav. Požege 28. i 29. lipnja 1980. bilo je prisutno više stotina planinara. Pokrovitelj je bio Franjo Plazibat, predsjednik Skupštine Zajednice općina Osijek. Na uredenom zborištu, uz potok Dubočanku, podno papučkih vrhova, okupili su se planinari iz Zagreba (dva društva), Osijeka (dva društva), Dubrovnika, Pregrada, Hrvatske Kostajnice, Slav. Broda, Nove Gradiške, Đakova, Pakraca, Našica, Podravskih Slatina i izviđači iz Slav. Požege i Velike. Posebno dragi gosti bili su 45 planinara iz Peći, Gornjeg Milanovca i Zrenjanina, gradova pobratima sa Slav. Požegom. Sudionice sleta, među kojima su bili društveno-politički i privredni rukovodioци požeške komune, pozdravio je Ivica Martinek, predsjednik PD »Sokolovac«, a zatim je govorio Franjo Plazibat. On je istaknuo da planinarske organizacije obavljaju veoma korisnu i humanu aktivnost, koja, uz psihofizičku osposobljenost kod svojih članova razvija ljubav prema domovini i patriotska osjećanja. Na kraju je čestitao značajne jubileje požeškim planinarama, naglasivši da je društvo u Slav. Požegi uvijek bilo rasadište revolucionarnih i naprednih kadrova. Okupljene planinare također su pozdravili predstavnici društva, sudionika sleta, uručivši slavljeniku poklone, a u ime PSH govorio je dr. Željko Poljak. Prvog dana sleta održana je sjednica Planinarskog odbora Slavonije na kojoj se dogovaralo o daljnjim zadacima slavonskih planinara. Lijepo vrijeme omogućilo je niz izleta na obližnje papučke vrhove i Jankovac. U orientacijskom natjecanju, u konkurenciji šest ekipa, Požežani su bili prvi, ispred planinara iz Našica i Gornjeg Milanovca. Pod nazivom »Planinarska olimpijada« odvijao se program koji je imao cilj da zabavi i u tome je potpuno uspio. Navečer, uz logorsku vatrú, članovi KUD »Češka beseda« iz Kaptola izveli su raznovrstan i veoma uspio program, koji je nastavljeno spontanim nastupom okupljenih planinara. Akcija je potpuno uspjela zahvaljujući zalažanju požeških planinara te pomoći društveno-političkih i privrednih organizacija iz Slav. Požege, Kutjeva i Velike, pripadnika Garnizona JNA i Općinskog štaba Teritorijalne obrane Slav. Požega. (Ivan Jakovina)

• **Otvorena kuća »Lojzekov izvor«**. Planinarska organizacija dobila je u nedjelju 29. lipnja ove god. još jedan planinarski objekt zahvaljujući prvenstveno članovima PD »Stubičan« iz Donje Stubice, te pomoći radnih i društvenih organizacija. Kuća se nalazi na sjevernim obroncima Medvednice, a pješački pristup je markiranim stazama iz Donje Stubice i sa hrpta Medvednice od Hunke. Pristup je moguć i automobilom do Lovačkog doma (odvojak ceste Stubica-Medvednica u Rakovoj nozi). Zahvaljuju-

Slet planinara Slavonije

či dežurstvu članova kuća će biti otvorena preko vikenda. (N. A.)

• **Susret bratstva i jedinstva.** PD »Bilogora« iz Bjelovara bilo je od 6. do 8. lipnja na Kamenitovcu domaćin susreta zbratimljenih planinarskih društava. Susretu su prisustvovali članovi PD »Bjeljinačica« iz Sarajeva, PD »Javorak« iz Nikšića, PD »Ponikva« iz Kočana, PD »Kranj« iz Kraljevine, PDF »Javor« iz Beograda, PD »Stražilovo« iz Srijemskih Karlovaca i članovi PD »Bilogora«, sveukupno 140 planinara. Prijstupne članove pozdravili su i predsjednik općine Bjelovar i drugi predstavnici društveno-političkih organizacija općine, te predsjednik PSH. U toku susreta izmijenjena su iskustva iz rada društava, održano orientacijsko natjecanje, obideni pojedini predstavljeni Bilogore te Trostvo, gdje je neko vrijeme živio i radio drug Tito.

(N. A.)

• **Piramida na Hrašćinskom humlju.** D. »Milengrad« iz Budinčine i lovačko društvo »Fašen« iz Konjšićine otvorili su 5. srpnja u 10,30 sati piramidu na vrhu Sijanu u Hrašćinskom humlju, odakle se pružaju prekrasni vidici na Hrvatsko zagorje. Prijstup do piramide je iz selu Trgovišće dokle se može doći automobilom, odnosno od željezničke stanice Hrašćina Trgovišće. (N. A.)

• **Susret planinara grafičara.** Već 18 godina planinari grafičari iz Slovenije i Hrvatske održavaju međusobne susrete. Tako je ove godine susret članova iz 4 planinarskih društava grafičara iz Slovenije i PD »Grafičar« iz Zagreba održan 7. i 8. lipnja na Komni. Ukupno 130 planinara posjetilo je Bogatin i Sedam triglavskih jezera, te se međusobno natjecalo u raznim sportskim disciplinama. (N. A.)

• **22. susret bratstva i jedinstva.** Predstavnici 11 planinarskih društava iz svih republika i pokrajina sastali su se od 4. do 7. srpnja po 22. put na Susretu bratstva i jedinstva. Organizator je bio PD »Šar« iz Prizrena. U programu je bio obilazak znamenitosti Prizrena, polaganje vijenaca na grob narodnih heroja, te obilazak novog planinarskog doma na Stružju i Karanikoličkim jezerima. Na Susretu je dogovorenno da se osim susreta članova i omladinaca od iduće godine organiziraju i susreti bratstva i jedinstva pionira iz istih društava. Iz SRH Susretu su prisustvovali članovi PD »Japetić« iz Samobora te PD »Željezničar« i PD »Zagreb matica« iz Zagreba. U posebnoj vijesti donosimo prikaz ovog susreta iz pera jednog sudionika.

• **Susret »Bratstvo-jedinstvo« u Prizrenu.** Kiša je padala, ali nije smetala ni jednom planinarskom društvu iz kruga »Bratstvo — jedinstvo« da se 4. 7. 1980. okupe na zbornom mjestu. Nitko nije zakasnio, nitko nije izostao. Planinarski! Ideju o osnivanju kruga »Bratstvo — jedinstvo« dao je Dušan Jovanović, popularni čika Duško, predsjednik PD »Pobeda« iz Beograda. On je znao da bi sva društva u jednom krugu bila nepraktična za okupljanje, te je došao na ideju da osnuje još neke krugove, te tako postoji: Krug »Braća smo«, Krug pobratimstva i Krug »Bratstvo — jedinstvo«. Cilj je isti: njegovanje bratstva i jedinstva i upoznavanje svoje domovine. Krug »Bratstvo — jedinstvo« je najmasovniji. Okuplja planinarska društva: »Maticu« i »Željezničar« iz Zagreba, »Maticu« iz Ljubljane, »Željezaru« iz Zenice, »Japetić« iz Samobora, »Zmajevac« iz Vrdnika, »Šar« iz Prizrena, »Magleš« iz Valjeva, »Maticu« iz Skopja, »Metalurg« iz Skopja, »V. Maslovarić« iz Ivanograda i »Pobedu« iz

Beograda. Danas su sva ova društva bila na zbornom mjestu u Prizrenu, gradu drevne prošlosti, ali i gradu novih dostignuća i uspjeha. Uvečer poslijе svečane večere uslijedili su pozdravi i davanje priznanja darova. Jedno je društvo predalo novu zastavu Bratstva-jedinstva na svečan način PD »Šar« i predložilo da ona bude prelažna, tj. da se ujek predaje novom domaćinu i organizatoru susreta. Prijedlog da se na Crnom kamenu (1725 m) zida jugoslovenski planinarski dom zajedničkim snagama, jednoglasno je prihvaćen. Sutradan sa zastavom Bratstva-jedinstva na čelu maršuta do Stružja, gdje se nalazi istoimeni planinarski dom. Tu smo se lijepo smjestili. Poslijе večere logorska vatra i veselje uz pjesmu i igru. Idući dan maršrata: Stružje, Crni kamen, Kara Nikola, Jezero. Na Crnom kamenu (1725 m) smo zastali jer smo ugledali kolonu. Misili smo da su to neki drugi planinari, ali kad su nam bili bliže, vidjeli smo da je to karavana gorštaka. Na svojim brdskim konjićima donijeli su nam doručak: sira, mučkalicu, hleba i proje ispod crepuje. Hrana je bila ukusna i obilna, a oni su bili veseli što su nas na taj način ugostili. Odatile smo pošli za Kara Nikolu i popele se na 2473 m, a potom se spustili na 2200 m do Jezera. Opet iznenadenje. Opet karavana, opet nam vedri gorštaci ljubazno ukažu svoje gostoljublje. Pored ostalog ugostili su nas kiselim mlijekom kakvo se samo ovdje na Šari može naći. Poslijе kracog odmora spremili smo se za povratak. Stigli smo u dom na Stružju i raspremali se za odmor. Ljepote Šare, ljubičice u julu, cvijeće, kleka, miris, prostoranstvo, opili su nas i ispunili radošću, a tek ljudi! Ljudi prirodni, jednostavni i dobri, uvijek vedri i nasmijani, poklonili su nam svu pažnju, svu ljubav. To je ono što će se pamtit, što se nikad neće zaboraviti. Pozdravili smo se 7. VII sidačno, bratski i dugo, dugo mahali maramicama jedni drugima.

(Dragoslav Milenković)

• Jubilej PD »Slijeme«. U subotu 7. lipnja je nekoliko stotina članova u Zagrebu proslavilo 30. obljetnicu rada PD PTT »Slijeme«. U proteklih 30 godina rada društvo je ostvarilo zavidne rezultate na svim područjima djelovanja što je rezultat rada velikog broja članova (u 1979. g. društvo je brojilo 1450 članova). Uz kulturno-umjetnički program, koji su izveli članovi sekacija na školama u Šestinama i Brezovici, održana je i redovna skupština društva na kojoj je prihvaćen novi Statut društva te izabrani novi organi. Uručena su i priznanja PSJ i PSH, te priznanja društva velikom broju zaslужnih članova. Proslavi su prisustvovali i pokrovitelj proslave Stjepan Jureković, generalni direktor poduzeća PTT Zagreb, i predsjednik PSH, Božidar Skerl.

(N. A.)

• PD »Dugi vrh« iz Varaždina organiziralo je koncem travnja pochod u srednji Velebit s tridesetak članova. Baza im je bila plukuća na Ostrijama, a glavni uspon na Kizu. Poslijе toga su posjetili Cerovačke pećine kod Gračaca.

(Vladimir Majnarić)

• Članovi PD »Željezničar« iz Zagreba stalno su aktivni. Tako je jedna skupina 31. V i 1. VI posjetila Tušobici, Platak, Snježnik i Risnjak. Bila je vrlo susretljivo prihvaćena u domu Partizana na Platku i od opskrbnika doma na Snježniku Ive Pošalića. Petnaestorici članova pridružila se i skupina PD »Zagreb«, koja je pružila pomoć u prijevozu. Skupina od 50 članova posjetila je Psunj, Papuk i Jankovac. Omladinska sekacija pod vodstvom Miljenka Špicera prošla je Kapelski planinarski put. Pet članova pohodilo je za Prvovibanske blagdane Malačku i Putalj na Kozjaku te Ljuvač, Vickov stup, Omladinsku kuću i Ljubljjan na Mosoru. Dana 25. svibnja je skupina od 33 člana sudjelovala u IV pohodu stazama Titovog djetinjstva u Kumrovcu. Prvi ljetni dan provedlo je 6 članova na uzdužnoj turi kroz Pohorje. Jedna skupina članova počela je u siječnju obilaziti put po zasavskim planinama u Sloveniji i u to utrošila desetak vikenda. Početkom ljeta članovi su posjetili XX slet planinara željezničara u Sloveniji i tom prilikom posjetili Okrešelj i Raduhu. Na Okrešlju je bilo oko 400, a na Raduhu 120 planinara. Povodom Dana željezničara skupina od 20 članova se probila kroz snijeg do doma na Ostrcu i pod vodstvom Luje Stančića položila vijenac kod spomenika Janku Gredelju. Dana 19. travnja održana je redovita skupština društva i izabran Izvršni odbor od 21 člana, kojima se pridružuju pročelnici 6 sekacija i odsjeka. Prigodom otvorenja Zoharovog kliničanog puta na Okiću održana je i svečanost povodom uspješnog rada Alpinističkog odsjeka PDŽ i 40. godišnjice djelovanja alpinista Dragu Belačića. Bilo je oko 300 planinara. Pjevao je pjevački zbor PD »Vihor«. Put je otvorio predsjednik PSZ Državko Ceraj i uručio zlatni znak PSH Odsjeku. Govor je održao i član Velimir Neferović, prvi pročelnik AO-a. (Josip Saloman)

• Deset pravila za planinarenje. Zbog sve većeg broja posjetilaca planina, među kojima ima i mnogo neiskusnih, Međunarodni planinarski savez pripremio je 10 pravila ponašanja u planinama i to: 1. Prijе svake ture organizator treba provjeriti fiziku pripremljenost svih sudionika, kako odraslih tako i djece. 2. Za svaku turu se treba temeljito pripremiti i proučiti vodiće i karte. Takoder treba prikupiti informacije kod planinarskih društava i poznavalaca terena radi eventualno nastalih promjena. 3. Za planinarenje je obavezna prikladna oprema, a posebno odgovarajuće cipele. Treba voditi računa da se

vrijeme u planinama naglo mijenja, pa zbog toga sa sobom treba imati uvijek kompletну opremu. 4. Prije odlaska na turu uvijek treba prijateljima ili domaru naznačiti cilj uspona i vrijeme povratka. 5. Tempo hoda treba prilagoditi mogućnostima cijele skupine. Prebrz početak dovodi do pravljene iscrpljenosti. 6. Ne treba napuštaći markirane puteve. Da bi se izbjegla opasnost, i po lagom terenu valja hodati oprezno. Posebno treba biti oprezan na travnatim padinama, snježanicama i u stijenama. 7. Vrlo je opasno rušiti kamenje, kako se ne bi ozlijedili planinari koji se uspiju. Mjesta opasna zbog padajućeg kamenja treba proći brzo i bez zadržavanja. 8. Ako se naglo pogorša vrijeme, treba odustati od cilja i vratiti se u dolinu. To nije sramota, već slijed zdravog razuma. 9. U slučaju nesreće treba sačuvati hladnokrvnost. U većini slučajeva možemo si sami pomoći, a u protivnom treba zvati u pomoć gorskiju službu spasavanja. Unesrećenog nipošto ne smijemo ostaviti samoga, a mjesto nesreće treba vidno označiti. 10. Planine su namijenjene svima, pa zato svaki posjetilac mora nastojati da one zadrži svoju prirodnost. Posebno treba štititi floru i faunu, a otpatke ne ostavljati, nego ih ponijeti sa sobom u dolinu.

(N. A.)

• Rad PD »Paklenica« u Zadru. Od brojnih vijesti o radu ovog aktivnog društva izdvajamo nekoliko značajnijih u posljednje doba. Sa 48 planinara organiziran je u povodu Dana ustanka partizanski marš po sjevernom Velebitu od Zavižana do Alana. Od 1. do 8. ožujka deset gorskih spašavalaca, članova Stanice GSS, počinjalo je školu skijanja koju je organizirala Sekcija planinarskog skijanja u Boveču, Slovenija. Republička konferencija SSRN Hrvatske dodijelila je društvu Povelju radi uspješnog ostvarivanja uloge socijalističkog saveza. Povelju je uručio predsjednik PD »Paklenica« Duri Periću predsjedavajući Općinske konferencije SSRN Zadar Vojislav Simić. I ove godine su članovi sudjelovali u republičkoj akciji »Ništa nas ne smije iznenaditi«. Članovi GSS spustili su 8 »unesrećenih« učenika iz »zapaljene« škole. Stab ONO je u svom biltenu objavio: »Vrijedni i hrabri članovi PD »Paklenica« su izvršenjem ovoga zadatka ponovno dokazali svoju fizičku izdržljivost i spretnost.« Bili su to: Dragoljub Begović, Ivan Lukić, Radenko Filipović, Marijo Dražević, Zlatko Verbić, Toplica Pavlović, Davor Nikolić i Mladen Crnčević. U nedjelju 20. travnja održano je predavanje o usponu na Everest jugoslavenskih alpinista. Predavač Stipe Božić, slušalaca oko 600. U zimskim uvjetima održana je na Sv. brdu zajednička vježba vodiča speleologa i gorskih spašavalaca. Pridružila su se i tri člana Stanice vodiča Split. Prvi dan su se uspeli do Dušica gdje su u snijegu od 2 m uredili prenoćište, a drugi dan su se preko Sv.

brda, u navezu i uz upotrebu zimske opreme, spustili u Paklenicu. U dvodnevnoj radnoj akciji, a u čast Dana mladosti, izvedena je dobrovoljna radna akcija u kojoj je očišćen od otpadaka put kroz V. Pakelnici i okoliš Borisova doma, izvedeni su pravci na domu, obnovljena markacija do Jurlina i Močila, markacijom je spojena V. i M. Paklenica kroz Grabove doline. Prvog dana je sudjelovalo 19 članova Sekcije za zaštitu prirode, a drugog dana se pridružilo 6 planinara i 13 učenika iz Biograda s nastavnikom Milanom Adamovićem. U čast 53. godišnjice oslobođenja zemlje i Dana borca članovi su, uz sudjelovanje Sekcije planinara pri domu JNA, od 4. do 6. srpnja izveli pohod po »Maloj transverzali Sutjeska« sa 70 sudionika.

• Turističko naselje na južnom Velebitu namjerava izgraditi Sumariju iz Gračaca na prijevoju Prezidu, uz cestu Gračac — Obrovac, na podnožju Crnopca. Prvi radovi na restoranu u ličkom stilu već su započeli, a kasnije bi se sagradili bungaloi s oko 60 kreveta. Cijeli kompleks će obuhvatiti oko 500 četvornih metara.

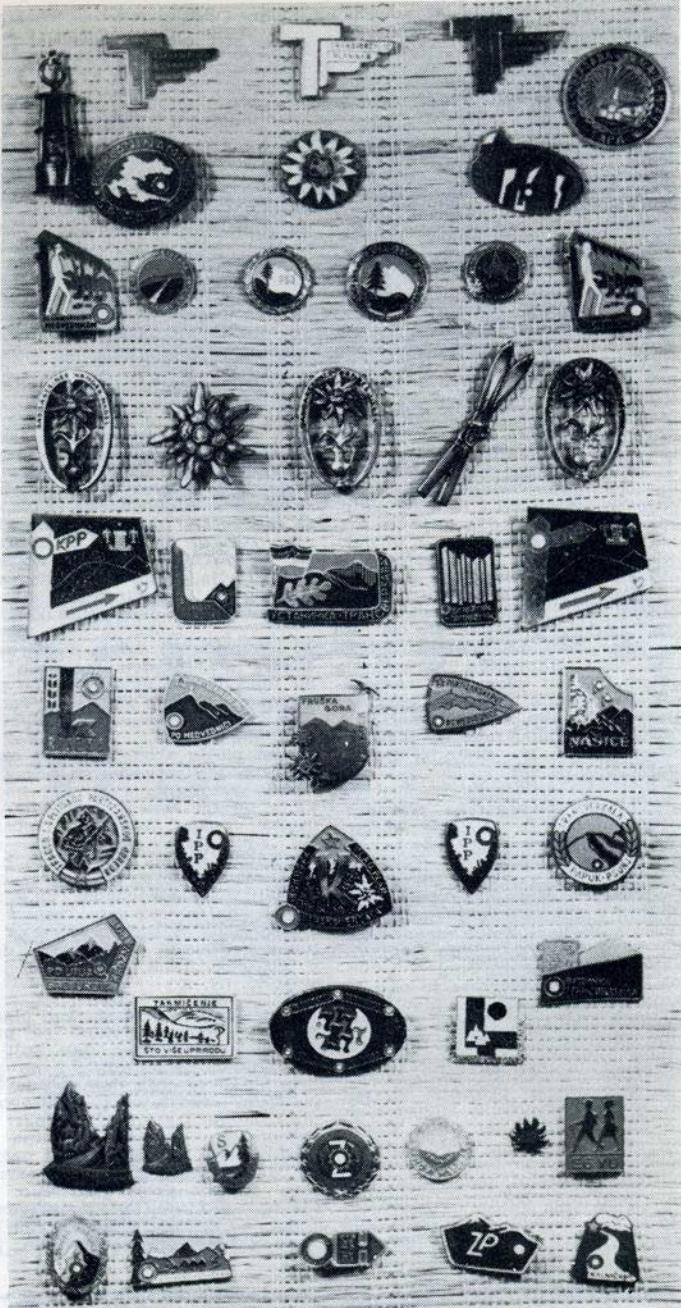
• Vidova gora na Braču postaje pistom za letaće zmajeva. Svojedobno je bila senzacija kad su letači, kao uzletiště, koristili vrh Triglava. Sada je taj sport zahvatio i našu republiku. Kao vrlo prikladan teren pokazala se Vidova gora, najviši vrh otoka Brača, zbog okomite stijene i povoljnih meteoroloških prilika. Ove sezone je na rubu stijene uredena pista i ovaj čudni način »planiranjenja« uzima sve većega maha.

• PD »Čusine« u Jajcu slavio je ove godine 20. god. rada i tom prilikom organiziralo zajednički obilazak transverzale Avnoj-Zavobih od 19. do 21. septembra, a uči obilaska svečanu sjednicu.

• Alpinistička sekcija »Hranisava« osnovana je 23. 10. 1979 u PD »Pazarić« u Pazariću. Broji 7 pravnika i jednog alpinista. Nачelnik je Branko Božić, a registrirani alpinist Redžep Grabus.

• Jama Mamet u južnom Velebitu. Na putu od Tulovih greda prema Prezidu (prijevoj na cesti Gračac — Obrovac) nalazi se jama Mamet, jedinstvena u Jugoslaviji po svojim dimenzijama. Otvor jame je 50 x 60 metara, direktna vertikalna je 206 metara, a promjer dna 90 x 160 metara. Jama je istražena 1968. g. klasičnom tehnikom pomoću viti u posebnoj akciji koju je organizirala Komisija za speleologiju PSH. Ovih dana ponovno se u jamu spustila grupa planinara speleologa PDS »Velebit« iz Zagreba i to koristeći samo užeta, što je do sada najveća vertikalna savladana ovom tehnikom sruštanja. (N.A.)

• Kolekcija transverzalnih znački (na slici) koje je osvojio dr Kruno Vidrić, član PD »Zlatar« iz Beograda. Među njima su i znač-

Kolekcija značaka dra Kune Vidrića

ke transverzala Jugoslavije, SR Hrvatske i Srbije, Sutjeske, Kadijače i mnogih drugih širom Jugoslavije, zatim crvena, bijela i plava za naslov »Planinar transverzalac«, zlatne značke PSJ i Beograda, a tu su i bronzana, sre-

brna i zlatna značka transverzale u Visokim Turama. Drug Vidrić je i autor mnogih članaka u »Nasim planinama« i ostalim našim planinarskim časopisima, u kojima iznosi svoja zapažanja i doživljaje s planinarskih pohoda.

● **Nove sekcije PD »Kamenjak«.** Suradnjom Saveza sindikata R. O. »Rade Končar« i predsjedništva PD »Kamenjak«, 29. svibnja je u Rijeci osnovana planinarska sekcija »R. Končar« koja će djelovati pri matičnom PD »Kamenjak«. Na osnivačkoj skupštini bilo je tridesetak članova ovog riječkog kolektiva te nekoliko članova obitelji radnika i dogovoren je okvirni plan aktivnosti. Sekcija će biti uključena i u rad sportskog društva »Rade Končar« Rijeka pri istoimenoj tvornici. Izabrani su: I Odbor sekcije u koji su ušli: Vidmar Jakov — predsjednik, Josip Colnar, Ivan Razumović, Milivoj Petković, Anka Lončarić, Vitorim Frljić, Zlatko Puž, Pavle Baranašić i Ivo Furlanis. U okviru »Tvornice papira« Rijeka, a na inicijativu PD »Kamenjak« Rijeka, osnovana je nova planinarska sekcija. Tridesetak zainteresiranih okupilo se je u omladinskom klubu tvornice na Osnivačkoj skupštini sekcije gdje je uz redoviti sadržaj skupštine održano predavanje o vrijednostima planinarstva i projekcija dijapoziativa o okolnim planinskim područjima. Uz prisutne na Osnivačkoj skupštini sekcija broji i daljnja dvadesetak članova ili ukupno blizu njih 50, što je lijeplji broj za početak ozbiljnog rada. Skupština je izabrala odbor od pet planova. Predsjednik je »starik« susački planinar Božidar Sveško, dok su ostali članovi: Miljenka Franolić, Marinka Goga, Nera Mavrinac i Radisl Rakičević. (V. S.)

● **Zenička planinarska transverzala.** U dane 12, 13. i 14. septembra u organizaciji PD »Zeljezara« iz Zenice svečano je otvorena Zenička planinarska transverzala. Pripreme otvaranja su trajale tri godine. Transverzala obuhvaća teren s lijeve i desne strane rijeke Bosne od Zenice do Žepča, a zatim od Žepča do Zenice. Ukupna dužina transverzale je oko 155 km. Obilazi poznate planine u regionu Zenice i Žepča, ide jednim dijelom i stazama Vrhovnog štaba tokom rata, a kontrolne točke su znamenitosti iz naše ratne historije i prirodne ljepote ovog kraja. Dnevnik transverzale je bogato opremljen. Ima ucrtanu stazu kretanja, hodogram između kontrolnih tačaka, upute o potrebnoj opremi, podatke o terenu, potrebnoj opremi i kraći historijat o našem društvu, gradu Zenici i RO »Zeljezara« Zenica.

Veoma ukusne značke je izradio »IKOM« iz Zagreba u pet boja. Sve informacije pruža PD »Zeljezara« na adresu: 72.000 Zenica, Bulevar Lenjina 15.

● **Sklonište u Skorpovcu,** u srednjem dijelu Velebita (na trasi Velebitskog planinarskog puta), preseljeno je ljetos u novu kuću u zaseoku Pejakuši. Svi napori Gospodarske komisije PSH da u Skorpovcu pronađu odgovarajuću kuću, u kojoj bi se moglo uređiti sklonište, nisu uspjeli, pa je sklonište a s tim i kontrolna točka VPP preseljena u obližnji zaselak Pejakuši. Za sada sklonište još je raspolaže s kompletnim inventarom, pa se za noćenje preporuča ponijeti spavaća vreća. Uz sklonište postoji cisterna s pitkom vodom. Ključ od skloništa nalazi se u kutiji s kontrolnim žigom ispred skloništa. Zbog preseljenja skloništa izvršena je i korekcija trase VPP, tako da dozvaniči iz pravca Alana trebaju skrenuti s Premužičeve staze oko 20 min prije Skorpovca markiranom stazom skrenuti do novog skloništa.

● **Planinarski dom »Miroslav Hirtz«** u Jablanцу preuzeo je na upravljanje novoosnovano planinarsko društvo »LTA« iz Varaždina. Društvo je odmah započelo sa sanacionim radovima na domu, pa je zbog toga ove sezone dom bio zatvoren za boravak. Nakon završetka radova i popune s novim inventarom ponovno će biti moguć boravak, o čemu će upravljач obavijestiti sva društva. Dom je pogodan za kraći odmor prije ili poslije izvršenih tura na sjevernom Velebitu, jer se nalazi uz samo more na nadmorskoj visini od svega 20 metara (najniži planinarski dom u Jugoslaviji, a vjerojatno i u svijetu). (N. A.)

● **PN »Lipa«.** 22. lipnja kod planinarskog doma skromno je proslavljen »Dan Lipe«, dan koji se već tradicionalno održava na gođišnjecu otvorenja doma. Dom su vlastitim sredstvima i dobrotvornim radom izgradili planinari iz Sesveta uz pomoć mještana iz okolnih sela na obroncima istočne Medvednice. U kraćem osvrtu Joso Rukavina je podsjetio na razvoj gradnje i uzdržavanja doma od 1966. do lani kada je dom rekonstruiran i proširen. Na

tom velikom doprinosu svih planinara zahvalio se prigodnim riječima u ime Predsjedništva PSH, predsjednik Božo Skerl. Folklorna skupina »Veseli Prigorci« iz Jenesovca otpjevala je nekoliko starih izvornih pjesama toga kraja. Nestalno vrijeme je glavni krivac da na ovoj svečanosti nije bilo više planinara. Mjesec dana ranije Društvo je održalo svoju redovitu godišnju skupštinu. Statut društva uskladen je sa Statutom PSH a u izvještaju o radu rečeno je da je osim rada oko doma bilo i mnogo izleta ali da ih je moglo biti i više. Osim obližnjih planinama noge sesvetskih planinara kročile su Prokletijama, Fruskom gorom, po Velebitu i Alpama. Izabrani je izvršni odbor od ovih članova: M. Beseredi, ing. A. Jagetić, Ladislav Katana, A. Kirin, S. Marković, J. Rukavina, I. Sekutar, F. Sporiš D. Zetačić, Z. Zagar i N. Živec. Na prvoj sjednici za prvog predsjedavajućeg izabran je jednoglasno Joso Rukavina. (Edo Pavšić)

● **Markirana staza od Prezida na vrh Crnopca (1404 m).** Markacija počinje na samoj cesti Gračac — Obrovac, na mjestu gdje se odvaja stara cesta od nove prije tunele. Markirana staza odmah skreće se ceste uz brdo i dolazi do dva velika bunara puna vode. Od bunara skreće lijevo u šumovit predio. U ovom dijelu staza je dobro ugažena. Izlaskom iz šume, zaobilazeći ogradištu dragu (dolac) koja se obrađuje, paziti na markaciju, jer staza vodi po kamenaru i nije ugažena, iako je nekad pravljena za pastirske staze, sve do blizu Veselinovića stanova. Od stanova staza vodi uz brdo, jednom od dobro ugaženih kozjih staza sve do prvog manjeg prevoja. Na prevoju se staza gubi, pa treba dobro paziti na markaciju. Svako skretanje s markacije vodi u neprohodne ponikve i provalje. Markacija izlazi na greben zapadno od vrha, te produžava samim grebenom do vrha. U povratku s vrha, također treba dobro paziti na markaciju, naročito u onom dijelu gdje se odvaja od grebena i spušta kroz kameniti dio vrtače, pa sve do prevoja iznad Veselinovića stanova. Od stanova do ceste nema opasnosti za skretanje. Od ceste do vrha Crnopca potrebno je 2 do 2 1/2 sata hoda. Markiranje staze izvršili su planinari P D »Visočica«, Gospić, Danilo Surla, Nikola Dimić i Miloš Korica.

PRETPLATA U 1981. GODINI 200 DINARA

Zbog poskupljenja papira, tiskarskih troškova i poštarine primorani smo u ldućoj godini povisiti godišnju pretplatu za časopis »Naše planine« sa 150 na 200 dinara. Nadamo se da će pretplatnici shvatiti objektivne uvjete za tu nepopularnu mjeru, za kojom nismo posezali već dvije godine. Naša je želja da časopis zadrži grafičku razinu koju je postigao u posljednje doba kvalitetnim reprodukcijama i prvorazrednim papirom.

Izdavač

NA PAPUK

Riječi: Stjepan Jakševac
Moderato

Glazba: Milivoj Radović

The musical score consists of ten staves of music in G major, 2/4 time. The vocal part is in soprano range, accompanied by piano. The lyrics are in Croatian, with some words underlined. The score includes a 'Refrain' section where the vocal part is labeled 'Cantabile'. The lyrics are:

U pla-ni-ne zo-vu vi-si-ne,
ko-ra-ke u-smje-ri-mo u ras-pje-van no-vi dan;
Mi Sla-von-ci, dje-voj-ke i mom-ci,
za-pjevaj-mo, kre-ni-mo u pla-ninski di-van kraj!
Refrain
Vec sa go-re Pa-pu-ka
po-zla-će-na zo-ra sja, pje-smom pti-ca šu-ma sva,
zo-ve sr-ca Sla-von-ska. Vec pla-ni-nom ra-do-sti
je-či pje-sma mla-do-sti; Pro-cva-o je
ru-men cvijet, o-ki-ti-mo cije-li svijet.

U Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva
22, tel. 448-774, možete nabaviti slijedeća naša izdanja:

»Velebitskim stazama«

putopisi i eseji Ante Rukavine. Tiskano 1979. godine, 160 stranica, 16 slika u prilogu na papiru za umjetni tisak, cijena 70 dinara.

»Klek, stijene penjači«

monografija o našoj legendarnoj planini. Napisao penjač Borislav Aleraj. Tiskano 1980. godine, 87 stranica, 16 stranica slikevnih priloga na papiru za umjetni tisak, 13 slika i 3 karte u tekstu, tvrdo uvezano, cijena 100 dinara (poštارina uračunata).

Pretplata za »Naše planine«

Zbog poskupljenja tiskanja i poštarine pretplata u 1981. godini povisuje se sa 150 na 200 dinara.

